

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Μεσολογγίου

ΣΧΟΛΗ : Διοίκησης και Οικονομίας

**ΤΜΗΜΑ : Διοίκησης Κοινωνικών - Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων και
Οργανώσεων**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οικονομική παγκοσμιοποίηση, απελευθέρωση διεθνούς εμπορίου,
ανάπτυξη, περιβάλλον και διατροφική κυριαρχία**

Υπεύθυνος καθηγητής : Νικολόπουλος Παναγιώτης

Επιμέλεια πτυχιακής εργασίας

Αντωνοπούλου Κωνσταντίνα 14099

Μιχαλακοπούλου Φιγαλία 15658

Μεσολόγγι, 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
-----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Η έννοια της παγκοσμιοποίησης.....	6
1.2 Διεθνές οικονομικό περιβάλλον και οι εξελίξεις που σχηματίστηκαν με την παγκοσμιοποίηση.....	10
1.3 Πολυεθνικές εταιρείες.....	15
1.3.1 Οι επιπτώσεις στις επισιτιστικές κρίσεις	18
1.3.2 Ο έλεγχος στην αγροτική παραγωγή	19
1.3.3 Αντιμετώπιση παραγωγών, γεωργών και φτωχών.....	22
1.4 Οφέλη και συνέπειες παγκοσμιοποίησης.....	24
1.5 Εξέλιξη εμπορίου και σύγχρονες τάσεις.....	27
1.6 Διεθνές εμπόριο και οικονομική κρίση.....	32
1.7 Διεθνές εμπόριο και αναπτυσσόμενες χώρες.....	34
1.8 Θετικά και αρνητικά διεθνούς εμπορίου	35
1.8.1 Οφέλη διεθνούς εμπορίου.....	35
1.8.2 Αδυναμίες διεθνούς εμπορίου.....	37
1.9 Διαπραγματεύσεις εμπορίου και πολυπλοκότητα στις αγορές.....	38
1.10 Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου.....	40
1.10.1 Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και περιβάλλον.....	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

2.1 Συνέπειες μαζικής παραγωγής στο οικολογικό περιβάλλον.....	46
2.2 Οικολογική κρίση προερχόμενη από τα μέσα μεταφοράς.....	48
2.3 Τα πλήγματα που δέχεται το περιβάλλον από τη δημιουργία εγκαταστάσεων	

παραγωγής	49
2.4 Η περιβαλλοντική πολιτική	51
2.5 Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον	54
2.6 Η σύγχρονη μορφή παραγωγής	55
2.7 Τοπική παραγωγή και περιβάλλον.....	59
2.8 Αγροοικολογία.....	60
2.9 Via Campesina	62
2.9.1 Φεμινιστική άποψη	64
2.9.2 Συμμαχίες.....	66
2.10 Τρίτος κόσμος, αναπτυσσόμενες χώρες, διατροφή και περιβάλλον.....	67
2.11 Διατροφική επάρκεια και επιπτώσεις παγκοσμιοποίησης	69
2.12 Διατροφική αυτονομία και διατροφική κυριαρχία	73
2.13 Ο ορισμός της Τοπικοποίησης.....	77
2.13.1 Ιδέες Τοπικοποίησης.....	78
2.13.2 Σχέσεις Τοπικοποίησης-Από-ανάπτυξης	78
2.14 Αειφόρος ανάπτυξη.....	80
2.14.1 Περιβαλλοντικά προβλήματα	80
Συμπεράσματα.....	82
Βιβλιογραφία	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως σκοπό να αναφερθεί σε σημαντικά φαινόμενα που κατακλύζουν τον σύγχρονο κόσμο. Στόχος της επίσης είναι να γίνει εμφανές η σημασία των φαινομένων αυτών και οι επιδράσεις που έχουν από την περίοδο που εφαρμόστηκαν μέχρι και σήμερα και τι μέτρα μπορούν να παρθούν προκειμένου να υπάρχει ομαλή συνεργασία μεταξύ τους και μεταξύ των χωρών παγκοσμίως.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την παγκοσμιοποίηση που υπάρχει στον πλανήτη και στις οικονομικές σχέσεις μεταξύ των χωρών. Ξεκινάμε με την έννοια της παγκοσμιοποίησης, και τη σημαντικότητα που παρουσιάζει στην μεταπολεμική εποχή αναλύουμε στην συνέχεια πως το διεθνές περιβάλλον την αντιμετώπισε ανάλογα με τον τομέα που επηρέασε και τις εξελίξεις που σηματοδοτεί στον οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και τεχνολογικό τομέα. Ακόμη γίνεται αναφορά για τα οφέλη και τις συνέπειες που συναντάμε στα πλαίσια του φαινομένου.

Αναφερόμαστε στο διεθνές εμπόριο, πως αυτό εξελίχθηκε στο πέρασμα των χρόνων και ποιες μορφές πήρε. Στη συνέχεια συγκρίνουμε το εμπόριο στην εποχή της κρίσης και συμπεραίνουμε πόσο άλλαξαν τα πράγματα στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών λόγω των οικονομικών δυσκολιών που επιβλήθηκαν από την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος αλλά και λόγω της ενιαίας αγοράς. Αναφερόμαστε επίσης και στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς που διαπραγματεύονται τις τάσεις των αγορών και επιβάλλουν νόμους και θεσμούς και την δυσκολία και την πολυπλοκότητα των αγορών αυτών.

Στη συνέχεια συναντάμε την ανάπτυξη που προήλθε μέσω της παγκοσμιοποίησης καθώς και ορισμένους τομείς που ευνοήθηκαν από αυτή. Επισημαίνουμε τους συμμάχους της παγκοσμιοποίησης, σημαντικό ρόλο έπαιξε η Συνθήκη Σένγκεν στην στήριξη της. Επίσης γίνεται λόγος στην ανάπτυξη των εθνικών κρατών σε οικονομικό επίπεδο κυρίως αλλά και στο πως η παγκοσμιοποίηση ενίσχυσε το κομμάτι της επιχειρηματικότητας. Τέλος αναφέρονται οι στρατηγικές που ακολουθούνται ώστε να αναπτυχθούν οι επιχειρήσεις και τα κέρδη τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις επιπτώσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στο περιβάλλον και στην διατροφή, θετικές και αρνητικές επιπτώσεις, λόγω της μαζικής παραγωγής. Οι οικολογικές συνέπειες οι οποίες

προήλθαν από την ανάγκη των διεθνών αγορών για ανταλλαγή προϊόντων παγκοσμίως κάνοντας χρήση μέσων μεταφοράς για την γρήγορη και έγκαιρη μεταφορά, τα οποία με την σειρά τους προκαλούν ρύπανση και μόλυνση στο περιβάλλον.

Γίνεται λόγος επίσης και στα όσα υπέστη το περιβάλλον από την ανάγκη για δημιουργία νέων εγκαταστάσεων λόγω της αυξημένης ανάγκης για παραγωγή. Αναφερόμαστε στην περιβαλλοντική πολιτική που ακολουθούν τα κράτη, σε ορισμένα κινήματα που τάσσονται υπέρ του περιβάλλοντος καθώς και στην σύγχρονη μορφή παραγωγής και στο πως αυτή επηρέασε την τοπική ανάπτυξη, γεωργία και κοινωνία. Λόγος γίνεται και στις διατροφικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης και στο πως αυτή επηρέασε την διατροφή των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο και πως αυτό επιδρά αρνητικά στην ζωή αλλά και στην υγεία.

Επισημαίνεται η σημαντικότητα της Τοπικοποίησης η οποία με την σειρά της επιδιώκει να δημιουργηθεί μια νέα κοινωνία με δύναμη της τους πολίτες κάθε χώρας αποφεύγοντας τις καταστροφικές κρίσεις, σε όλα τα επίπεδα της παγκοσμιοποίησης. Και τέλος λίγα λόγια για την αειφόρο ανάπτυξη και στο πως αυτή μπορεί να δώσει λύσεις στα προβλήματα του περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

1.1 Η έννοια της παγκοσμιοποίησης

Η έννοια της παγκοσμιοποίησης δεν είναι ένα φαινόμενο που έκανε το ντεμπούτο της τα τελευταία χρόνια. Το πρώτο παγκόσμιο σύστημα χρονολογείται στον 16^ο-17^ο αιώνα στον χώρο της Ευρώπης, στον οποίο κάνει την εμφάνισή της μια διεθνή αγορά στην οποία τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε οικονομικό επίπεδο χωρίς να τίθεται θέμα πολιτικής υπεροχής.

Για δεύτερη φορά παρατηρούμε ένα κύμα παγκοσμιοποίησης την περίοδο του 1860-1914 κατά την οποία διακυβεύονται το άνοιγμα των διεθνών αγορών, η κίνηση και η ρευστότητα κεφαλαίου και η εποπτεία αυτού του συστήματος από την εκάστοτε κυβέρνηση που είχε κάθε χώρα. Ωστόσο έρχεται ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος να ισοπεδώσει την ανάπτυξη της οικονομίας που είχε επιτευχθεί, οι αγορές καταρρέουν, οι χώρες μεταξύ τους ξεκινούν έναν έντονο ανταγωνισμό και παύει να υφίσταται κάθε είδους συνεργασία που πιθανόν να είχε δρομολογηθεί. Όμως στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα παρατηρείται και πάλι άνθηση των αγορών και ένα οικονομικό παγκόσμιο σύστημα με ηγέτη την Αμερική.¹

Με τον όρο παγκοσμιοποίηση εννοούμε την απόκτηση της κυριότητας όλων των παραγόντων που αποτελούν συστατικά στήριξης ενός κράτους. Τέτοιοι είναι η οικονομία, η επικοινωνία, οι πολιτικοί θεσμοί που μέχρι πριν από αρκετά χρόνια είχαν σκοπό να περιορίζονται στα σύνορα κάθε χώρας προκειμένου να διαφοροποιούνται και κάθε κράτος να έχει την σύστασή του. Με την έννοια της παγκοσμιοποίησης ελευθερώνονται όλοι οι τομείς που συντελούν την δομή του κράτους τόσο ως προς την οικονομία όσο και ως προς το κοινωνικό αντίκτυπο που αυτή έχει. Με άλλα λόγια αναφερόμαστε στην οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών που συμβαίνει μέσω του εμπορίου, των αγορών, της ροής κεφαλαίου και χρήματος καθώς επίσης και της εξέλιξης της τεχνολογίας και της πληροφόρησης.

---

¹ Βεργούπουλου Κ., 1999, Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη

Όταν μιλάμε για παγκοσμιοποίηση μπορούμε να ξεχωρίσουμε κάποιες πτυχές της όπως είναι η βιομηχανική, η χρηματοπιστωτική, η πολιτική και η οικονομική.²

Πριν την παγκοσμιοποίηση τα κράτη διενεργούσαν μέσα σε ένα σύστημα καπιταλιστικής μορφής και είχαν διάφορους περιορισμούς στο εμπόριο και τη ρευστότητα του χρήματος. Η κίνηση των κεφαλαίων γινόταν μέσα στα πλαίσια της χώρας χωρίς να δίνεται η δυνατότητα στα κράτη να ανταλλάσουν χρηματική βοήθεια μεταξύ τους. Η οικονομία των κρατών αναπτυσσόταν με ειδικούς όρους. Οι διεθνείς σχέσεις υπήρχαν αλλά δεν μπορούσαν να ευδοκιμήσουν σε ένα σύστημα καχυποψίας. Το εμπόριο διακινούσε προϊόντα τα οποία υπόκεινταν σε έλεγχο και έπρεπε οι χώρες διαπραγμάτευσης να βρίσκονταν σε κοντινή γεωγραφική θέση.

Έτσι προκειμένου να διευκολυνθούν οι επαφές και οι σχέσεις τόσο οι εμπορικές όσο και οι πολιτικές μεταξύ των κρατών δημιουργήθηκαν συνθήκες και διεθνείς συμβάσεις που βοηθούσαν την ανάπτυξη του εμπορίου και καταργούσαν τους μέχρι τότε περιορισμούς του. Η αγορά πλέον αποκτά παγκόσμια δύναμη. Τα σύνορα μεταξύ των εισαγωγών και των εξαγωγών καταργούνται. Όλα τα κράτη έχουν λόγο και συμμετοχή στην εμπορία εμπορευμάτων προκειμένου να διαθέτουν και να καταναλώσουν αγαθά και υπηρεσίες που χρειάζονται.

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση σημαίνει την κατάργηση των εμποδίων στις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Οι χώρες μπορούν πλέον να δανείζονται και να διακινούν χρήμα βάσει κάποιων συμφωνιών. Είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος ο δανεισμός ρευστού χρήματος σε χώρες που πλήττονται από κάποια οικονομική κρίση και δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της εποχής. Η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση έχει θέσει τις σχέσεις μεταξύ των λαών ιδιαίτερα στενές. Οι πολιτικοί αρχηγοί που είναι και οι διαμεσολαβητές αυτής της οικονομικής στήριξης έρχονται σε επαφή και θέτουν όρια και υποχρεώσεις που θα υπάρχουν πλέον μεταξύ δανειστή και δανειζόμενου.

Από την άλλη η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει στηρίξει και ενισχύσει σε μεγάλο βαθμό τη βιομηχανική ανάπτυξη. Μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες συγχωνευτήκαν με

---

² Bauman Z., 2004, Παγκοσμιοποίηση – οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Εκδόσεις Πολύτροπον

σκοπό να επεκταθούν σε περισσότερες χώρες και να αποκομίσουν μεγαλύτερο κομμάτι της αγοράς. Έτσι αντιλαμβανόμαστε ότι η στρατηγική των επιχειρήσεων για επίτευξη μεγαλύτερου κέρδους καταφέρνεται δεδομένου ότι τα κράτη συνεργάζονται και πορεύονται για κοινό σκοπό.

Με την οικονομική παγκοσμιοποίηση επίσης συναντάμε μια τάση για ίση και δίκαιη κατανομή του παγκόσμιου πλούτου. Κάθε χώρα επιθυμεί και προσπαθεί ώστε να αποκτήσει ίση μεταχείριση και δικαιώματα στην παγκόσμια αγορά όπως και οι υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες. Η παραγωγή κάθε κράτους είναι τέτοια που της επιτρέπει να διαπραγματευτεί τους όρους και να κατακτήσει μερίδιο από τα κέρδη του εμπορίου. Ο πλούτος έτσι διοχετεύεται αντί να παρακρατείται από τις μεγάλες και δυνατές χώρες και έτσι αναπτύσσεται και ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών.

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει ενισχύσει επίσης και δημιουργία ενός πλαισίου ελέγχου για τις χώρες. Νέα συστήματα ελεγκτικών μηχανισμών αλλά και ελέγχου θέτονται προκειμένου να φαίνεται η σημαντικότητα της ομάδας και της συνοχής και να υπάρχει σωστή αναλογία μεταξύ τόσο των ευθυνών μεταξύ των χωρών όσο και της αποκομιδής που θα έχει η καθεμία. Αυτός ο έλεγχος έρχεται να βοηθήσει ιδιαίτερα τις αναπτυσσόμενες χώρες οι οποίες χρειάζονται την περαιτέρω στήριξη από τις ήδη αναπτυγμένες αλλά και από αρμόδιους οργανισμούς. Η στήριξη αυτή έρχεται πολλές φορές και από την παραγραφή ορισμένων χρεών που πιθανόν να έχουν αλλά και η οικονομική ενίσχυση ώστε να καταφέρουν να αποπληρώσουν τα χρέη τους.

Εκτός από την οικονομική είναι ορθό να αναφέρουμε και την πολιτική παγκοσμιοποίηση. Κάθε κράτος έχει γείτονες χώρες με τις οποίες συνάπτει φιλικές σχέσεις τόσο για να επικρατεί ειρήνη και αρμονία μεταξύ τους, όσο και για τις εμπορικές σχέσεις που έχουν αναπτύξει. Ωστόσο για κάθε χώρα είναι σημαντικό να έχει συμμάχους οι οποίοι θα την βοηθήσουν και θα την στηρίξουν σε περιπτώσεις οικονομικής ύφεσης αλλά και εσωτερικών αναταραχών. Οι πολιτικές συμφωνίες επομένως που διαπραγματεύονται μεταξύ των χωρών έχουν στόχο τα πολιτικά συμφέροντα προκειμένου να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα σε κράτη που δεν βρίσκονται κοντά γεωγραφικά.

Επίσης γίνεται εκτενής λόγος για ακόμη μία μορφή παγκοσμιοποίησης την πολιτισμική. Σε αυτήν την κατηγορία συναντάμε τη δημιουργία μιας κοινής

κουλτούρας για όλα τα κράτη. Οι επαφές που συνάδουν μεταξύ των λαών έχουν ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι να γνωρίζονται μεταξύ τους να επικοινωνούν και να αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις. Οι σχέσεις αυτές οφείλονται στο ειρηνικό περιβάλλον που κυριαρχεί και στοχεύουν στη δημιουργία μιας ομοειδούς παγκόσμιας κουλτούρας. Η κουλτούρα αυτή συμπεριλαμβάνει στοιχεία από όλους τους πολιτισμούς και τους ενοποιεί ώστε να εμβαθύνουν οι άνθρωποι ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ τους.

Ακόμη μια σημαντική παράμετρος που είναι απαραίτητο να τονίσουμε για τη σημασία της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης είναι η εξέλιξη της πληροφόρησης. Πλέον υπάρχει συνεχής καταιγισμός πληροφοριών μεταξύ των διάφορων περιοχών. Κάθε χώρα μαθαίνει τι συμβαίνει σε μία άλλη γειτονική της ή μη, συμμερίζεται και βοηθάει με τη στάση της την υπάρχουσα κατάσταση. Η πληροφόρηση στην εποχή μας είναι απαραίτητη καθώς όλα συμβαίνουν πολύ γρήγορα και αλλάζουν με αστραπιαίο ρυθμό.

Η παγκοσμιοποίηση ενισχύεται καθώς έχει πολλούς οπαδούς. Πιο συγκεκριμένα άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών καθιερώνουν επιμορφωτικά σεμινάρια προκειμένου να ενημερώσουν και να αφυπνίσουν τους πολίτες. Αυτή η δράση μάλιστα ξεκινά από την πολύ φρέσκια ηλικία της εφηβείας, όταν από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα κιόλας παρουσιάζουν ευκαιρίες μάθησης και προβολής του πολιτισμού που προάγεται.

Τόσο το σχολικό όσο και το κοινωνικό περιβάλλον ενός νέου διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προσωπικότητά του. Έτσι ο νέος επηρεάζεται και αποκτά άποψη για το διαφορετικό και καθιερώνεται η στάση του απέναντι σε αυτό. Η παγκοσμιοποίηση έχει βάλει το νέο στο κίνητρο του να ενημερωθεί για τη διαφορετικότητα του άλλου να την δεχτεί και να την συμμεριστεί. Η ανοχή που δείχνει θεωρείται επίπεδο του χαρακτήρα του και ότι δεν μένει σε στερεότυπες απαρχαιωμένες αντιλήψεις. Συνεπώς αναφερόμαστε για μια πνευματική καλλιέργεια που επαναπροσδιορίζει τις ηθικές αξίες.

1.2 Διεθνές οικονομικό περιβάλλον και οι εξελίξεις που σχηματίστηκαν με την παγκοσμιοποίηση

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, αρχές της δεκαετίας του '80, εμφανίζεται το τελευταίο μέχρι σήμερα στάδιο στην οικονομική καπιταλιστική εξέλιξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: αυτό της παγκοσμιοποίησης της παραγωγής. Μαζί με την διεθνοποίηση των αγορών και της τεχνολογίας συνιστά το νέο δομικό πλαίσιο άσκησης του διεθνούς εμπορίου.

Συγκεκριμένα, στο εσωτερικό των αναπτυγμένων κρατών αλλά και στις υποανάπτυκτες χώρες και αναπτυσσόμενες, δεν μεταφέρονται πια μόνο τελωνειακά προϊόντα ή κεφάλαιο και θυγατρικές επιχειρήσεις για την παραγωγή προϊόντων για την τοπική αγορά αλλά μεταφέρεται και παραγωγή τμημάτων προϊόντων. Έτσι η παραγωγή δεν ολοκληρώνεται σε ένα χώρο αλλά σε διαφορετικές χωρικές ενότητες, δηλαδή στον παγκόσμιο χώρο.

Η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής συνοδεύεται ταυτόχρονα με αύξηση της τάσης συγκεντροποίησης του κεφαλαίου. Η τάση αυτή αφορά και στον τραπεζικό-χρηματοδοτικό τομέα και στις υπηρεσίες. Τέλος μεγάλη διεθνοποίηση έχουν γνωρίσει οι αγορές χρήματος και κεφαλαίου.³

Με λίγα λόγια η οικονομία με πυρήνα την αγορά διεθνοποιείται εις βάρος του εθνικού μοντέλου ανάπτυξης που βασιζόταν σε προστατευτικούς μηχανισμούς, αφού η νέα χωροταξική επέκταση του κεφαλαίου και της παραγωγής στο διεθνή χώρο απαιτούσε το κεφάλαιο να είναι ελεύθερο από προστατευτικές ρυθμίσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται σε υπερεθνικό επίπεδο και σε επίπεδο πολυεθνικών επιχειρήσεων. Παράλληλα η διεθνοποιημένη αυτή οικονομία εξαρτάται όλο και περισσότερο από τις δομές του τεχνο – οικονομικού συστήματος. Επίσης στην σημερινή διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς η επέκταση της οικονομικής ανάπτυξης εξαρτάται από την προώθηση των εξαγωγών οι οποίες πρέπει τουλάχιστον να ισοσκελίζουν τις εισαγωγές στο νέο διεθνές θεσμικό πλαίσιο της ελεύθερης διακίνησης των εμπορευμάτων. Τέλος η παγκοσμιοποίηση αυξάνει το χάσμα πλούσιων και φτωχών χωρών.

---

³ Βεργκάρα Φ., 1997, Συνηγορία υπέρ βολонταρισμού, Εκδόσεις Άρδην

Μετά το 2008 στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον παρατηρείται μια αστάθεια. Οι οικονομικές εξελίξεις πραγματοποιούνται τόσο ραγδαία. Αναταράξεις στις διεθνείς αγορές και κατάρρευση τραπεζών που αποτελούσαν θεμέλια της παγκόσμιας οικονομίας. Έπειτα από όλα αυτά διακρίνεται μια οικονομική επιβράδυνση που σημαίνει δυσκολία των καταναλωτών να διαθέσουν χρήματα για την αγορά ενός αγαθού, όπως επίσης και έλλειψη εμπιστοσύνης προς τις αγορές τόσο τις εγχώριες όσο και τις διεθνείς. Οι εξαγωγές των χωρών μειώνονται σταδιακά αφού η παραγωγική διαδικασία ελαττώνεται και δεν υπάρχουν διαθέσιμα προϊόντα και οι επενδυτικές ενέργειες βρίσκονται στο κομμάτι της ύφεσης καθώς είναι δύσκολο για τους επιχειρηματίες να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση στο περιβάλλον που υπάρχει.⁴

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονα το φαινόμενο των πληθωριστικών τιμών. Με άλλα λόγια η συνεχής τάση για άνοδο των τιμών του πετρελαίου και των καταναλωτικών προϊόντων κυρίως πρώτης ανάγκης όπως είναι τα τρόφιμα. Το φαινόμενο αυτό επηρέασε αρνητικά την οικονομική κατάσταση των πολιτών κάθε χώρας με συνέπεια να έχουμε αρνητικά συμπεράσματα στην οικονομία του κράτους. Λόγω της δυσκολίας των καταναλωτών να αγοράσουν αυτά τα αγαθά, η ΕΚΤ ενέργησε σε μειώσεις των επιτοκίων της. Τη μείωση αυτή ακολούθησαν και άλλες τράπεζες τόσο της χώρας μας όσο και διεθνώς.⁵

Πέρα από την μείωση των βασικών επιτοκίων πάρθηκαν και άλλα μέτρα από τις κυβερνήσεις με στόχο την ομάλυνση της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης που κυριαρχούσε σε πολλές χώρες. Ένα από τα μέτρα αυτά ήταν η διοχέτευση ρευστού κεφαλαίου στις αγορές. Οι πολίτες ήταν δυσαρεστημένοι τόσο από την πολιτική που έφερε την κρίση όσο και από εκείνους που κατέφυγαν σε απόσυρση μεγάλων κεφαλαίων από τις εγχώριες τράπεζες σε άλλες του εξωτερικού προκειμένου να μην χάσουν τα χρήματά τους αλλά και χρήματα που κέρδισαν από την κρίση. Έτσι οι τράπεζες επιθυμούν να κερδίσουν και πάλι την εμπιστοσύνη των επενδυτών τους και διαρρέουν χρήματα σε αυτούς.

---

⁴ Μανωλάτος Γ., 2007, Διεθνές εμπόριο, διεθνής χρηματοδότηση, παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Έλλην

⁵ Αλμπάνη Β.Ε., 1998, Παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Τροχαλία

Στον κλάδο του χρηματιστηρίου η κρίση έφερε πτώση των μετοχών και απώλεια μεγάλων ποσών από τα ταμεία του. Πιο συγκεκριμένα κατά την διάρκεια του 2008 ο δείκτης Dow Jones Eurostoxx σημείωσε πτώση 43,6%, και την πορεία του ακολούθησαν και άλλοι δείκτες όπως ο S&P και ο Nikkei. Πράγμα που οφείλεται στην έντονη αρνητική υπόσταση που είχαν τότε οι χρηματιστηριακές αξίες και η αποστροφή των πολιτών από αυτό προκειμένου να σώσουν κάποια από τα χρήματά τους εν μέσω της καταστροφής του συστήματος που θα ερχόταν. Πολλοί ήταν αυτοί που βιάστηκαν να πουν ότι οι πτωχεύσεις των χωρών ήταν δεδομένες και ότι δανειστές τους θα ήταν αυτοί που θα καθόριζαν την ύπαρξη των κρατών και της οικονομίας τους. Προβλέψεις για συρρίκνωση του ΑΕΠ στην Ευρώπη κατά 1,8%, στις ΗΠΑ 1,5%, στο Ηνωμένο Βασίλειο για 2,4% και στην Ιαπωνία 2,1% φέρνουν μειώσεις τους μισθούς των πολιτών και προβλήματα διαβίωσης τα οποία καλούνται οι κυβερνήσεις να αντιμετωπίσουν.

Συνθήκες χρηματοοικονομικής σταθερότητας ⁶

Η σταθερότητα που απουσιάζει από το οικονομικό προσκήνιο της εποχής βασίζεται στον τομέα των νοικοκυριών. Παρά την μείωση που έχουν δεχτεί οι πολίτες στους μισθούς τους και την μείωση του ετήσιου ρυθμού αύξησης των τραπεζικών δανείων προς τους καταναλωτές, τα επίπεδα των επιτοκίων των δανείων παραμένουν υψηλά. Αυτό το γεγονός οδηγεί σε δυσκολία αποπληρωμής των χρεών από τους καταναλωτές δεδομένου ότι το διαθέσιμο εισόδημά τους έχει υποστεί μεγάλες μειώσεις.

Μετά την κρίση η οικονομία κάθε χώρας βαδίζει σε έναν αργό ρυθμό μεγέθυνσης καθώς έχουν πληγεί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και οι τράπεζες που αποτελούν τους κύριους πυλώνες μιας σύγχρονης οικονομίας. Ο αργός ρυθμός μεγέθυνσης σε συνδυασμό με το δυσμενές λειτουργικό περιβάλλον που κυριαρχεί οδηγούν στην αβεβαιότητα όσον αφορά την ανάκαμψη των επιχειρήσεων και τα κέρδη που μπορούν να φέρουν στα επόμενα χρόνια. ⁷

---

⁶ Δαμτσάς Σ., 2000, Διεθνείς σχέσεις και παγκοσμιοποίηση , Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα

⁷ Δαμτσάς Σ., 2000, Διεθνείς σχέσεις και παγκοσμιοποίηση , Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα

Σε μια εποχή λοιπόν που όλα είναι ρευστά και υπάρχει μεγάλος κίνδυνος πτώχευσης των κρατών η παγκοσμιοποίηση έρχεται να αποτρέψει από πιθανές καταστροφές και να οργανώσει το παγκόσμιο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα. Διάφοροι οργανισμοί όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών σχηματίστηκαν προκειμένου να διαφυλάξουν ειρηνικές σχέσεις μεταξύ των λαών και των ηγετών τους και να προβούν σε συμμαχίες. Όταν οι λαοί είναι φίλοι μεταξύ τους οι συνθήκες διαβίωσής τους είναι ευκολότερες τόσο από την άποψη ότι δεν κινδυνεύουν από κάποια επιδρομή πολέμου αλλά και για το λόγο της συνεργασίας και της αποδοχής των εμπορευμάτων που τα άλλα κράτη εξάγουν.

Από οικονομικής άποψης η παγκοσμιοποίηση ενίσχυσε τη δράση των κρατών με οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή η Παγκόσμια Τράπεζα. Με αυτά τα όργανα οι κυβερνήσεις συνδιαλέγονται και αποφασίζουν να δραστηριοποιούνται στο χώρο των αγορών με φιλικές σχέσεις χωρίς διενέξεις και να κάνουν νέες διαπραγματεύσεις που αφορούν τη θέση τους στην αγορά. Επίσης η παγκοσμιοποίηση έχει συνεισφέρει στον περιορισμό των εμποδίων που σχετίζονται με τις διεθνείς συναλλαγές. Πιο συγκεκριμένα περιορίζονται οι δασμοί ή κάποιες εσωτερικές αγορές που στοχεύουν την οικονομική ενίσχυση ενός τόπου και αποθαρρύνουν την παγκόσμια άνοδο. Στόχος της παγκοσμιοποίησης και του γενικού οικονομικού περιβάλλοντος μετά την επιρροή της είναι η ελεύθερη ροή κεφαλαίου, χρήματος, προϊόντων και τεχνολογίας ώστε στην εποχή που ζούμε οι κάτοικοι των κρατών να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες, να διασφαλίζουν την ποιότητα στην καθημερινότητά τους και να εκμεταλλεύονται τις καινοτομίες που τους προσφέρει η γνώση και οι τεχνολογικές επιτεύξεις.

Ακόμη μία από τις εξελίξεις που σηματοδοτεί η παγκοσμιοποίηση είναι η ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων. Η τεχνολογία βοήθησε ιδιαίτερα την εξέλιξη των σιδηροδρομικών γραμμών καθιστώντας τα τρένα όλο και πιο γρήγορα, όπως επίσης και τα πλοία. Ο πιο σημαντικός ωστόσο τρόπος μεταφοράς είναι ο αεροπορικώς όπου ο άνθρωπος με την χρήση αεροπλάνου μπορεί να μεταβεί από έναν τόπο στον άλλο μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα με άνεση και συνέπεια. Τα μέσα μεταφοράς έχουν μειώσει σε μεγάλο βαθμό το κόστος τους και έτσι μπορούν να χρησιμοποιούνται προκειμένου να μεταβούν τα παραγόμενα προϊόντα από τον έναν τόπο στον άλλο.

Η τεχνολογία και ο καταγιγισμός πληροφοριών που πλέον έχει ο άνθρωπος στα χέρια του μετά την παγκοσμιοποίηση, διευκολύνει την κατάσταση ώστε να ανοιχτούν οι αγορές. Οι αγορές έτσι προτρέπουν τους ανθρώπους να παράγουν όχι μόνο στον τόπο τους αλλά και σε αλλοδαπές αγορές και να επωμιστούν τα κέρδη ακόμα και από την παραγωγή στο εξωτερικό. Οι αγορές προϋποθέτουν ότι οι παραγωγοί έχουν τη δυνατότητα να προμηθεύονται πρώτες ύλες από όλες τις περιοχές του κόσμου και να συνεργάζονται και με τους ντόπιους λαούς κατά τη διαδικασία παραγωγής και διανομής των εμπορευμάτων.

Με την παγκοσμιοποίηση έγινε ένα μεγάλο βήμα για περαιτέρω ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων. Η εξάπλωση των επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές έθεσε γερές βάσεις για αποτελεσματικές οικονομίες κλίμακας και αναζήτηση οικονομικών και ποιοτικών παραγωγικών συντελεστών, που σε συνδυασμό με το κεφάλαιο και την εργασία θα έφερναν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Με την συστηματική και ανοδική τάση για επιχειρήσεις προκύπτουν και ανταγωνιστές. Μια επιχείρηση προκειμένου να κατακτήσει το μεγαλύτερο κομμάτι της αγοράς και να έχει τα κέρδη που επιθυμεί και θα της εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά της, αναγνωρίζει τις προσπάθειες του ανταγωνιστή της και για λόγους στρατηγικής αποκτά νέα δεδομένα.

Κάποιες ακόμα σημαντικές εξελίξεις που είναι επακόλουθο της παγκοσμιοποίησης είναι η ανάπτυξη του τουρισμού. Σε όλες τις χώρες ο τουρισμός αποτελεί κύρια πηγή εσόδων. Η παγκοσμιοποίηση βοήθησε ώστε να υπάρξουν προτροπές για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού στο εξωτερικό προκειμένου οι άνθρωποι να γνωρίσουν μια διαφορετική χώρα, τον πολιτισμό και την κουλτούρα της. Οι λαοί έτσι αποκτούν διαπροσωπικές σχέσεις και τα κράτη από τα έσοδα που μετρούν μπορούν να γίνουν ανταγωνιστικά και να προσφέρουν υπηρεσίες τόσο ελκυστικές που θα προσελκύσουν και άλλους τουρίστες.

Σημαντικό γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι και τα αθλητικά γεγονότα που διοργανώνονται και πραγματοποιούνται. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι ένα από αυτά τα γεγονότα που διαδραματίζονται στα πλαίσια των ειρηνικών διαθέσεων των κρατών μεταξύ τους. Οι αθλητές ταξιδεύουν από διάφορα μέρη στην πόλη που τους φιλοξενεί και μαζί με αυτούς ακολουθεί και ένα μέρος τουριστών που επιθυμεί να βρεθεί και να εμψυχώσει τους αντιπροσώπους των χωρών τους.

1.3 Πολυεθνικές εταιρείες

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και ιδιαίτερα η γοργή ανάπτυξη τους, αποτελούν το οικονομικό φαινόμενο της μεταπολεμικής περιόδου. Είναι δημιουργήματα της οικονομίας της αγοράς και της ανάγκης διεθνοποίησης της. Πρόκειται για την σύγχρονη μορφή του καπιταλιστικού ιμπεριαλισμού.

Η δεκαετία του '60 αποτέλεσε σταθμό στην εξάπλωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων, αφού στιγματίστηκε από μαζική έξοδο κεφαλαίου. Η πολυεθνική επιχείρηση έχοντας ως βάση μία χώρα, αναπτύσσει παραγωγικές δραστηριότητες αγαθών και υπηρεσιών και σε μία άλλη χώρα. Ένα μέρος της παραγωγικής δραστηριότητας της κύριας – μητρικής επιχείρησης μεταφέρεται στο εξωτερικό. Πρόκειται για μία άμεση διεθνή επένδυση, η οποία παίρνει την μορφή μιας θυγατρικής επιχείρησης η οποία είναι προέκταση της κύριας-μητρικής. Η τελευταία ελέγχει την θυγατρική και προσδιορίζει την ακολουθητέα γενική πολιτική.

Τα βασικά χαρακτηριστικά των πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι το μεγάλο μέγεθος τους και η μεγάλη οικονομική τους δύναμη επηρεάζοντας έτσι την χώρα στην οποία βρίσκονται. Η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε νέες υπερδυνάμεις, πολυεθνικές εταιρείες που επιβάλλουν τη νομοθεσία τους κατά αφελών κυβερνήσεων.⁸

Οι επιχειρήσεις αυτές έχουν γίνει μεγάλες δυνάμεις δικαιωματικά. Από το 2000, από τις 100 μεγαλύτερες οικονομίες, οι 55 ήταν πολυεθνικές εταιρείες, σύμφωνα με τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη. Αυτοί οι γίγαντες με διεθνή οικονομική παρουσία έχουν αποκτήσει υπέρμετρη δύναμη για την καθημερινή μας ζωή. Είναι αυτοί που υπαγορεύουν τις κινήσεις και τις αντίστοιχες τιμές του κεφαλαίου και της εργασίας. Τέλος με την έλευση της ψηφιακής τεχνολογίας διαχειρίζονται όλα τα προσωπικά μας δεδομένα, τις πληροφορίες μας και την πρόσβαση μας σε κοινωνικά δίκτυα και πολιτιστικά έργα.

---

⁸ Κώστας Μελλας-Γιάννης Πολλλάλης, 2005, Παγκοσμιοποίηση και Πολυεθνικές εταιρείες, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα

Εν μέσω οικονομικής κρίσης η οποία έχει ως επίκεντρο την Ευρωζώνη και επεκτείνεται και στον υπόλοιπο πλανήτη, το ελβετικό Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Τεχνολογίας, δημοσιοποίησε μια ανάλυση για τις σχέσεις μεταξύ 43.000 πολυεθνικών εταιρειών. Στην έρευνα αυτή εντοπίζεται μια μικρή ομάδα που αποτελείται κυρίως από τράπεζες, η οποία φαίνεται πως έχει στα «χέρια» της την εξουσία της παγκόσμιας οικονομίας.

Ο σύγχρονος πλανήτης κυβερνάται από πολυεθνικές εταιρίες οι οποίες διέπονται από μια ιδεολογία, έναντι στον άνθρωπο, που θεωρεί ότι οι εταιρείες είναι μια ειδική φυλή ανθρώπων οι οποίοι έχουν ως μοναδικό κίνητρο το δικό τους κέρδος. Οι Εταιρείες επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την απόδοση των ιδίων κεφαλαίων μέσω της μόχλευσης της παραγωγικότητας και πληρώνουν το ελάχιστο δυνατό ποσό για φόρους κι εργασία. Η Εταιρική υποταγή αποτελεί βασική προϋπόθεση για τα στελέχη, τους διευθυντές και τους μετόχους τους.

Η κυρίαρχη εταιρική ηθική είναι η απληστία, με στόχο να γίνει ότι χρειάζεται για να μεγιστοποιήσει η εταιρεία το κέρδος, με κάθε τρόπο και κάθε κόστος. Πέντε βασικοί παράγοντες είναι υπεύθυνοι για την αποτυχία και την ακολουθούμενη κατάρρευση του παγκόσμιου εταιρικού πολυεθνικού γίγνεσθαι.⁹

Κατ' αρχάς, οι παγκόσμιες εταιρείες είναι πάρα πολύ μεγάλες. Είναι γεγονός ότι από την εποχή του Ρήγκαν οι παγκόσμιες πολυεθνικές εταιρείες έχουν ακολουθήσει το δρόμο της μικρότερης αντίστασης σε κέρδος. Έχουν καταπιεί τους ανταγωνιστές τους και δημιούργησαν μονοπώλια, τα οποία έχουν δημιουργήσει μια γιγαντιαία γραφειοκρατία. Σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, η ζυγαριά βοηθά τις εταιρείες να μεγαλώνουν κερδοφόρα, αλλά σε βάθος χρόνου, τις κάνει άκαμπτες και είναι δύσκολο να τις διαχειριστεί η ηγεσία τους.

Δεύτερον, οι παγκόσμιες εταιρείες δείχνουν μια περιφρόνηση για την κοινωνία των πολιτών. Έχουν δημιουργήσει μια κουλτούρα οργανωτικού ναρκισσισμού όπου έχει καλλιεργηθεί η υποταγή των εργαζομένων στην επιχείρηση. Οι πολυεθνικές αναπτύσσουν τον δικό τους κώδικα δεοντολογίας και μια κοσμοθεωρία ξεχωριστή

---

⁹ Πέτρος Παπαγεωργίου-Διονύσιος Χιόνης, 2003, Διεθνής επιχειρηματική δραστηριότητα και οργανισμοί, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε Αθήνα

από εκείνη του κάθε εθνικού κράτους στο οποίο βρίσκονται και λειτουργούν. Τα Εταιρικά στελέχη δεν ενδιαφέρονται για την επιτυχία ή την αποτυχία της κάθε συγκεκριμένης χώρας, αλλά μόνο για την ανάπτυξη και την κερδοφορία της παγκόσμιας εταιρείας τους.

Τρίτον, οι παγκόσμιες εταιρείες ζουν εκτός νόμου. Δεν υπάρχει κανένα «αόρατο χέρι» που ρυθμίζει τις πολυεθνικές. Πλούσιοι ιδιώτες και επιχειρήσεις παρακινήθηκαν από μια φαινομενική ιδιοτέλεια, στην πραγματικότητα ένα «αόρατο χέρι» λειτουργούσε στο παρασκήνιο για να διασφαλίσει ότι οι πολυεθνικές δραστηριότητες δήθεν επωφελοούσαν την κοινωνία. Η αποκατάσταση του 2009-10 εξασφάλισε ότι τα ιδρύματα αυτά θα επιβιώσουν και οι πλούσιοι θα συνεχίσουν να είναι πλούσιοι. Εν τω μεταξύ, εκατομμύρια καλές θέσεις εργασίας καταργούνται ή αντικαθίστανται από χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας με χαμηλά ή καθόλου οφέλη.

Τέταρτον, οι παγκόσμιες εταιρείες καταστρέφουν το φυσικό κεφάλαιο. Τέσσερις από τις 10 πρώτες πολυεθνικές εταιρείες είναι εταιρείες ενέργειας. Αλλά υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι έχουν καταναλωθεί τα αποθέματα πετρελαίου. Εν τω μεταξύ, οι άλλες μορφές του φυσικού κεφαλαίου έχουν εξαντληθεί – καλλιεργήσιμη γη, το νερό, τα ορυκτά, τα δάση, τα ψάρια, και ούτω καθεξής. Οι πολυεθνικές εταιρείες έχουν αντιμετωπίσει το περιβάλλον ως ένα ελεύθερο κι αστείρευτο πόρο. Παγκόσμια οι εταιρείες έχουν αρπάξει από τον κόσμο και τους πολίτες της κάθε χώρας τους εθνικούς φυσικούς πόρους και τους έχουν αφήσει να ζουν με τις συνέπειες, βρώμικο αέρα, ακάθαρτο νερό και ρύπανση κάθε είδους ανθρώπινη και μη.

Πέμπτον, οι παγκόσμιες εταιρείες έχουν εξοργίσει την παγκόσμια κοινότητα. Το παγκόσμιο ΑΕΠ είναι 63 τρισεκατομμύρια, αλλά οι πολυεθνικές εταιρείες συγκεντρώνουν ένα δυσανάλογο μερίδιο το οποίο ανέρχεται σε περίπου 4 τρισεκατομμύρια δολάρια. Στην παγκόσμια μαύρη αγορά κάνουν τζίρο 2 τρισεκατομμύρια δολάρια. Το μόνο σίγουρο είναι ο θυμός και η οργή όλων των οικονομικά αδύναμων κατά των πολυεθνικών αλλά και κατά των κυβερνήσεων που τους υποστηρίζουν. Αλλά ο θυμός ποτέ δεν πέτυχε τίποτε στην ιστορία της ανθρωπότητας παρά μονάχα καταστροφές και την αλλαγή ενός καταπιεστικού καθεστώτος με ένα άλλο καταπιεστικό καθεστώς, χωρίς καμία ουσιαστική αλλαγή προς το καλό.

1.3.1 Οι επιπτώσεις στις επισιτιστικές κρίσεις

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, παρατηρούμε ότι πολλές συζητήσεις αφιερώθηκαν σχετικά με διεθνείς συνθήκες και δημόσια ερευνητικά σχέδια. Οι εταιρείες υπήρξαν κομμάτι αυτής της συζήτησης κυρίως ως επερχόμενες απειλές που ασκούν πίεση υπέρ του βιομηχανικού γεωργικού μοντέλου, που καταστρέφει την αγροτική βιοποικιλότητα. 20 χρόνια μετά και η αλλαγή στο τοπίο ήδη διαφαίνεται. Η εξουσία των πολυεθνικών επιχειρήσεων στο διατροφικό σύστημα έχει αυξηθεί αλματωδώς. Σήμερα, οι πολυεθνικές θέτουν τους παγκόσμιους κανόνες, με τις κυβερνήσεις και τα δημόσια ερευνητικά κέντρα να τις ακολουθούν.

Οι επιπτώσεις αυτού του μετασχηματισμού στη βιοποικιλότητα του πλανήτη και στους ανθρώπους που τη φροντίζουν υπήρξαν καταστροφικές. Οι αγροβιομηχανικοί επιχειρηματικοί κολοσσοί χρησιμοποίησαν τη δύναμή τους για να επεκτείνουν τη μονοκαλλιέργεια στην παραγωγή, να υποτιμήσουν τα συστήματα σπόρων των αγροτών και να καταστρέψουν τις λαϊκές αγορές. Ουσιαστικά, καθιστούν πιο δύσκολο για τους μικρούς παραγωγούς την παραμονή τους στη γη και επομένως την επιβίωση των οικογενειών τους. Για το λόγο αυτό τα κοινωνικά κινήματα όλο και περισσότερο αντιλαμβάνονται ότι οι διατροφικές πολυεθνικές εταιρείες είναι πρόβλημα του παγκόσμιου διατροφικού συστήματος και η θέτουν στο επίκεντρο του αγώνα τους την αντίστασή τους σε αυτές.¹⁰

Το κυρίαρχο μοντέλο της παραγωγής τροφίμων έχει αλλάξει δραματικά τις τελευταίες δεκαετίες. Πλέον, συνασπισμοί μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων ελέγχουν από την τεχνολογία των τροφίμων ως τις εναλλακτικές καλλιέργειες και τα χρηματιστηριακά παράγωγα επί ποσοτήτων τροφίμων. Αυτού του είδους η κεντρική διαχείριση αποτελεί κίνδυνο για την ελευθερία των κοινωνιών και των κρατών. Τα κράτη μπορούν και πρέπει να ξαναγυρίσουν σε μια αυτάρκεια παραγωγής τροφίμων.

Η ανθρωπότητα επιβίωσε δια μέσου των αιώνων, ενάντια σε κάθε αντιξοότητα, χάρις στην εφευρετικότητά της και στην ικανότητα να μετατρέπει την κάθε κρίση σε

---

¹⁰ Κώστας Μελλας-Γιάννης Πολλάλης, 2005, Παγκοσμιοποίηση και Πολυεθνικές εταιρείες, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα

ευκαιρία. Έτσι και στην επισιτιστική κρίση, υπάρχουν κράτη, πολυεθνικές εταιρείες, χρηματοπιστωτικοί και ασφαλιστικοί φορείς που εκμεταλλεύονται προς όφελός τους την όλη κατάσταση και διαμορφώνουν σε μεγάλο ποσοστό τις γεωπολιτικές ισορροπίες του πλανήτη μας.

Τα εργαλεία ελέγχου αγροτικής παραγωγής που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη κέρδους από την κρίση και για τον επηρεασμό των γεωπολιτικών ισορροπιών είναι κοινά για όλους τους ανωτέρω φορείς. Ζωτικότερο εργαλείο, όσον αφορά και τον έλεγχο της διατροφής της ανθρωπότητας, είναι η αποξένωση των παραγωγών από την παραγωγή τους. Η κατοχή και διάθεση πολλαπλασιαστικού υλικού δεν ανήκει πλέον στους παραγωγούς αλλά αποτελεί αποκλειστικότητα των εταιρειών εκείνων που έχουν την τεχνογνωσία να το παράγουν και να εξασφαλίσουν την παγκόσμια αποκλειστικότητα για όλο το κύκλωμα παραγωγής – διάθεσης. Ως φυσική συνέχεια για την ολοκλήρωση του διατροφικού ελέγχου της ανθρωπότητας παρατηρούμε ότι επεκτείνονται τόσο ο έλεγχος του εδάφους όσο και ο έλεγχος της παραγωγής τροφίμων μέσα από πολυεθνικούς μηχανισμούς εμπορίας και διακίνησης.

1.3.2 Ο έλεγχος στην αγροτική παραγωγή

Υπήρξε μία εξίσου δραματική αύξηση του ελέγχου από τις εταιρείες όσον αφορά στην αγροτική παραγωγή τις τελευταίες δύο δεκαετίες που τράβηξε πολύ λιγότερο την προσοχή και η οποία τώρα απειλεί να χειροτερέψει. Όπως και με την Πράσινη Επανάσταση, ένα μέρος αυτού του ελέγχου προήλθε από τον έλεγχο των σπόρων, αφού οι γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες και τα υβρίδια επιβάλλουν ένα εντατικό μοντέλο αγροτικής εκμετάλλευσης. Σημαντικότερο ρόλο έπαιξε ωστόσο η αύξηση της ενσωμάτωσης των παραγωγών σε ένα κάθετο οργανωτικό μοντέλο.

Στις δεκαετίες του '60 και '70 πολλά από τα αγροκτήματα και τις καλλιέργειες που δημιουργήθηκαν υπό αποικιακή κατοχή εθνικοποιήθηκαν και η γενική τάση στις παγκόσμιες εταιρείες διατροφής ήταν να απομακρυνθούν από την άμεση παραγωγή.

Οι εταιρείες ασκούν όλο και αμεσότερο έλεγχο στην ίδια τη αγροτική εκμετάλλευση, ιδιαίτερα μέσα από τη εργολαβική γεωργία. Τα ποσοστά της εργολαβικής παραγωγής είναι ακόμη υψηλότερα όταν πρόκειται για εξαγωγίμα αγαθά.

Ένα από τους λόγους που οδήγησαν στην κάθετη ενσωμάτωση είναι ότι οι παγκόσμιοι λιανοπωλητές ζητούν αυστηρή προσκόλληση σε συγκεκριμένες προδιαγραφές που ορίζουν οι ίδιοι. Οι προμηθευτές τους επομένως θέλουν να διασφαλίσουν ότι οι αγρότες θα παράγουν σύμφωνα με αυτές τις προδιαγραφές. Οι εταιρείες αυτές έχουν υπερβολική δύναμη στην αγορά και μπορούν να εξαναγκάσουν τους συμβασιούχους παραγωγούς να συμφωνήσουν με όρους σχεδόν δουλικούς. Εφόσον οι αγρότες αυτοί δεν προσλαμβάνονται άμεσα από τις εταιρείες, οι εταιρείες δεν υποχρεώνονται να τηρήσουν τους εργατικούς νόμους ή να διαπραγματευθούν με τα συνδικάτα.

Συνέπεια αυτής της τάσης προς την κάθετη ενσωμάτωση και των σφιχτά ελεγχόμενων προμηθευτικών αλυσίδων είναι η ανάδυση των «εταιρικών αγροτών». Ουσιαστικά μιλάμε για εταιρείες που άλλοτε ανήκουν σε οικογένειες και πιο συχνά σε ένα μείγμα επενδυτών και μετόχων, με μεγάλης κλίμακας εργασίες, συνήθως σε διαφορετικά μέρη μιας χώρας ή ακόμη και σε περισσότερες από μία χώρες.

Σημαντικός παράγοντας επιδείνωσης της διατροφικής κρίσης είναι οι ανατιμήσεις πετρελαίου και η στροφή της ζήτησης αγροτικών προϊόντων για την παραγωγή βιοκαυσίμων. Τελευταία πολλές πολυεθνικές από ισχυρές χώρες, για οικονομικούς και περιβαλλοντικούς λόγους, έχουν περάσει στην ανάπτυξη της παραγωγής βιοντίζελ και βιοαιθανόλης με επιχορηγήσεις επενδύσεων από το κράτος, αποκαλύπτοντας την υποκρισία των νεοφιλελεύθερων θεωρητικών ότι οι επιδοτήσεις στους αγρότες στρεβλώνουν τους κανόνες ανταγωνισμού. Η στροφή στα βιοκαύσιμα εντείνει από την άλλη την αναζήτηση νέων εκτάσεων και μοιραία οδηγεί σε εκχερσώσεις και καταστροφή δασών, ενίσχυση του μοντέλου της εντατικής γεωργίας και χρήσης αγροχημικών, αύξηση της εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα, ένταση του φαινομένου θερμοκηπίου, επιτάχυνση των κλιματικών αλλαγών, μείωση αγροτικής παραγωγής, κοκ. Παρ' ότι ο ρόλος των βιοκαυσίμων στην διατροφική κρίση παραμένει ακόμα μικρός, δημιουργείται ωστόσο ηθικό πρόβλημα όταν εκατομμύρια άνθρωποι στον πλανήτη λιμοκτονούν.¹¹

---

¹¹ Κώστας Μελλας-Γιάννης Πολλάλης, 2005, Παγκοσμιοποίηση και Πολυεθνικές εταιρείες, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα

Υπάρχουν φυσικά και άλλες δυνάμεις που ωθούν τη γεωργία προς τη νέα βιομηχανοποίηση. Η σύγκλιση της διατροφικής και της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 πυροδότησε ένα κύμα επενδύσεων σε διατροφική παραγωγή και αγροτική γη σε όλον τον πλανήτη, τόσο από χρηματοπιστωτικούς επενδυτές που αναζητούν μια σίγουρη πηγή μακροχρόνιου κέρδους, όσο και από συγκεκριμένες κυβερνήσεις που επαναδιαπραγματεύονται την εμπιστοσύνη τους στο παγκόσμιο εταιρικό διατροφικό σύστημα, ώστε να εγγυηθούν τη διατροφική ασφάλεια της χώρας. Η πρόσφατη δημιουργία νέων αγορών για βιοκαύσιμα ώθησε ακόμα περισσότερες εταιρείες προς τη γεωργία. Με τη νομοθεσία να εγγυάται αγορές αιθανόλης και βιοντίζελ στις βιομηχανικές και στις αποκαλούμενες ανερχόμενες οικονομίες, οι οικονομικοί επενδυτές και οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας τώρα τοποθετούν τα κεφάλαιά τους στις αγροτικές καλλιέργειες για την παραγωγή βιοκαυσίμων.

Για τις χώρες του Νότου, το νέο αυτό κύμα εταιρικού ελέγχου σήμαινε, μεταξύ άλλων και:

-τη σταδιακή μεταφορά της παραγωγής αγροτικών προϊόντων προς περιοχές, όπως η Βραζιλία, όπου το κόστος παραγωγής είναι χαμηλό, ενώ η κρατική υποστήριξη, στις υποδομές, τις επιδοτήσεις και τη νομοθεσία, υψηλή.

-την επιθετική εισβολή αλυσίδων σουπερμάρκετ από το Βορρά, εταιρείες υπηρεσιών επισιτισμού, και εταιρείες επεξεργασίας τροφίμων στα τοπικά διατροφικά συστήματα και τέλος

-την αντικατάσταση τοπικών αγορών και συστημάτων παραγωγής τροφίμων από τις αλυσίδες προμηθευτών τροφίμων και ζωοτροφών που οργανώνουν οι διατροφικοί και αγροβιομηχανικοί κολοσσοί.

Στην πλειονότητά τους, οι κυβερνήσεις άρχισαν να συναγωνίζονται η μία την άλλη σε προσφορές κινήτρων προς τους ξένους επενδυτές και να εφαρμόζουν δυτικού τύπου νόμους και κανονισμούς διατροφικής ασφάλειας που ευνοούν τις πολυεθνικές. Άρχισαν να σπαταλούν τους πενιχρούς δημόσιους πόρους για τη δημιουργία υποδομών που διευκολύνουν την επέκταση των εταιρειών.

Κάποιες από τις κυβερνήσεις του Νότου κατάφεραν να στηρίξουν την ανάπτυξη της εγχώριας αγροβιομηχανίας, οι εταιρείες αυτές είναι ωστόσο λίγες και αφορούν σχεδόν αποκλειστικά στη γεωργική παραγωγή.

Επιπλέον, ο μηχανισμός της αγροβιομηχανίας των πολυεθνικών, είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένος με τον παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό τομέα. Οι επικεφαλής της χρηματοπιστωτικής οικονομίας κινούν καθημερινά τρισεκατομμύρια δολάρια ανά τον κόσμο, αναζητώντας τις αμεσότερες και υψηλότερες απολαβές. Όλο και περισσότερα από αυτά τα χρήματα εισρέουν στην αγροβιομηχανία των πολυεθνικών και στην κερδοσκοπία από τα γεωργικά προϊόντα. Η πρόσβαση στην τεράστια αυτή πηγή κεφαλαίων δίνει αντίστοιχα φοβερή ώθηση στην επέκταση της αγροβιομηχανίας, παρέχοντας στις εταιρείες την οικονομική δυνατότητα να αγοράζουν μικρότερες εταιρείες ή να ξεκινούν νέες επιχειρήσεις, ενώ ταυτόχρονα προσδένει τις εταιρείες στη λογική του όλο και γρηγορότερου, όλο και υψηλότερου κέρδους, στις πλάτες των εργαζομένων, των καταναλωτών και του περιβάλλοντος. Εν τω μεταξύ, η ποσότητα του κεφαλαίου που έχει επενδυθεί στα γεωργικά εμπορεύματα έχει ανέβει στα ύψη και αυτό, σε συνδυασμό με τον εντεινόμενο έλεγχο σε όλα τα επίπεδα της διατροφικής αλυσίδας, σημαίνει ότι οι τιμές ελάχιστη σχέση έχουν με την προσφορά και τη ζήτηση και ότι η διακίνηση των διατροφικών ειδών και η πρόσβαση σε αυτά έχουν αποσυνδεθεί από τις ανάγκες. Το σημερινό παγκόσμιο διατροφικό σύστημα των πολυεθνικών είναι οργανωμένο σύμφωνα με μία και μοναδική αρχή: την αρχή του κέρδους για τους ιδιοκτήτες των πολυεθνικών.

1.3.3 Αντιμετώπιση παραγωγών, αγροτών και φτωχών

Σύμφωνα με πανευρωπαϊκές οργανώσεις και δίκτυα σε καθεστώς απόλυτης εξάρτησης των αγροτών από λίγες πολυεθνικές εταιρείες παραγωγής και εμπορίας σπόρων πρόκειται να οδηγήσει, η αναθεώρηση του ευρωπαϊκού κανονισμού για την εμπορία φυτογενετικού υλικού και του νομικού πλαισίου για τις τοπικές ποικιλίες.

Καθώς οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής γίνονται όλο και πιο αισθητές, οι δυτικές χώρες προσπαθώντας να διασφαλίσουν την μελλοντική παραγωγή τροφίμων και βιοκαυσίμων, έχουν βρει ένα νέο τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος: τις

επενδύσεις στην αγροτική παραγωγή της Αφρικής ή σε απλά ελληνικά την αρπαγή καλλιεργήσιμης γης από αγρότες υπό τη μορφή αγοράς ή μίσθωσης που μπορεί να διαρκεί έως 90 χρόνια.

Ξένες κυβερνήσεις, πολυεθνικές εταιρείες και μεγάλα πανεπιστήμια, υπό το πρόσχημα αγροτικών επενδύσεων και ερευνών που θα δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και θα ενισχύσουν την αγροτική παραγωγή, αγοράζουν ή μισθώνουν τεράστιες εκτάσεις σε διάφορες χώρες, εκδιώκοντας έτσι εκατοντάδες χιλιάδες μικροκαλλιεργητές από τη γη τους.

Αυτή η επένδυση στην καλλιεργήσιμη γη σπάνια σχετίζεται με την αγροτική ανάπτυξη και την έξοδο από την φτώχεια που υπόσχονται οι επενδυτές και οι πολυεθνικές εταιρείες. Αντιθέτως οι φτωχοί καλλιεργητές, στους οποίους ανήκει η γη, είναι τα θύματα του αδυσώπητου ανταγωνισμού μεταξύ των ξένων πολυεθνικών και ιδρυμάτων για την καλλιεργήσιμη γη.

Αυτές οι επενδύσεις συνεπάγονται την εκδίωξη χιλιάδων φτωχών καλλιεργητών από τα σπίτια τους, την αρπαγή της γης τους και επομένως την οικονομική τους εξαθλίωση καθώς χάνουν το μέσο επιβίωσης τους. Οι υποθέσεις αυτές σπάνια καταλήγουν στη δικαιοσύνη καθώς οι κάτοικοι δεν έχουν την δύναμη αλλά ούτε και τα χρήματα να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους έναντι των τοπικών πολιτικών ελίτ και των ξένων ή ντόπιων επενδυτών που κλείνουν τις συμφωνίες εκατομμυρίων.

Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αν και αποσκοπούσαν στην αγροτική ανάπτυξη, στην ουσία εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των χρηματοοικονομικών οργανισμών, των διεθνών επενδυτών και των τοπικών διεφθαρμένων παραγόντων. Τα μεγάλα θύματα ήταν για άλλη μια φορά οι εκατοντάδες χιλιάδες φτωχοί καλλιεργητές, των οποίων η γη, ιδίως τα τελευταία χρόνια πουλήθηκε χωρίς οι ίδιοι να ερωτηθούν ποτέ.

Και κάπου εδώ μπαίνει το νεοφιλελεύθερο μοντέλο. Οι φτωχοί, παρά τις μεγαλοστομίες, δεν έχουν επωφεληθεί από την οικονομική ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες.

1.4 Οφέλη και συνέπειες παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση ένωσε τα κράτη μεταξύ τους και θέσπισε ένα νέο τρόπο μαζικής διακυβέρνησης και αντιμετώπισης πολλών προβλημάτων. Τα πιο σημαντικά από τα οφέλη της που κερδήθηκαν στο πέρασμα των χρόνων είναι :

➤ Προσδόκιμο ζωής

Οι ολοένα και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης που προσφέρονται στους πολίτες της κάθε χώρας αυξάνει το βιοτικό επίπεδό τους σε σχέση με το παρελθόν. Με βάση στοιχεία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας το 1955 ο ανώτερος μέσος όρος ζωής για τους ανθρώπους ήταν τα 48 έτη αριθμός που έχει αυξηθεί στα 73. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην άνοδο του επιπέδου ζωής στις τρίτες χώρες του κόσμου.¹²

➤ Θάνατοι νεογνών και παιδιών έως πέντε χρονών

Οι συνθήκες διαβίωσης στις χώρες του τρίτου κόσμου είναι ακατάλληλες για μικρά παιδιά. Το 1990 μόνο πέθαναν το ένα δέκατο των παιδιών που γεννιόντουσαν ηλικίας μέχρι πέντε ετών. Το ποσοστό αυτό σήμερα έχει μειωθεί σε 61 τοις χιλίοις.

➤ Αναλφαβητισμός

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι άνθρωποι καλύπτουν την ανάγκη τους για μάθηση. Σήμερα μόνο το 18% του παγκόσμιου πληθυσμού δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση ποσοστό που μειώθηκε αισθητά έναντι του 37% που υπήρχε το 1970. Ανάμεσα στο 18% του ποσοστού των αναλφάβητων τα 2/3 ανήκουν σε γυναίκες λόγω του γεγονότος ότι ακόμα και στον 21^ο αιώνα πολλές είναι οι χώρες στις οποίες η μόρφωση των γυναικών θεωρείται αμάρτημα και τιμωρούνται.¹³

---

¹² Bauman Z., 2004, Παγκοσμιοποίηση – οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Εκδόσεις Πολύτροπον

¹³ Αλμπάνη Β.Ε., 1998, Παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Τροχαλία

➤ Δημοκρατία

Το πολίτευμα της δημοκρατίας που ξεκίνησε από την χώρα μας βρίσκει οπαδούς σε όλο και περισσότερες χώρες κατακτώντας τα τελευταία 30 έτη 44 νέα κράτη μέλη αυτής. Ωστόσο οι συνθήκες του παρελθόντος ελευθερώνει μόνο το 46% του ποσοστού του παγκόσμιου πληθυσμού από απαρχαιωμένες ιδέες και αναχρονισμούς.

➤ Πόλεμοι

Ακόμα και στις μέρες μας δεν απουσιάζουν συγκρούσεις μεταξύ των κρατών. Το ελπιδοφόρο μήνυμα από την άλλη είναι ότι σε σχέση με πολέμους τους παρελθόντος στην εποχή που διανύουμε ο αριθμός των πολέμων έχει μειωθεί και οι πολίτες ζουν πιο ειρηνικά μεταξύ τους.¹⁴

➤ Ισότητα μεταξύ των δύο φύλων

Σύμφωνα με την αρμόδια αρχή υπάρχουν στατιστικά που φανερώνουν ότι η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων προχώρα με σταθερούς ρυθμούς. Και αυτό το μαρτυρά και η κοινωνική ζωή των γυναικών που πλέον συμμετέχουν στην πολιτική και τα κοινά με ποσοστό 28,3%. Σημαντική είναι η θέση που λαμβάνουν οι γυναίκες και στο χώρο των επιχειρήσεων και γενικά στο χώρο εργασίας καθώς αποσπούν σημαντικές κριτικές για την δουλειά και το έργο τους.

➤ Διαδίκτυο

Η ταχύτητα με την οποία εξελίσσονται οι τεχνολογίες καθιστά την χρήση του διαδικτύου απαραίτητη από κάθε πολίτη. Πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι είναι συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο και εργάζονται ή ξοδεύουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε αυτό.

---

¹⁴ Βεργοπούλου Κ., 1999, Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη

Ωστόσο όπως σε κάθε φαινόμενο έτσι και στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης πέρα από τα οφέλη που διακρίνουμε υπάρχουν και οι αρνητικοί παράμετροι που έχουν δημιουργήσει προβλήματα στην ανθρωπότητα. Μερικά ενδεικτικά από αυτά είναι:

➤ Φαινόμενο θερμοκηπίου

Η ταχύς ανάπτυξη των τεχνολογιών δημιουργεί την ανάγκη για νέους διαθέσιμους μετατρέψιμους πόρους. Το κάρβουνο είναι ένα από τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία για την απόκτηση πολλών προϊόντων. Ωστόσο η ρύπανση του περιβάλλοντος από αυτό δημιουργεί οικολογικό θέμα στο οποίο αρκετοί είναι αυτοί που αντιτίθενται. Η Κίνα για παράδειγμα καίει περίπου 2 δις. τόνους κάρβουνο το χρόνο, αριθμός που θα διπλασιαστεί στα επόμενα χρόνια λόγω της έντονης εκμετάλλευσης της περιοχής από επιχειρήσεις. Οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια και όλα δείχνουν πως τα χημικά αέρια που απλώνονται στο εναέριο και υποθαλάσσιο χώρο θα συντελέσουν στην διόγκωση του φαινομένου του θερμοκηπίου.¹⁵

➤ Διαφθορά

Κυρίως συναντάμε φιλοχρήματους κυβερνητικούς αντιπροσώπους και επιχειρηματίες που δρουν με βάση την αισχροκέρδεια και την απόκτηση περισσότερου πλούτου. Στην εποχή που διανύουμε είναι ευρέως διαδεδομένη η μαύρη αγορά και οι δωροδοκίες προκειμένου να αυξηθούν τα κέρδη λίγων.

➤ Σκλαβοπάζαρα

Παρά την εξέλιξη των επικοινωνιών και της τεχνολογίας και δεδομένου ότι πλέον οι άνθρωποι ζουν σε οργανωμένες και σύγχρονες κοινωνίες δεν παύει να υπάρχει ακόμα η καταπίεση και το δουλεμπόριο στις τρίτες χώρες. Αφορά κυρίως γυναίκες οι οποίες λόγω της θρησκείας και του πολιτισμού του τόπου τους στερούνται βασικά δικαιώματα όπως είναι η μόρφωση και η πολιτική ζωή και ζουν υπόδουλες στο αρσενικό φύλο.

---

¹⁵ Bauman Z., 2004, Παγκοσμιοποίηση – οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Εκδόσεις Πολύτροπον

➤ Ψηφιακή αποθήκευση

Αν και η εξέλιξη της τεχνολογίας είναι ραγδαία και κατακλύζει τον σύγχρονο κόσμο, ωστόσο προβλέπεται ότι στο μέλλον θα υπάρχει μεγάλο πρόβλημα στην αποθήκευση των ψηφιακών δεδομένων που θα παράγει ο ανθρώπινος παράγοντας. Προβλέπεται μάλιστα ότι οι αποθηκευτικοί χώροι που θα χρειαστούν για την αποθήκευση αυτών των δεδομένων θα είναι της τάξης των 988δισ γιγαμπάιτ, ενώ θα υπάρχουν διαθέσιμα μόνο 601δισ. Οι υπόλοιπες πληροφορίες που περισσεύουν θα χαθούν από την ανθρωπινή γνώση.¹⁶

1.5 Εξέλιξη εμπορίου και σύγχρονες τάσεις

Από την αρχαιότητα το εμπόριο ήταν ο τομέας στον οποίο βασιζόνταν οι άνθρωποι για τη βιωσιμότητά τους καθώς επίσης και για την ανάπτυξη άλλων κλάδων όπως είναι η οικονομία και οι κοινωνικές διασυνδέσεις. Το εμπόριο αποτελεί το κέντρο της οικονομίας κάθε χώρας αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο καθώς στα πλαίσια αυτού υπάρχει και διαιωνίζεται ο φιλελευθερισμός, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις και ο επαγγελματισμός ανάμεσα στις χώρες. Παρά την επέμβαση επιχειρήσεων, οργανισμών και πολυεθνικών εταιρειών που συνέβη τις τελευταίες δεκαετίες το εμπόριο συνεχίζει να διατηρεί τον εθνοκεντρικό του χαρακτήρα και να δραστηριοποιείται με βάση τις ανάγκες της κάθε χώρας.

Το διεθνές εμπόριο είναι σε θέση να διαπραγματεύεται την πώληση προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, αγροτικά είδη με επίκεντρο τα φρούτα και τα λαχανικά που παράγει κάθε κράτος όπως επίσης και τον ορυκτό πλούτο, μηχανήματα που προέρχονται από βιομηχανική επεξεργασία και υπηρεσίες. Κάθε χώρα εξάγει τα προϊόντα της και η διάθεση αυτή διέπεται από τις έννοιες της ανταγωνιστικότητας και της συμπληρωματικότητας.¹⁷

---

¹⁶ Βεργοπούλου Κ., 1999, Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη

¹⁷ Δασκάλου – Γεωργίου, 1995, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική

Με την έννοια της ανταγωνιστικότητας κάθε λαός προκειμένου να έχει κέρδη από τις εξαγωγές που κάνει στις υπόλοιπες χώρες θέτει τιμές προσιτές ώστε να προτιμούνται από τα αγαθά των υπολοίπων χωρών. Κάθε χώρα επιθυμεί να κατέχει υψηλή θέση στην αγορά των προϊόντων και οι όροι με τους οποίους δραστηριοποιείται βαδίζουν σύμφωνα με την ανάγκη για κατάκτηση μεγαλύτερης έκτασης των αγορών. Έτσι όσο μεγαλύτερη αγορά καλύπτει τόσο πιο ανταγωνιστική είναι προς τις άλλες χώρες και έχει μεγαλύτερα κέρδη από αυτές.¹⁸

Σύμφωνα με την αρχή της συμπληρωματικότητας κάθε χώρα έχει την δυνατότητα να δραστηριοποιείται στο διεθνές εμπόριο, γίνεται αναφορά στις διαφορές που μπορούμε να βρούμε ανάμεσα στα προϊόντα, στο φυσικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών καθώς επίσης και στους συντελεστές παραγωγής που χρησιμοποιούνται κατά την παραγωγική διαδικασία.

Αναφορές περί εμπορίου βρίσκουμε από τα αρχαία χρόνια όταν απλοί βαρκάρηδες μετέφεραν προϊόντα της μιας περιοχής στην άλλη με σκοπό την πώλησή τους. Ωστόσο από τον 18^ο αιώνα και μετά αναπτύσσεται η θεωρία του διεθνούς εμπορίου. Ένα εμπόριο οργανωμένο, που διέπεται από ένα σύστημα κανόνων και στόχο έχει την εναρμόνιση της παραγωγικής διαδικασίας και τη φιλελευθεροποίηση.

Το διεθνές εμπόριο το οποίο αφορά τη συμμετοχή πολλών χωρών όλου του κόσμου ξεκίνησε να αναπτύσσεται μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Αμερική που από τότε κατακτά το οικονομικό στερέωμα και δείχνει την κυριαρχία της στα οικονομικά δρώμενα ως ηγέτης ανέπτυξε συμφωνίες για την ορθή διεξαγωγή του εμπορίου. Αυτές οι συμφωνίες δεν είναι άλλες από τις Συμφωνίες του Bretton Woods το 1944, τρία χρόνια αργότερα οι Συμφωνίες της GATT το 1947 οι οποίες αποτέλεσαν βάση για τις Συμφωνίες του 1950 και του 1951 και εξαιτίας αυτών οι αρμόδιες αρχές προχώρησαν σε διαπραγματεύσεις που συνεχίστηκαν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980.¹⁹

---

¹⁸ Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην

¹⁹ Teedman I., 1993, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Από την άλλη πλευρά οι μικρές μη αναπτυγμένες χώρες ήρθαν σε αντιπαράθεση με αυτές τις συμφωνίες καθώς έκριναν ότι το διεθνές εμπόριο υπό αυτές τις προϋποθέσεις θα τις έθεταν σε μειονεκτική θέση. Η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου θα ανάγκαζε τις μικρές χώρες να εξαρτώνται από τις μεγάλες και να μην μπορούν να εξάγουν τις ποσότητες που διαθέτουν επειδή η αγορά θα καλύπτεται ήδη με προϊόντα χωρών που ανήκουν στις μεγάλες δυνάμεις. Έτσι η οικονομία των μη αναπτυγμένων χωρών θα κατέρρεε και θα ευδοκίμουςαν τα κέρδη και τα συμφέροντα των αναπτυγμένων χωρών.²⁰

Ιδιαίτερη άνθηση παρατηρείται για το διεθνές εμπόριο κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Τα προηγούμενα χρόνια οι ρυθμοί ανάπτυξης του κλάδου παρέμεναν χαμηλοί, ωστόσο μετά το 1986 το διεθνές εμπόριο άρχισε να παρουσιάζει σταδιακή και αυξανόμενη ανάπτυξη, με σημαντικό ρόλο να διαδραματίζει η Ασία η οποία κατακτά πλέον την παγκόσμια οικονομία.

Σύμφωνα με τον θεωρητικό οικονομολόγο David Ricardo, κάθε χώρα επιδίδεται στην καλλιέργεια και την παραγωγή συγκεκριμένων αγαθών. Τα αγαθά που περισσεύουν και δε χρησιμοποιούνται από τα άτομα εντός των συνόρων της χώρας αποτελούν ένα πλεόνασμα για τη χώρα. Με τη σειρά της η χώρα το εξάγει σε χώρες που δεν υπάρχουν αυτά τα αγαθά. Το πλεόνασμα αυτό αποτελεί ένα συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας έναντι των υπολοίπων. Το πλεονέκτημα αυτό χρησιμοποιείται στο διεθνές εμπόριο με τη μορφή των εξαγωγών και έτσι οι χώρες αποκτούν έσοδα.

Όταν μια χώρα αποκομίζει συγκριτικό πλεονέκτημα, συνεπάγεται ότι συναντάται και αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Για να παραχθούν αγαθά και υπηρεσίες καταβάλλεται εργασία και χρησιμοποιείται κεφάλαιο, είτε χρηματικό είτε σε φυσικούς πόρους ή σε μηχανήματα και εργοστασιακές εγκαταστάσεις. Το εμπόριο και οι διαπραγματεύσεις που γίνονται για τη διεξαγωγή του θεσπίζουν μια σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας.²¹

---

²⁰ Μανωλάτος Γ., 2007, Διεθνές εμπόριο, διεθνής χρηματοδότηση, παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Έλλην

²¹ Δασκάλου – Γεωργίου, 1995, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική

Από το 1960 και μετά εμφανίζονται συνεχώς νέες θεωρίες που αφορούν τις τάσεις του εμπορίου. Η κοινωνία είναι μια αναπτυσσόμενη μονάδα που εξελίσσεται. Νέες τεχνολογίες παίρνουν τη θέση απαρχαιωμένων μεθόδων και εξυπηρετούν στην ταχύτητα και την ποιοτική παραγωγή προϊόντων. Δημιουργούνται οικονομίες κλίμακας, και μορφές αγοράς ανάλογα με τις επιταγές του κάθε τόπου. Μονοπώλιο, ολιγοπώλιο, και τέλειες ανταγωνιστικές αγορές είναι αυτές που κυριαρχούν σε κάθε περίπτωση και που θέτουν συγκεκριμένες ποσότητες στην αγορά βάσει μια δοθείσας τιμής. Έτσι το διεθνές εμπόριο παγιώνεται στις αγορές και ανάλογα με την παραγωγή κάθε χώρας προκύπτουν και συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Πολλοί ήταν και οι θεωρητικοί που αντιστάθηκαν απέναντι στην έννοια του διεθνούς εμπορίου καθώς κάλυπτε τα συμφέροντα λίγων με σκοπό να έχουν περισσότερα κέρδη. Ο Μαρξ ήταν προτεστάντης απέναντι στην ανισότητα μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Σε θεωρία του αναλύει πως το εμπόριο το διαχειρίζονται τα χέρια των ηγετών μιας χώρας και επομένως αυτοί επωμίζονται και τα κέρδη που προκύπτουν από την αγοραπωλησία αγαθών και υπηρεσιών. Η άνιση κατανομή εργασίας μαζί με την ανισορροπία που προκύπτει από τη μοιρασιά των εσόδων, ταυτόχρονα με τις υψηλές επενδύσεις που πραγματοποιούνται φέρουν την οικονομία και την αγορά μιας χώρας σε δυσμενή θέση για τα κατώτερα στρώματα καθώς οι εμπορικές συναλλαγές μπορούν να διαδραματίζονται μόνο από τις τάξεις που κατέχουν υψηλά εισοδήματα.²²

Με το πέρασμα των χρόνων νέες εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας και της πληροφόρησης, καθώς και η ευρεία τάση της παγκοσμιοποίησης αλλάζουν τις πτυχές του εμπορίου. Η έννοια του εμπορίου πλέον αποκτά διεθνές χαρακτήρα και αποδεσμεύεται από την οργάνωση και τον προγραμματισμό κάθε κράτους ξεχωριστά. Τοποθετούνται νέοι κανόνες που ισχύουν σε όλον τον κόσμο και υλοποιείται ένα πρόγραμμα σχεδιασμού και υλοποίησης κοινό σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι τρεις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς εμπορίου έχουν τις βάσεις τους στη βόρεια Αμερική, τη δυτική Ευρώπη και την Άπω Ανατολή.²³

---

²² Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην

²³ Δαμτσάς Σ., 2000, Διεθνείς σχέσεις και παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα

Σήμερα το εμπόριο διέπεται από νέες τάσεις που κάνουν λόγο κυρίως στην αύξηση της τεχνολογίας και της πληροφόρησης. Πέρα από τη συρρίκνωση της παραγωγικής διαδικασίας για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα, ο καταϊγισμός των πληροφοριών που φτάνουν στις αγορές και στο καταναλωτικό κοινό θέτουν το εμπόριο σε ένα κλιμακωτό σημείο όπου βάσει της πληροφόρησης που έχουν να επιθυμούν οι καταναλωτές τη χρήση αγαθών.

Το διαδίκτυο με τη σειρά του κατακλύζει τον χώρο της αγοράς με τις νέες τάσεις που προτείνει και με τις γνώσεις που προσφέρει για τα αγαθά και τις υπηρεσίες. Η εξέλιξη της τεχνολογίας βοηθά και συμβάλλει στην ανάπτυξη του εμπορίου αφού με τα νέα της επιτεύγματα θέτει νέες κατασκευές και καινούργια μέσα για την ενημέρωση, τη δικτύωση των αγορών και την προώθησή τους σε ξένες χώρες.

Το εμπόριο είναι ίσως η πιο σημαντική δραστηριότητα του σύγχρονου κόσμου που αφορά και ενδυναμώνει την οικονομική ζωή των κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο. Με την αυξανόμενη τάση για ανάπτυξη και τη θέση που έχει πάρει τόσο στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων όσο και στην πολιτική διακυβέρνηση των ηγετών των κρατών, αποτελεί κύριο συστατικό για την ύπαρξη οικονομίας και μπορεί να χτίζει και να δημιουργεί γερές βάσεις για σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των χωρών.²⁴

Στη θεσμοθέτηση του διεθνούς εμπορίου συνέβαλλε και η έννοια και η ουσιαστική ύπαρξη της πολυεθνικής επιχείρησης. Κάθε επιχείρηση επιθυμεί να προάγει και να χρησιμοποιεί νέα μέσα για την παραγωγικής της διαδικασία και έτσι ενσωματώνει τις τεχνολογίες που απαιτεί η εποχή. Η ευρηματικότητα νέων ιδεών, το κατάλληλο εργατικό προσωπικό, ο προγραμματισμός και τα σχέδια πάνω στα οποία βασίζονται τα στελέχη των επιχειρήσεων, βαδίζουν σύμφωνα με τις αλλαγές που διαδραματίζονται με γοργούς ρυθμούς στο περιβάλλον και οπλίζουν την επιχείρηση με αγαθά και υπηρεσίες που μπορούν να ανταγωνιστούν στην διεθνή αγορά.

Παρατηρούμε ότι υπάρχουν αρκετές μορφές διεθνούς εμπορίου κατά τα τελευταία χρόνια. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το εμπόριο γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση πράγμα που μαρτυρείται από το μέγεθος των εξαγωγών που λάμβανε χώρα από κάθε

---

²⁴ Κούρκουλος Α., 1988, Διεθνές εμπόριο , Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

κράτος. Τα ποσοστά μάλιστα των εξαγωγών ήταν τέτοια που πολλές χώρες στήριζαν την οικονομία τους εξολοκλήρου στην δραστηριότητα του εμπορίου.²⁵

Δύο κρίσεις που πέρασε το εμπόριο χρονολογούνται στην δεκαετία του 1970 και τα τελευταία χρόνια την τετραετία μεταξύ 2004-2008. Οι τιμές των προϊόντων άρχισαν να αυξάνονται και το αγοραστικό κοινό να δυσκολεύεται να διαθέσει τα χρήματα που απαιτούνταν για να αγοράσει τα συγκεκριμένα αγαθά. Έτσι εφόσον οι τιμές αυξάνονταν ο ορθολογικός καταναλωτής μείωνε τη ζήτηση για το προϊόν. Παρατηρούμε επομένως συσσωρευμένη ποσότητα αγαθών που δε μπορούσαν να διατεθούν και έτσι οι εξαγωγές μειωνόντουσαν με αποτέλεσμα να μειώνονται και τα κέρδη των χωρών .

Στην πορεία του διεθνούς εμπορίου παρατηρούνται τρεις σημαντικές φάσεις σταθμοί.

1. Η ολοένα αυξανόμενη τάση των αγορών που συνεργάζονταν με συγκεκριμένες εταιρείες.
2. Η σημαντικότητα της περιφερειακής διακίνησης αγαθών.
3. Η διεξαγωγή αγαθών και υπηρεσιών μέσω των εταιρειών.²⁶

1.6 Διεθνές εμπόριο και οικονομική κρίση

Το διεθνές εμπόριο αποτελεί ένα κομμάτι της οικονομίας που συνεπάγεται τις τάσεις και τις διακυμάνσεις της. Ανάλογα με την περίοδο που διανύουμε, περίοδο ανάκαμψης ή ύφεσης η οικονομία πλήττεται ή ευδοκιμεί και έχει τις αντίστοιχες επιπτώσεις και το εμπόριο. Όπως είναι αναμενόμενο η κρίση του 2008 δεν άφησε ανεπηρέαστο το κομμάτι του διεθνούς εμπορίου. Η κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος συνέβαλλε και στην καταστροφή των διεθνών εμπορικών συναλλαγών που είχαν δημιουργηθεί. Κάθε χώρα είχε να αντιμετωπίσει προβλήματα επιβίωσης, οι μισθοί μειώθηκαν, η ανεργία αυξήθηκε σε επίπεδα που δεν

---

²⁵ Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην

²⁶ Teedman I., 1993, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

είχαν ξανά σημειωθεί, οι καταναλωτές παρουσίαζαν αδυναμία στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και έτσι επακόλουθο όλων αυτών ήταν η μείωση των εξαγωγών.²⁷

Στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας μαρτυρούν πως οι μήνες του 2008 έφεραν 32,6% μείωση στις παγκόσμιες συναλλαγές. Μεγάλες επιχειρήσεις αντιμετώπισαν προβλήματα αποθήκευσης των παραγόμενων αγαθών τους αφού δε μπορούσαν να τα προωθήσουν σε άλλες χώρες και οι αποθήκες τους δεν έφταναν για το μέγεθος του εμπορεύματος που είχαν παράγει.

Η επόμενη χρονιά μας φέρνει σε καλύτερη οικονομική κατάσταση, ωστόσο ακόμα ο τζίρος από το διεθνές εμπόριο παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, μειωμένος κατά 10% σε σχέση με τα προηγούμενα 'χρυσά' χρόνια.²⁸

Μετά από λίγα χρόνια φαίνεται πως η οικονομία ανακάμπτει και οι εξαγωγές αρχίζουν και πάλι να κατακτούν όλο και πιο υψηλά ποσοστά. Οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών δρομολογούνται και πάλι, καθώς σημειώνεται διακίνηση εμπορίου σε 44 χώρες, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 75% των διεθνών εξαγωγών.

Ωστόσο η οικονομία κινείται ακόμα σε πολύ ρευστά μονοπάτια. Η ραγδαία κατάρρευση επιχειρήσεων, οργανισμών και τραπεζών δημιούργησε οικονομικά προβλήματα στους μικρότερους επιχειρηματίες και τους καταναλωτές, σταμάτησαν οι επενδύσεις στο χώρο της βιομηχανίας και έτσι δεν υπήρχε ρευστότητα χρήματος στην αγορά. Η αδυναμία των ανθρώπων για οποιαδήποτε αγορά προϊόντος έφερε στη συσσώρευσή τους στις αποθήκες των επιχειρήσεων.

Πλέον οι έμποροι δίνουν τα εμπορεύματα των αποθηκών τους ώστε να καταφέρουν να τα διοχετεύσουν στην αγορά και να αυξήσουν τα κεφάλαιά τους. Με τη χρήση αυτών των κεφαλαίων θα επιτευχθεί η ανάπτυξη καθώς χρησιμοποιούνται για την κάλυψη δανείων και για καινούργιες επενδύσεις.²⁹

---

²⁷ Χαρδούβελης Γ.Α., 2009, Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας, Eurobank EFG Economic Research

²⁸ Χαρδούβελης Γ.Α., 2009, Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας, Eurobank EFG Economic Research

²⁹ Κούρκουλος Α., 1988, Διεθνές εμπόριο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

Για να υπάρχει συνέχεια σε αυτή την ανάπτυξη οι κυβερνήσεις οφείλουν να κάνουν σωστή χρήση των κεφαλαίων που προκύπτουν. Οι καταναλωτές πλέον έχοντας βιώσει την κρίση είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί με την κατανομή του εισοδήματος τους και πως αυτό θα το σπαταλήσουν. Ένα σημαντικό μέρος του μηνιαίου εισοδήματος τους αποταμιεύεται για μελλοντική χρήση σε κάποια δύσκολη στιγμή την ίδια ώρα που η ανεργία αποτελεί την πιο απειλητική μάστιγα των τελευταίων χρόνων.

1.7 Διεθνές εμπόριο και αναπτυσσόμενες χώρες

Κοινό χαρακτηριστικό των υποανάπτυκτων χωρών αποτελεί η φτώχεια, αφού η οικονομική τους ανεπάρκεια και ειδικότερα η ποσοτική και ποιοτική ανεπάρκεια του συντελεστή κεφάλαιο τις εμποδίζει να πραγματοποιήσουν την απαραίτητη οικονομική πρόοδο και να μεταπηδήσουν στις βιομηχανικές χώρες. Η Ιαπωνία ήταν η μόνη υπανάπτυκτη χώρα του 19^{ου} αιώνα που κατόρθωσε να υπερβεί το φράγμα.

Λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων ανάπτυξης τους, οι χώρες αυτές διαπιστώνουν πως το χάσμα που τις χωρίζει από τις αναπτυγμένες αντί να μικραίνει όλο και μεγαλώνει. Σύμφωνα όμως με τις προβλέψεις της Παγκόσμιας Τράπεζας το χάσμα αυτό στους ρυθμούς ανάπτυξης θα μειώνεται σταδιακά πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στη μέχρι τώρα πραγματικότητα, αντίθετα το χάσμα αυτό διευρύνεται.

Στον τομέα του διεθνούς εμπορίου, οι αναπτυσσόμενες χώρες υστερούν τόσο από άποψη όγκου των συναλλαγών όσο και της σύνθεσης ή του τύπου των εξαγωγών τους.

Από παλιά αυτές οι χώρες αντιμετώπιζαν το δίλημμα στο αν θα επιλέξουν μια αναπτυξιακή πολιτική στηριγμένη στην συμβολή του διεθνούς εμπορίου ή μια εναλλακτική μέθοδο που απαιτεί την προστασία από τον διεθνή ανταγωνισμό.

Στην δεκαετία του '50, ακολουθώντας την αναπτυξιακή πολιτική της δασμολογικής προστασίας επιδίωξαν την οικονομική αυτάρκεια στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, προωθώντας την δημιουργία βιομηχανίας σε κλάδους που δεν απαιτούσαν εντατική χρήση κεφαλαίου και προηγμένης τεχνολογίας. Τελικά η τακτική αυτή δεν απέδωσε.

Στην δεκαετία του '60, υιοθετήθηκε η φιλοσοφία μιας πιο φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας στις διεθνείς συναλλαγές. Οι εισαγωγές θεωρήθηκαν αναγκαίο κακό και σαν αντίβαρο προσανατολίζουν τα αναπτυξιακά τους προγράμματα προς τις εξαγωγές.

Μετά την δεκαετία του '60, προσπαθούν μέσα στο πλαίσιο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη να προωθήσουν τα επιχειρήματά τους και να βελτιώσουν την θέση τους, μέσω της διεκδίκησης μιας νέας διεθνούς οικονομικής τάξης.

1.8 Θετικά και αρνητικά διεθνούς εμπορίου

1.8.1 Οφέλη διεθνούς εμπορίου

Ένα από τα σημαντικότερα και κύρια οφέλη του εμπορίου είναι τα κέρδη που προσκομίζονται στο κράτος. Προϊόντα και αγαθά, υπηρεσίες και δραστηριότητες που διατίθενται στο κοινό φέρνουν και τα αντίστοιχα έσοδα στα κράτη και έτσι αναπτύσσεται η οικονομία τους. Οι παραγωγοί εισπράττουν τα κέρδη που προέρχονται από τις εξαγωγές και οι καταναλωτές από την άλλη απολαμβάνουν τα κέρδη που εισέρχονται στην αγορά από τις εισαγωγές προϊόντων.

Τα κέρδη αυτά παίρνουν αρκετές μορφές δεδομένου ότι αναφερόμαστε σε ολόκληρη βιομηχανία του εμπορίου. Αρχικά υπάρχουν τα κέρδη εξειδίκευσης. Τα κέρδη αυτά προέρχονται από αγαθά και υπηρεσίες που η παραγωγική τους διαδικασία ήταν τόσο πλούσια που άφησαν πλεόνασμα στα κράτη. Το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα διοχετεύεται στην αγορά και από την πώλησή του προκύπτουν τα κέρδη εξειδίκευσης. Ωστόσο τα ίδια κέρδη μπορούμε να τα συναντήσουμε από την αγορά αγαθών από παραγωγούς που για να παράγουν έχουν χρησιμοποιήσει αρκετά χαμηλό κόστος. Έτσι τα έσοδα τους είναι πολύ μεγαλύτερα από τα κόστη.³⁰

---

³⁰ Μανωλάτος Γ., 2007, Διεθνές εμπόριο, διεθνής χρηματοδότηση, παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Έλλην

Μια άλλη μορφή κερδών που προέρχεται από το εμπόριο είναι τα κέρδη μοναδικότητας. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να αναφέρουμε ότι κάθε χώρα έχει δικά της συστατικά και δικούς της φυσικούς πόρους, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Έτσι παρατηρείται το γεγονός ότι κάποιες χώρες που έχουν άφθονη ποσότητα από ένα προϊόν παρουσιάζουν πλεόνασμα το οποίο επιθυμούν να εξάγουν σε χώρες που δε διαθέτουν ποσότητες του ίδιου αγαθού και παρουσιάζουν έλλειμμα. Τα κέρδη μοναδικότητας προκύπτουν από αγορές που δε διαθέτουν προϊόντα τοπικών πηγών.

Συνεχίζουμε με τη μορφή κερδών που αφορά τα κέρδη κλίμακας. Η δράση του διεθνούς εμπορίου παρακινεί την εξειδίκευση σε ορισμένα μέσα παραγωγής και έτσι υπάρχει ιδιαίτερη ανάπτυξη και μεγάλη διόγκωση της παραγωγής. Η ζήτηση για ένα αγαθό μέσα στην ίδια τη χώρα οφείλει να είναι μικρότερη από την ποσότητα που παράγεται. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση όπου έχουμε το ελάχιστο κόστος παραγωγής. Άρα οι επιχειρήσεις ξεκινούν την παραγωγική τους διαδικασία δεδομένου ότι στο χαμηλότερο μέσο κόστος θα παράγουν ποσότητα που θα καλύπτει και τις εξαγωγές της χώρας.³¹

Άλλη μία μορφή κερδών είναι τα μακροπρόθεσμα δυναμικά κέρδη. Αυτά προσκομίζονται σε κάθε χώρα όταν το εμπόριο φέρνει σε αυτήν οικονομική ανάπτυξη. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας η παραγωγή αγαθών γίνεται όλο και πιο αποδοτική, οι παραγωγοί και οι καταναλωτές αποκτούν έσοδα τα οποία μετατρέπονται σε κεφάλαιο και αποκτούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Οι επιχειρήσεις έχοντας πλέον κεφάλαια μπαίνουν στην διαδικασία να επενδύσουν πάνω σε καινοτόμες ιδέες και να γίνουν ιδιαίτερα ανταγωνιστικές στις ξένες αγορές. Έτσι θα αυξήσουν το μερίδιο τους στην αγορά του εμπορίου και ταυτόχρονα θα ανακάμψουν τα κέρδη και την οικονομική πορεία κάθε χώρας.³²

---

³¹ Δασκάλου – Γεωργίου, 1995, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική

³² Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην

Τελευταία μορφή κερδών αποτελούν τα κέρδη διεθνούς πολιτικής σταθερότητας. Το εμπόριο είναι ένας κλάδος που τροφοδοτεί τους ανθρώπους με έσοδα τα οποία βελτιώνουν την καθημερινή τους ζωή. Όταν λοιπόν μια χώρα είναι φτωχή και παρατηρεί ανάκαμψη στο βιοτικό της επίπεδο εξαιτίας του εμπορίου το επιζητά και επιθυμεί να υπάρξει με έντονη μορφή. Η αλληλεξάρτησή της λοιπόν με την έννοια του εμπορίου φέρνει και την πολιτική σταθερότητα.

1.8.2 Αδυναμίες διεθνούς εμπορίου

Πέρα από τα οφέλη που φέρνει το εμπόριο στα κέρδη των κρατών μπορούμε να παρατηρήσουμε και δυνατά μειονεκτήματα από την ύπαρξη του που αφορούν σε προβλήματα που δημιουργούνται στις χώρες εξαιτίας των θυσιών που πρέπει να κάνουν και των ενδεχόμενων καταστάσεων που οφείλουν να στερηθούν προκειμένου να γίνουν μέλη του διεθνούς εμπορίου. Τα προβλήματα αυτά αναφέρονται στην μείωση των θέσεων εργασίας, στην μετανάστευση πολλών νέων, στην εθνική ασφάλεια του κάθε κράτους, στους μικρούς γεωργούς που χάνουν τη δυνατότητα διαπραγμάτευσης με τους συντοπίτες τους.

Πιο αναλυτικά όσον αφορά την εθνική ασφάλεια ενός κράτους, υπάρχει αβεβαιότητα καθώς στηρίζει τον οπλισμό της σε βιομηχανίες άλλων κρατών. Μια χώρα που δε διαθέτει βιομηχανία όπλων και αντίστοιχου εξοπλισμού μπορεί να υπονομευθεί από τις χώρες εισαγωγής τέτοιων αγαθών και να μη μπορεί να αντιμετωπίσει ενδεχόμενο κίνδυνο. Επίσης είναι πιθανόν να μην υπάρξει σωστή επικοινωνία μεταξύ των χωρών, και η χώρα που ενδιαφερόταν για αυτό τον εξοπλισμό να μείνει με αρνητικό υπόλοιπο.³³

Η καθιέρωση του εμπορίου μπορεί να φέρει προβλήματα στην εγχώρια ζωή των κρατών. Αυτό πιθανόν να συμβεί εξαιτίας της αύξησης της ζήτησης προσωπικού στις ανεπτυγμένες χώρες και έτσι να μειωθεί η απασχόληση σε εγχώριο επίπεδο. Οι μικρές επιχειρήσεις θα σταματήσουν την λειτουργία τους και έτσι θα οδηγηθούμε σε μια συγκράτηση χρήματος προς τη μάζα.

---

³³ Κούρκουλος Α., 1988, Διεθνές εμπόριο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

Η είσοδος μιας ξένης χώρας στην παραγωγική διαδικασία των υπολοίπων φέρνει εκτός από εργατικά χέρια και διαφορετική νοοτροπία και κουλτούρα. Άνθρωποι με διαφορετικές συνήθειες, ήθη και έθιμα έρχονται σε επαφή και καλούνται να συνεργαστούν αρμονικά για τη διεξαγωγή του τέλειου αποτελέσματος. Ωστόσο κανείς δε μπορεί να εγγυηθεί πως διαφορετικοί άνθρωποι θα μπορέσουν να συνυπάρξουν και να εναρμονιστούν με τις απαιτήσεις της εκάστοτε επιχείρησης. Όπως είναι φανερό οι αντιδράσεις δεν θα λείπουν από τους χώρους εργασίας.³⁴

Επίσης η οικονομική ανεπάρκεια των υπανάπτυκτων χωρών καθώς και η ποιοτική και η ποσοτική ανεπάρκεια του κεφαλαίου τις εμποδίζει να πραγματοποιήσουν οικονομική πρόοδο και να αναπτυχθούν στο διεθνές εμπόριο λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων τους πράγμα που φανερώνει το χάσμα που τις χωρίζει από τις αναπτυγμένες χώρες. Στον τομέα του διεθνούς εμπορίου είναι φανερό πως οι αναπτυσσόμενες χώρες υστερούν τόσο από άποψη όγκου των συναλλαγών όσο και της σύνθεσης ή του τύπου των εξαγωγών.³⁵

Τέλος είναι πιθανόν το εμπορικό ισοζύγιο μιας χώρας να βρεθεί σε χειρότερη κατάσταση εξαιτίας του εμπορίου καθώς είναι δυνατόν οι εισαγωγές να είναι περισσότερες από τις εξαγωγές και έτσι τα προϊόντα που παράγονται στο τόπο τους να μην καταναλώνονται και να μην έχουν έσοδα από αυτά. Τα προϊόντα που εισάγονται είναι πιο οικονομικά σε σχέση με τα εγχώρια και αυτό τα κάνει να είναι πιο ελκυστικά προς τους καταναλωτές που ορθολογικά δρώντας αναζητούν τις πιο οικονομικές λύσεις για την κάλυψη των ίδιων αναγκών τους.

1.9 Διαπραγματεύσεις εμπορίου και πολυπλοκότητα στις αγορές

Το διεθνές εμπόριο είναι ένας κλάδος με ιδιαίτερες διακυμάνσεις και οι διαπραγματεύσεις που γίνονται στην υλοποίησή του φανερώνουν κάποια

---

³⁴ Θαλασσινός Ε., 1998, Διεθνή Οικονομικά, Εκδόσεις Σταμούλη

³⁵ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

πολυπλοκότητα. Οι χώρες μεταξύ τους βρίσκονται σε επικοινωνία και όταν κάποια πληγεί από μια διαταραχή αυτομάτως και οι υπόλοιπες δέχονται κάποια πλήγματα. Αυτό συμβαίνει επειδή είναι αλληλένδετες βάσει κανόνων και η μία επηρεάζει την άλλη .

Κάθε χώρα αντιμετωπίζει προβλήματα με την οικονομία και την πολιτική της υπόσταση και έτσι συνεπάγεται ότι θα υπάρχουν διακυμάνσεις που αφορούν τα επίπεδα του εμπορίου τους. Για παράδειγμα η Κίνα κατακτά την πρώτη θέση στο διεθνές εμπόριο το 2009 ενώ δέκα χρόνια πριν βρισκόταν στην ένατη θέση. Όσον αφορά την χώρα της Κίνας, αποτελεί κέντρο της εμπορικής κίνησης αφού στην χώρα της βρίσκονται εκατομμύρια εργοστάσια επώνυμων ή μη επιχειρήσεων, και έτσι κερδίζει σημαντική θέση για την αποτελεσματικότητά της στον κλάδο του εμπορίου. Μαζί με την Κίνα και η Αμερική, μια εξίσου σημαντική χώρα και ως προς το μέγεθος της έκτασής της αλλά και των εμπορικών της συναλλαγών και της παραγωγικής της διαδικασίας.³⁶

Πέρα από τις δυνάμεις της Κίνας και της Αμερικής, δυναμική στον κλάδο εισέρχεται και η Ιαπωνία. Η χώρα της Ιαπωνίας αποτελεί γεωγραφικά σημαντικό σταθμό για τις εξαγωγές των προϊόντων και των υπηρεσιών. Επίσης το μέγεθος του πληθυσμού της Ιαπωνίας είναι τέτοιο που απορροφά μεγάλη ποσότητα αγαθών και δραστηριοτήτων καθιστώντας το λαό της ως παγκόσμιο καταναλωτή. Από την άλλη η Ευρώπη λόγω της γεωγραφικής της θέσης που βρίσκεται στο επίκεντρο όλων των ηπείρων αποσπά ένα σημαντικό δίκτυο του εμπορίου.

Μπορούμε να αναλύσουμε την έννοια και την πολυπλοκότητα του εμπορίου με τρεις δείκτες. Το δείκτη μεγέθους εμπορίας, το δείκτη διασύνδεσης και το συνολικό δείκτη που αποτελεί τον μέσο όρο των άλλων δύο. Στον πρώτο δείκτη, μεγέθους εμπορίας, χρησιμοποιούνται τρεις όροι για την ανάλυσή του. Αυτοί είναι το σύνολο των εξαγωγών, οι συνολικές εισαγωγές και ο συνολικός κύκλος εργασιών.³⁷

---

³⁶ Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην

³⁷ Teedman I., 1993, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

1.10 Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου ιδρύθηκε τα τελευταία χρόνια στα μέσα της δεκαετίας του 1990, μετά την ολοκλήρωση του διαπραγματευτικού "Γύρου της Ουρουγουάης" και αναδύθηκε ως ο τρίτος πυλώνας της μεταπολεμικής οικονομικής τάξης, αποτελεί τον πιο σημαντικό θεσμό για την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου σε διεθνές επίπεδο, εδρεύει στην Ελβετία και αποτελείται από 153 χώρες που στηρίζουν το εμπόριο τους στις αρχές και τις βάσεις αυτού. Ο οργανισμός αυτός διαπραγματεύεται τα θέματα του διεθνούς εμπορίου και μπορούμε να πούμε ότι είναι μια συνέχεια της GATT. Ωστόσο γίνεται λόγος για οργανισμό και όχι για απλή συμφωνία μεταξύ των κρατών.

Η ύπαρξη αυτού του οργανισμού είναι για την ουσιαστική και ορθή διακίνηση εμπορευμάτων εντός και εκτός μιας χώρας, δηλαδή αφορά τη σωστή λειτουργία των υποδομών, των συγκοινωνιών και των επικοινωνιών ανάμεσα στις χώρες για την πραγματοποίηση εξαγωγών και εισαγωγών. Το διεθνές εμπόριο διαπραγματεύεται όλα τα προϊόντα που παράγονται σε μία χώρα από γεωργικά, κτηνοτροφικά, κλωστοϋφαντουργικά, βιομηχανικά εργαλεία μέχρι και υπηρεσίες και κατοχή πνευματικών δικαιωμάτων σε αυτά . Επίσης στις αρμοδιότητες του οργανισμού περιλαμβάνονται συμφωνίες που αναφέρονται σε πολιτικές αερογραμμών και δημοσίων δαπανών και συμβάσεων.³⁸

Δεδομένης της σχέσης της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου με την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη, το πεδίο δικαιοδοσίας του Οργανισμού είναι στενά συνδεδεμένο με τα θέματα της αειφόρου ανάπτυξης. Αυτό άλλωστε αντικατοπτρίζεται και στο προοίμιο του Οργανισμού, στο οποίο γίνεται αναφορά στο στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και σε μια σειρά συμφωνιών, οι οποίες περιέχουν ειδικές αναφορές για την προστασία του περιβάλλοντος ή κάποιου φυτού ή ζώου, αλλά ακόμη και για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η επίτευξη του στόχου αυτού προϋποθέτει συνεπώς την εξεύρεση μιας ισορροπίας μεταξύ της

---

³⁸ Ζαχαριάδης-Σούρας Δ., 2004, Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σταμούλης

εφαρμογής των κανόνων του διεθνούς εμπορίου και των περιβαλλοντικών ρυθμίσεων και στοχεύσεων.

Η μέχρι στιγμής πορεία του Οργανισμού καταδεικνύει ότι στην προσπάθειά του να συμβάλει στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, ο ΠΟΕ τείνει να θεωρεί ορισμένους περιορισμούς, που τίθενται στο διεθνές εμπόριο για λόγους προστασίας του περιβάλλοντος, ως ένα είδος συγκαλυμμένου προστατευτισμού. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα οι προσπάθειες για φιλελευθεροποίηση του εμπορίου μπορεί να συγκρούονται με τη νομιμοποιημένη εξουσία των εθνικών κυβερνήσεων να διατηρήσουν την πλήρη ρυθμιστική αρμοδιότητα για θέματα που αφορούν στην υγεία, την ασφάλεια και το περιβάλλον.

1.10.1 Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και περιβάλλον

Οι αποφάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου δεν έχουν επίδραση μόνον στις εθνικές εμπορικές πολιτικές των κρατών-μελών του, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται οι Διεθνείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες, που σχετίζονται και με πτυχές του διεθνούς εμπορίου. Ειδικότερα οι κανόνες του διεθνούς εμπορίου και αυτές των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών εφάπτονται σε μια σειρά από σημεία. Οι περιπτώσεις, όπου καθίσταται απαραίτητη η αποσαφήνιση της σχέσης των κανόνων, μπορούν να ενταχθούν, όπως άλλωστε προτείνεται στο πλαίσιο της διεθνούς συζήτησης, σε τρεις βασικές κατηγορίες.³⁹

Η πρώτη κατηγορία αφορά στη συμβατότητα των εμπορικών μέτρων που περιλαμβάνονται στις Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες, με τους κανόνες του διεθνούς εμπορίου. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα εμπορικά μέτρα εξυπηρετούν μια σειρά από σκοπούς. Στους σκοπούς αυτούς συμπεριλαμβάνονται η ρύθμιση του εμπορίου των περιβαλλοντικά επικίνδυνων ή επιβλαβών προϊόντων, όπως τα επικίνδυνα απόβλητα, η αποθάρρυνση της μη αειφορικής εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, όπως τα επαπειλούμενα είδη, και η συμβολή στη βελτίωση της εφαρμογής των περιβαλλοντικών συμφωνιών, λειτουργώντας κυρίως ως κίνητρα και

---

³⁹ Ζαχαριάδης-Σούρας Δ., 2004, Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σταμούλης

αντικίνητρα για την εφαρμογή τους. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και τα σχετιζόμενα με το εμπόριο μέτρα όπως η σηματοδότηση ορισμένων προϊόντων, αλλά και οι επιδοτήσεις που σχετίζονται με την είσοδο στην αγορά ορισμένων προϊόντων. Η Επιτροπή για το Εμπόριο και το Περιβάλλον του ΠΟΕ, που έχει ιδρυθεί με αντικείμενο την επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν από τη σχέση των κανόνων του διεθνούς εμπορίου με τις Περιβαλλοντικές Συμφωνίες, δεν έχει συμβάλει σημαντικά στη διασαφήνιση αυτής της σχέσης, με αποτέλεσμα η χρήση των εμπορικών μέτρων να έχει ατονήσει σημαντικά.

Η δεύτερη κατηγορία προβλημάτων, αφορά στην επίδραση των εμπορικών μέτρων των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών σε μη Συμβαλλόμενα Κράτη. Ειδικότερα, τα εμπορικά μέτρα επηρεάζουν πρωτίστως τη συμπεριφορά των Συμβαλλόμενων Μερών. Μερικές φορές ωστόσο, είναι κατά τέτοιο τρόπο θεσπισμένα, ώστε να επηρεάζουν και τη συμπεριφορά των μη Συμβαλλομένων Κρατών. Κι αυτό, γιατί προβλέπεται σε ορισμένες Συμφωνίες η παροχή στα Συμβαλλόμενα Κράτη μέσων για αντιστάθμιση από κάθε συγκριτικό πλεονέκτημα εξαιτίας της μη προσχώρησής τους στην σχετική Περιβαλλοντική Συμφωνία. Κατά συνέπεια, είναι αρκετά πιθανό να υπάρξει σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών-μελών του ΠΟΕ, από τα οποία το ένα είναι συμβαλλόμενο μέρος σε Πολυμερή Περιβαλλοντική Συνθήκη και το άλλο όχι. Η πιθανότητα αυτή αυξάνει σημαντικά καθώς μια σειρά ισχυρών κρατών, όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία, δεν έχουν κυρώσει σημαντικές συνθήκες, όπως τη Σύμβαση για τη βιοποικιλότητα και τη Σύμβαση-Πλαίσιο για τις κλιματικές αλλαγές και το Πρωτόκολλο του Κιότο.

Η τρίτη κατηγορία συγκρούσεων των κανόνων του διεθνούς εμπορίου με τους διεθνείς περιβαλλοντικούς κανόνες αφορά στο πως η αρχή της προφύλαξης, που υπάρχει σε πολλές Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες και αποτελεί βασική αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου περιβάλλοντος, επηρεάζει τον τρόπο εφαρμογής ορισμένων Εμπορικών Συμφωνιών. Η συγκρουσιακή σχέση, που προβάλλει κατά την εφαρμογή της αρχής αυτής στη λειτουργία ορισμένων εμπορικών κανόνων, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική στο πλαίσιο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη βιοασφάλεια και της Συμφωνίας του ΠΟΕ για τα υγειονομικά μέτρα και τα φυτο-υγειονομικά μέτρα. Ειδικότερα, το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης από τη μια μεριά θεσπίζει ένα πλαίσιο, ώστε τα Συμβαλλόμενα Μέρη να μπορούν να λάβουν προληπτικά μέτρα για τη διακίνηση των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών με

βάση την αρχή της προφύλαξης, δηλαδή ακόμη και όταν υπάρχει επιστημονική αβεβαιότητα ως προς τις επιβλαβείς συνέπειές τους. Από την άλλη πλευρά, η Συμφωνία για τα υγειονομικά και φυτο-υγειονομικά μέτρα θέτει εμπόδια στα Κράτη-Μέλη, που θέλουν να θεσπίσουν περιοριστικά μέτρα.

Η παρουσίαση των τριών αυτών κατηγοριών μεταξύ των ρυθμίσεων των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών και των Κανόνων του Π.Ο.Ε. καταδεικνύει την αναγκαιότητα της αποσαφήνισης της σχέσης αυτών των κανόνων. Υπό το πρίσμα αυτό, η Ελβετία παρουσίασε πριν από την Υπουργική Σύνοδο της Ντόχα μια πρόταση, σύμφωνα με την οποία κρινόταν σκόπιμο να ληφθεί μια ερμηνευτική απόφαση, με την οποία θα διασφαλιζόταν ότι το κάθε όργανο θα πρέπει να εστιάζει στον πρωταρχικό τομέα αρμοδιότητάς του και να λαμβάνει υπόψη την αρμοδιότητα του άλλου.

Η πρόταση αυτή για τη λήψη μιας ερμηνευτικής απόφασης από τα κράτη-μέλη θα αποτελούσε ένα πρώτο βήμα για τη δημιουργία μιας σταθερής νομικής βάσης, καθώς οι Διεθνείς Συνθήκες και Συμφωνίες δεν παρέχουν σαφή κριτήρια για τη λύση των συγκρούσεων. Παρόλα αυτά, δύο αρχές του διεθνούς δικαίου μπορεί να είναι χρήσιμες για την αποσαφήνιση αυτής της σχέσης. Η πρώτη είναι ο κανόνας του διεθνούς δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο οι πιο ειδικές συνθήκες υπερισχύουν των γενικών. Κατά συνέπεια, τα εμπορικά μέτρα που εμπεριέχονται σε πολλές Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες μπορεί να θεωρηθούν ως ειδικότερα σε σχέση με τις γενικές ρυθμίσεις του ΠΟΕ. Η δεύτερη αρχή αφορά το τεκμήριο ενάντια στην ύπαρξη σύγκρουσης μεταξύ των διαφόρων διεθνών κανόνων, το οποίο έχει εφαρμοστεί από το Εφετικό Σώμα του ΠΟΕ σε μια σειρά διαφορών. Σύμφωνα με αυτό, οι κανόνες του ΠΟΕ θα πρέπει να ερμηνεύονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υποστηρίζουν την εφαρμογή των Περιβαλλοντικών Συμφωνιών.⁴⁰

Η δημιουργία μιας σταθερής νομικής βάσης για τη διασαφήνιση της σχέσης των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών με τους κανόνες του ΠΟΕ και η αποδοχή της από τα κράτη-μέλη δεν ήταν ωστόσο μια από τις επιλογές που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της 4ης Υπουργικής Συνόδου της Ντόχα. Η σθεναρή θέση της ΕΕ να θέσει τα

---

⁴⁰ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

θέματα της αειφόρου ανάπτυξης στο επίκεντρο της πολιτικής ατζέντας είχε ως μοναδικό αποτέλεσμα την υιοθέτηση της Υπουργικής Διακήρυξης της Ντόχα. Με στόχο την επίτευξη αμοιβαίας συμβατότητας μεταξύ των κανόνων του εμπορίου και αυτών του περιβάλλοντος, υπάρχει συμφωνία για την έναρξη διαπραγματεύσεων όσον αφορά στη σχέση των υπαρχόντων κανόνων του ΠΟΕ και των ειδικών εμπορικών μέτρων, που θεσπίζονται σε Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες. Δύο είναι όμως οι βασικοί περιορισμοί της εξουσιοδότησης για διαπραγματεύσεις, που παρέχεται αφενός στην Επιτροπή Περιβάλλοντος του ΠΟΕ και αφετέρου στις Γραμματείες των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συνθηκών. Ειδικότερα, οι διαπραγματεύσεις θα πρέπει να περιοριστούν στο κατά πόσο θα εφαρμοσθούν οι κανόνες του ΠΟΕ έναντι των σχετικών ρυθμίσεων των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών από τα Συμβαλλόμενα Μέρη τους. Επιδιώκεται συνεπώς η επίλυση συγκεκριμένων συγκρούσεων και δεν αποσκοπείται η υιοθέτηση μιας σαφούς νομικής βάσης για τη συνολική διευθέτηση του ζητήματος. Περαιτέρω οι διαπραγματεύσεις δεν θα έχουν ως αντικείμενο το πολύ σημαντικό θέμα της επίδρασης των εμπορικών μέτρων των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών σε μη συμβαλλόμενα μέρη και της συμβατότητάς τους με τους κανόνες του ΠΟΕ.

Στο χρόνο που μεσολάβησε από την Υπουργική Διάσκεψη της Ντόχα μέχρι σήμερα ελάχιστη πρόοδος έχει επιτευχθεί, καθώς οι μέχρι τώρα συζητήσεις αφορούσαν στις διαδικασίες συμμετοχής και στους τρόπους ανταλλαγής των πληροφοριών, αλλά και σε ορισμένα αρκετά τεχνικά ζητήματα. Δεδομένης και της αποτυχίας της Υπουργικής Διάσκεψης του Κανκούν και της αναστολής των διαπραγματεύσεων στην Επιτροπή Περιβάλλοντος του ΠΟΕ, τα περισσότερα ζητήματα έχουν μείνει ανοιχτά. Έχει επίσης καταστεί σαφές ότι απουσιάζει μια ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση για την επίτευξη προόδου όσον αφορά στην αποσαφήνιση της σχέσης των κανόνων του διεθνούς οικονομικού δικαίου και των συναφών κανόνων του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου.

Συμπερασματικά θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι για την ενδυνάμωση της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης καθίσταται σε πρώτη φάση απαραίτητη η διασφάλιση των απαραίτητων διαδικαστικών εγγυήσεων με στόχο την ισότιμη συμμετοχή των Γραμματειών των Πολυμερών Περιβαλλοντικών Συμφωνιών στις διαπραγματεύσεις με την Επιτροπή Περιβάλλοντος του ΠΟΕ, αλλά και τη διασφάλιση του καθεστώτος παρατηρητή σε ορισμένες σχετικές συνεδριάσεις του

ΠΟΕ. Καθοριστικές στην κατεύθυνση αυτή μπορεί να είναι οι πρωτοβουλίες του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών, που έχει αναλάβει ένα κεντρικό συντονιστικό ρόλο για την προώθηση των ζητημάτων της αειφόρου ανάπτυξης. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ένταξη των θεμάτων του περιβάλλοντος στο πλαίσιο της ατζέντας για την απελευθέρωση του εμπορίου, έτσι ώστε η συνέχιση των διαπραγματεύσεων με την Επιτροπή Περιβάλλοντος του ΠΟΕ να διασφαλίζει την ισότιμη μεταχείριση των Περιβαλλοντικών Συμφωνιών σε σχέση με τους κανόνες του ΠΟΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

2.1 Συνέπειες μαζικής παραγωγής στο οικολογικό περιβάλλον

Η παγκοσμιοποίηση με τις διάφορες μορφές δράσεις της έχει καταφέρει να επηρεάσει θετικά και αρνητικά την ζωή των πολιτών κάθε χώρας. Οι αρνητικές επιπτώσεις που συναντάμε δεν είναι δύσκολο να ειπωθούν και να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη μείωση της ανάπτυξης και τη δημιουργία προβλημάτων.⁴¹

Οι επιπτώσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης λαμβάνουν χώρα κυρίως στο περιβάλλον κάθε κράτους. Η οικολογία χάνει μεγάλο μέρος από την δύναμή της καθώς ο φυσικός πλούτος εξουδετερώνεται και μειώνεται κατά μεγάλο ποσοστό από την αλλόκοτη και συνεχόμενη σπατάλη τους. Οι μη αναπτυγμένες χώρες οι οποίες διαθέτουν σημαντικούς πόρους για εκμετάλλευση, οι οποίοι αποτελούν την πρώτη ύλη και τη βάση για τη δημιουργία και την επεξεργασία προϊόντων, γίνεται με τέτοιον τρόπο όπου το περιβάλλον ζημιώνεται, οι πολίτες δεν κερδίζουν από την εκμετάλλευση λόγω της θέσης της χώρας στο κοινωνικό και πολιτικό χώρο και τέλος η οικονομία τους δεν ευδοκιμεί.

Το οικολογικό περιβάλλον υφίσταται επιπτώσεις που αφορούν τη διακίνηση των εμπορευμάτων και των πρώτων υλών. Η αυξανόμενη τάση για νέους πόρους και η εκμετάλλευση αυτών μαζί με την ταυτόχρονη επιθυμία για μεταφορά τους σε διάφορες χώρες σηματοδοτεί την ύπαρξη μολύνσεων και την καταστροφή του περιβάλλοντος.⁴² Η εξόρυξη των πρώτων υλών και η παραγωγή προϊόντων

---

⁴¹ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

⁴² Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

δημιουργούν την ανάγκη για μόλυνση των υδάτων, του αέρα αλλά και του εδάφους. Η παραγωγή στην εποχή μας χρειάζεται αγαθά και πρώτες ύλες που συλλέγονται από διάφορα μέρη του κόσμου και η συγκομιδή και η αποθήκευσή τους γίνεται σε ένα τόπο που πραγματοποιείται και η επεξεργασία τους. Για τη μεταφορά τους ωστόσο γίνεται με μέσα που καταναλώνουν πετρέλαιο και προωθούν καυσαέριο στο περιβάλλον.

Η παγκοσμιοποίηση έχει καταφέρει να ενώσει τα διάφορα κράτη και τις προοπτικές παραγωγής που διαθέτουν με την παραγωγική διαδικασία να συλλέγει αγαθά από ποικίλες περιοχές του κόσμου, να τα επεξεργάζεται και να προάγει ένα εμπόρευμα, προϊόν ή υπηρεσία το οποίο ενοποιεί τις χώρες.

Σε πολλές περιπτώσεις ωστόσο δημιουργούνται ερωτήματα που έχουν να κάνουν με τις οικολογικές συνέπειες που φέρνει η παγκοσμιοποίηση στο περιβάλλον. Η παραγωγή και μεταφορά των προϊόντων δημιουργούν εκροές που ρυπαίνουν το περιβάλλον. Η τεχνολογία που χρησιμοποιείται αν και σύγχρονη αρκετές φορές δεν καθίσταται αρκετή προκειμένου να μην θέσει σε κίνδυνο τη ζωή μικροοργανισμών και ζώων, όπως επίσης και προσβάλλει την ανθρώπινη ύπαρξη προκαλώντας ασθένειες. Το εμπόριο με τις διάφορες μορφές του έχει προκαλέσει σημαντικές οικολογικές ανισορροπίες καθώς η προώθηση των εμπορευμάτων συμβάλει στην οικολογική αστάθεια.⁴³

Σε όλες τις περιπτώσεις της οικολογικής αποδυνάμωσης η παραγωγική διαδικασία φαίνεται να είναι ο κύριος λόγος ρύπανσης. Η συνεχής και εκτενής επεξεργασία των πρώτων υλών μαζί με την ανάγκη για γρήγορη και μαζική παραγωγή έχει θέσει στις επιχειρήσεις την ανάγκη μεγάλης εισροής υλικού και εκροής ρύπων προς το περιβάλλον. Πιο αναλυτικά θα αναφερθούμε στη συνέχεια για τις διάφορες μορφές της οικολογικής κρίσης.

---

⁴³ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

2.2 Οικολογική κρίση προερχόμενη από τα μέσα μεταφοράς

Η πιο δυνατή και δυσανάλογη μορφή οικολογικής κρίσης είναι το εμπόριο. Αν και στις περισσότερες φορές παρατηρείται αύξηση των εσόδων της χώρας που το εκμεταλλεύεται και προωθεί περισσότερα αγαθά, το εμπόριο κρύβει και μια παγίδα.⁴⁴

Αυτή της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Η συνεχής αναγνώριση του εμπορίου και η ζήτησή του παρουσιάζει σημαντικό κόστος. Η μεγάλη ζήτηση για ανταλλαγή εμπορευμάτων αυξάνει ταυτόχρονα και την ανάγκη για μεταφορές.

Οι διεθνείς αγορές προάγουν ένα σύστημα ανταλλαγής προϊόντων μέσω των μεταφορών οι οποίες εκκρίνουν απόβλητα και ζημιές στο περιβάλλον. Τα καυσαέρια, οι ρύποι από τα διάφορα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την έγκαιρη μεταφορά των αγαθών από έναν τόπο στον άλλον (αεροπλάνα, πλοία, φορτηγά) καθώς και η βουή που δημιουργούν αυτά τα μέσα κατά τη λειτουργία τους υπερφορτώνουν το περιβάλλον και συμβάλουν στην κλιματική αλλαγή και στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.⁴⁵

Ολόκληρα οικοσυστήματα έχουν καταστραφεί προκειμένου να δημιουργηθούν δρόμοι, σιδηροδρομικές γραμμές και εναέριες εγκαταστάσεις που θα φιλοξενούν και θα χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά των προϊόντων. Ο φυσικός πλούτος που εκμεταλλεύεται δεν αφορά μόνο πόρους προς επεξεργασία αλλά και αγαθά που ληλατούνται στον υπερβάλλω ζήλο του ανθρώπου να δημιουργήσει προκειμένου να έχει μεγαλύτερο κέρδος. Σε αυτήν την περίπτωση συναντάμε περιπτώσεις εξόρυξης μετάλλων, κοπή δέντρων αλλά και απορρόφηση υλών που δεν είναι καλό για το οικοσύστημα.⁴⁶

---

⁴⁴ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁴⁵ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον , Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

⁴⁶ Εφημερίδα Το Βήμα, 2000

2.3 Τα πλήγματα που δέχεται το περιβάλλον από τη δημιουργία εγκαταστάσεων παραγωγής

Για την πιο αποτελεσματική εξόρυξη και επεξεργασία των πρώτων υλών, υλοποιούνται εργοστάσια με βασικό συστατικό την χρήση άνθρακα και λιγνίτη προκειμένου να παράξουν ηλεκτρισμό και να προωθήσουν την παραγωγική διαδικασία. Για τη μαζική παραγωγή χρησιμοποιούνται χημικά και άλλα συστατικά που συνεισφέρουν στο να παράγονται πολλά προϊόντα κάθε μέρα και έτσι να υπάρχει μεγάλη εισροή εμπορεύματος στην αγορά. Ωστόσο αυτά τα χημικά σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση του περιβάλλοντος για άνθρακα, εξόρυξη πετρελαίου και τα απόβλητά που εκκρίνονται από την παραγωγική διαδικασία είναι επικίνδυνα για την ανθρώπινη και κάθε άλλου είδους ζωή που υπάρχει στο περιβάλλον.

Μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις παρατηρούμε ότι η παραγωγή αυτή προωθεί εμπορεύματα που είναι ζημιογόνα για τον άνθρωπο και προκαλούν πολλές παθήσεις. Ένα από αυτά τα προϊόντα είναι η κατασκευή αυτοκινήτων. Μπορεί στο σύγχρονο κόσμο η χρήση αυτοκινήτου να θεωρείται απαραίτητη για την διαβίωσή μας, από την άλλη η χρήση του προκαλεί τεράστιες ρυπάνσεις. Τα αυτοκίνητα λειτουργούν με καύσιμα των οποίων οι εκκρίσεις μολύνουν στο περιβάλλον και την ατμόσφαιρα.⁴⁷

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν διεξαχθεί το ποσοστό των ρύπων που δημιουργούνται από τις μεταφορές ανθρώπων και αγαθών καλύπτει μόλις το 15% του συνολικού ρυπογόνου προβλήματος. Η περιβαλλοντική επίπτωση της μεταφοράς των εμπορευμάτων αφορά τις μετακινήσεις και τις μεταφορές σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι μεγάλες αποστάσεις και διαδρομές που πραγματοποιούνται προκειμένου να μεταβούν τα προϊόντα από τον έναν τόπο στον άλλο, απαιτούν την κάλυψη πολλών χιλιομέτρων και την καύση μεγάλων ποσοτήτων καυσίμων.⁴⁸ Η καύση αυτών των υλικών δημιουργεί καυσαέρια που αποτελούν τη νούμερο ένα μορφή ρύπων στο περιβάλλον.

---

⁴⁷ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁴⁸ Τόλιος Γ., 2012, Διατροφική κρίση, κοινωνία, βιοποικιλότητα, περιβάλλον, μαρξιστική σκέψη

Βεβαία δεν απουσιάζουν περιπτώσεις όπου μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες εξαγοράζουν μέρος της παραγωγής και το χρησιμοποιούν για δική τους εμπορία καλύπτοντας την ενδιάμεση κατανάλωση και την προώθηση του εμπορεύματος στις τοπικές αγορές. Οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε συγκεκριμένα χωρικά όρια, γνωρίζουν τις ανάγκες του τόπου και εξαγοράζουν το πλήθος του εμπορεύματος το οποίο θα καταναλωθεί. Έτσι ελαχιστοποιείται σε μεγάλο βαθμό η άποψη ότι οι μετακινήσεις οφείλονται για τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

Πιο σημαντικός παράγοντας ρύπανσης από την άλλη φαίνεται να είναι η αποδάσωση. Στην Ινδονησία και τη Λατινική Αμερική, κάθε χρόνο καταστρέφονται μεγάλες εκτάσεις δάσους καθώς η κοπή των δέντρων τους είναι ιδιαίτερα γνωστή για την αποκομιδή πρώτης ύλης στην οποία βασίζουν την παραγωγή τους. Τα πλούσια δυτικά και βόρεια κράτη προμηθεύονται ξυλεία σε πολύ φτηνές τιμές και η επιθυμία τους αυξάνεται για ξύλο καθώς παρατηρείται ότι είναι βασική μορφή για την δημιουργία χαρτιού, επίπλων και χρησιμοποιείται στην καθημερινότητα του ανθρώπου.⁴⁹

Το δυτικό μοντέλο υπερκαταναλωτισμού του ξύλου βασίζει την οικονομία της στην εκμετάλλευση αυτού και τη δημιουργία εργοστασίων που να ειδικεύονται στη κατανάλωση και στη διαφοροποίηση αυτού. Υπάρχουν διάφορες μονάδες που εξειδικεύονται σε κάθε ανάγκη. Βασική ύλη είναι το ξύλο αλλά αυτό διαχωρίζεται σε τμήματα ανάλογα με τη χρήση που επιθυμούν να του δώσουν. Έτσι τα εργοστάσια κατηγοριοποιούνται σε παραγωγή ξύλου, σε παραγωγή χαρτιού, σε σύνθετη παραγωγή καθώς και σε παραγωγή επίπλων.⁵⁰

Συνεπώς δημιουργείται η ανάγκη για τη δημιουργία και την ύπαρξη μιας τοπικής οργάνωσης η οποία θα είναι υπεύθυνη ώστε ο τόπος παραγωγής να συμπίπτει με τον τόπο κατανάλωσης των προϊόντων και να αναπτύσσονται διάφορες μορφές μεταφορών που θα καλύπτουν τις χιλιομετρικές αποστάσεις και θα προσφέρουν

---

⁴⁹ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁵⁰ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

στους κατοίκους όλων των περιοχών της κοινότητας τις ίδιες απολαβές.⁵¹ Ταυτόχρονα αφού η μεταφορά δε θα βασίζεται μόνο στο μεταφορικό μέσο του αυτοκινήτου, οι κοινωνίες οφείλουν να αναπτύξουν καλλιέργειες και να δημιουργήσουν κατοικίες προκειμένου οι κάτοικοι να είναι κοντά στον εργασιακό τους χώρο και να μην δαπανάνε πολύ χρόνο ώστε να μεταβούν από την κατοικία στην εργασία τους.

Άλλο ένα σημαντικό γεγονός της παγκοσμιοποίησης είναι η δημιουργία αυτότοπικοποίησης της ρύπανσης. Τόσο τα αναπτυγμένα όσο και τα αναπτυσσόμενα κράτη μπορούν να αναπτύξουν την παραγωγή τους με βάσει τις ανάγκες που έχουν αλλά και τις προοπτικές στις οποίες μπορούν να ανταποκριθούν. Κυρίως τα αναπτυσσόμενα κράτη παρουσιάζουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στον τομέα της εγχώριας παραγωγής δεδομένου του ότι παράγουν σε πιο χαμηλές τιμές και αυτό τους θέτει σε πιο ανταγωνιστική θέση από τα υπόλοιπα κράτη. Επίσης τα αναπτυσσόμενα κράτη έχουν φθηνότερα και πιο προσιτά μέσα στις εγκαταστάσεις τους, πράγμα που διευκολύνει την ανάπτυξη και τη δημιουργία μονάδων για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους.⁵²

2.4 Η περιβαλλοντική πολιτική

Στις περισσότερες περιπτώσεις τα αναπτυσσόμενα κράτη υστερούν στην περιβαλλοντική τους πολιτική όσον αφορά τη νομοθεσία και τις προδιαγραφές πάνω στις οποίες στηρίζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεών τους. Αυτό ωστόσο συμβάλλει στην δημιουργία των εγκαταστάσεών τους καθώς δεν υπόκειται σε ελέγχους και σε διαδικαστικές καθυστερήσεις που αφορούν τη λειτουργία τους.⁵³

---

⁵¹ Τσαντίλης Δ., 1997, Περιβάλλον και Απασχόληση, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα.

⁵² Τσαντίλης Δ., 1997, Περιβάλλον και Απασχόληση, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα.

⁵³ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

Η επίδραση της περιβαλλοντικής πολιτικής και των κανόνων που απορρέουν από αυτήν στο εμπόριο επικεντρώνεται στον ανταγωνισμό. Τα μέσα άσκησης της περιβαλλοντικής πολιτικής, η οποία κατά κανόνα είναι εθνική, είναι δύο ειδών: η θέσπιση φόρων σε προϊόντα ή δραστηριότητες που επιβαρύνουν το περιβάλλον έτσι ώστε να αυξηθούν ή να μειωθούν οι αρχικές τιμές τους και η θέσπιση κανόνων για τον άμεσο έλεγχο των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οι οποίοι μπορούν είτε να δράσουν μέσω του μηχανισμού των τιμών είτε να προβλέπουν ρητά περιβαλλοντικές προδιαγραφές. Η κατ' αυτόν τον τρόπο ασκούμενη εθνική περιβαλλοντική πολιτική στο πλαίσιο μιας ανοιχτής οικονομίας της αγοράς, θα μεταβάλλει λόγω αύξησης του κόστους παραγωγής, τις σχετικές τιμές των εγχώριων προϊόντων, ανάλογα με την επίπτωση που θα έχουν στο περιβάλλον τα ίδια τα προϊόντα ή η διαδικασία παραγωγής τους. Η μεταβολή αυτή στις τιμές των εγχώριων προϊόντων είναι φυσικό να μεταβάλει και τους όρους του εμπορίου και να επιδρά στην εθνική ανταγωνιστικότητα. Παρόλο που υπάρχουν διαφωνίες για την επίδραση της άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής στον ανταγωνισμό, εντούτοις διάχυτη είναι η εντύπωση στον εμπορικό κόσμο ότι αυτή λειτουργεί εις βάρος της ανταγωνιστικότητας. Από την άλλη καινοτομίες τόσο σε καθαρά προϊόντα όσο και σε καθαρές τεχνολογίες βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων.⁵⁴

Ταυτόχρονα συναντάμε στα αναπτυσσόμενα κράτη και την απελευθέρωση των συναλλαγών. Πιο συγκεκριμένα οι κοινωνίες μεταξύ τους έχουν τη δυνατότητα να συνεργάζονται και να έχουν επικοινωνία προκειμένου να ανταλλάξουν εμπορεύματα και υπηρεσίες. Οι συναλλαγές καθιστούν πιο εύκολη την ανταλλαγή εμπορευμάτων καθώς το χρήμα αλλά και οι συμπράξεις ανταλλαγής υπηρεσιών είναι απαραίτητες στη σύγχρονη καθημερινότητα και βοηθούν τους ανθρώπους. Η απελευθέρωση αυτή επομένως οδηγεί σε μεταφορά τεχνολογίας και η δυνατότητα για πρόσβαση σε αυτή την τεχνολογία ενισχύει την πολιτική αρχή κάθε τόπου να προβεί στη στήριξη κανόνων.

Από την άλλη οι επιπτώσεις που φέρει η απελευθέρωση των ανταλλαγών στον περιβαλλοντικό τομέα παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές με βάσει τα κράτη αλλά

---

⁵⁴ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

και το ποσοστό ρύπανσης που συναντάμε σε αυτά. Σε αυτό το σημείο μάλιστα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι εξαιτίας αυτού του γεγονότος δεν επαληθεύεται η περιβαλλοντική καμπύλη του Κούζνετς. Σύμφωνα με αυτήν, όσο μεγαλύτερο ΑΕΠ έχει μια χώρα βάσει του θετικού αποτελέσματος της απελευθέρωσης των ανταλλαγών, τόσο μεγαλύτερη βελτίωση παρατηρούμε και στο περιβάλλον. Δηλαδή, οι απολαβές που έχουν οι κάτοικοι της χώρας και η ανάπτυξη που συναντάται σε αυτήν είναι ανάλογα με το επίπεδο του περιβάλλοντος που παρατηρείται.⁵⁵ Το παραπάνω σχήμα βασίζεται στην βασική αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος, το οποίο προκύπτει και από τους χαμηλούς ή ανύπαρκτους περιβαλλοντικούς κανόνες και το χαμηλό περιβαλλοντικό κόστος.

Ωστόσο στην θεώρηση αυτή υπάρχουν και αντιρρήσεις οι οποίες υποστηρίζουν ότι η αντίστροφη καμπύλη του Κούζνετς δεν μπορεί να γενικευθεί στην παγκόσμια οικονομία συνολικά αλλά εστιάζεται και ισχύει σε ορισμένες περιοχές του ανεπτυγμένου κυρίως κόσμου, από τις οποίες ενδεχομένως έχουν μεταφερθεί στις φτωχότερες χώρες ρυπογόνες δραστηριότητες ή και απόβλητα.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η παγκοσμιοποίηση φαίνεται να έχει αρνητικά αποτελέσματα. Η ρύπανση που δημιουργείται στο περιβάλλον από την αλόγιστη χρήση και εκπομπή αερίων, καθώς και η συνεχής εκμετάλλευση των φυσικών πόρων μαζί με την πολιτική που ασκεί κάθε τοπική ηγεσία για τις εγκαταστάσεις παραγωγής και του νόμους που στηρίζουν για την παραγωγική διαδικασία είναι δυνατόν να ακυρώνεται ένεκα της απελευθέρωσης των ανταλλαγών.

Παρά το γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση ενισχύει και εξομαλύνει κάθε είδος εμπόδιου, είτε αυτό αναφέρεται σε νομικής ή φορολογικής μορφής αναδιάταξη, είτε μιλάμε για κοινωνικής μορφής εμπόδια. Έτσι στηρίζεται η οικονομική μεγέθυνση του κράτους και το περιβάλλον γίνεται ανταγωνιστικό στις αγορές. Σύμμαχος αυτού του φαινομένου είναι διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, ανάμεσα στους οποίους και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ).⁵⁶

---

⁵⁵ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁵⁶ Ζαχαριάδης- Σούρας Δ., 2004, Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Β' Έκδοση. Εκδόσεις Σταμούλης

Πιο συγκεκριμένα, ο ΠΟΕ είναι μια αρχή βάσει της οποίας θεσμοθετούνται μέτρα και νόμοι στα οποία στηρίζονται οι χώρες και ενεργούν για ένα ομαδοποιημένο διεθνές εμπόριο με συνοχή και με στόχο το επικερδές εμπόριο μέσα από αναλογία εθνικού μέτρου και επιδιωκόμενου σκοπού. Ο ΠΟΕ έχει την προοπτική μιας παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης και στήριξης του περιβάλλοντος, με σταθερό χαρακτήρα που στηρίζει την οικολογία και εναποθέτει ελπίδες για την περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Η παραγωγική διαδικασία οφείλει να είναι δίκαιη αρχικά απέναντι στο ίδιο το περιβάλλον από το οποίο προέρχεται, και στη συνέχεια ανάμεσα στις χώρες και τις κοινωνικές ομάδες που δραστηριοποιούνται σε αυτήν αλλά και χρησιμοποιούν τα εμπορεύματα.

Τέλος στις αρμοδιότητες του ΠΟΕ περιλαμβάνονται και οι αμφοτέρως ωφέλειες που προκύπτουν από την παραγωγή και συντελούν στην αποκομιδή κέρδους και τη διαχείριση του κόστους της παραγωγικής διαδικασίας η οποία μοιράζεται ανάμεσα στα μέλη που τη χρησιμοποιούν.⁵⁷

2.5 Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον

Οι σχέσεις διεθνούς εμπορίου και περιβάλλοντος σηματοδοτούνται μέσα από την λέξη προστασία, για το πρώτο είναι ταυτόσημη με προστατευτισμό ενώ για το δεύτερο με την διαφύλαξη του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με την Παγκόσμια συνδιάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο οι εμπορικές πολιτικές και οι περιβαλλοντικές πρέπει να αλληλοϋποστηρίζονται. Έτσι σε μία μέση θεώρηση και αναζήτηση, που εγγράφεται στον στόχο της βιώσιμη ή αειφόρου ανάπτυξης, σκοπό έχει ο ΠΟΕ, να γίνει πιο περιβαλλοντικός αλλά από την άλλη να πάψει ο μονομερής προστατευτισμός στο όνομα του περιβάλλοντος. Η παραπάνω θεώρηση και ο παραπάνω στόχος δεν είναι σίγουρο ότι θα εξαλείψουν τις ζώνες σύγκρουσης και αυτό συμβαίνει επειδή αμφισβητείται εάν ο ΠΟΕ και τα μέλη του είναι ικανά να

---

⁵⁷ Ζαχαριάδης- Σούρας Δ., 2004, Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Β' Έκδοση. Εκδόσεις Σταμούλης

εξασφαλίσουν την οικολογικοποίηση του πολυμερούς εμπορικού συστήματος.⁵⁸ Συνεπώς υποστηρίζεται η άρνηση της δυνατότητας λήψης εθνικών προστατευτικών μέτρων.

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση των σχέσεων του διεθνούς εμπορίου και του περιβάλλοντος υποστηρίζεται από την μία ότι το εμπόριο λόγω της αύξησης της οικονομικής δραστηριότητας οδηγεί σε υποβάθμιση και μη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω του ότι το εμπόριο βασίζεται σε μοντέλα οικονομικής μεγέθυνσης. Το εμπόριο είναι στενά συνδεδεμένο με την διαδικασία ανάπτυξης, κυριαρχίας και διεθνοποίησης της οικονομίας της αγοράς ανάπτυξης και της καταστροφικής επίπτωσης της στο περιβάλλον.

Από την άλλη συμβάλει στην δημιουργία και την διάχυση νέων τεχνολογιών με επωφελείς συνέπειες για το περιβάλλον. Όμως δεν είναι σίγουρο ότι η ευημερία μέσω της αύξησης του εμπορίου συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι μερικοί δέχονται μόνο την τεχνολογική επίπτωση του εμπορίου στο περιβάλλον.

2.6 Η σύγχρονη μορφή παραγωγής

Ακόμη μία σημαντική επίπτωση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης είναι η αλλαγή στα πρότυπα της παραδοσιακής ισορροπίας και της παραγωγικότητας. Για πολλά χρόνια η παραγωγική διαδικασία ήταν συνδεδεμένη με την ανθρώπινη εργασία και την αγροτική ζωή. Με το πέρασμα των χρόνων και με τις νέες τεχνολογίες που καθιέρωσε η εποχή και η παγκοσμιοποίηση η παραγωγή βασίζεται σε μηχανήματα και τεχνογνωσίες.

Η ξαφνική αλλαγή μεταξύ αστικής διαπραγμάτευσης και μηχανών έφερε ιδιαίτερα προβλήματα στην ισορροπία της κοινωνίας. Η παραγωγικότητα συνδυάζεται πλέον με εντατική παραγωγή για εξαγωγή και με το ενδιαφέρον για μαζική καλλιέργεια

---

⁵⁸ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον , Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

προϊόντων προκειμένου να τα εξάγουν σε άλλες χώρες και να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.⁵⁹

Η αγορά και το εμπόριο προκάλεσαν αναταράξεις στην ήδη υπάρχουσα οικονομική κατάσταση. Η ισορροπία της αγροτικής ζωής να παράγουν για να καλύπτουν τις ανάγκες τους παύει να κυριαρχεί, ενώ η Βιομηχανική Επανάσταση στη Δύση φαίνεται να επηρέασε όλο τον κόσμο. Με την οικονομική παγκοσμιοποίηση, οι γνώσεις των αγροτών, οι φυσικοί πόροι, τα φυσικά λιπάσματα που χρησιμοποιούσαν και κάθε είδος διευκόλυνσής τους προς την παραγωγή, γίνονται εμπορεύματα και βασικά στοιχεία ανταλλαγής μεταξύ παραγωγών καταναλωτών και κυβερνήσεων και αντικαθίσταται με καλύτερη οργάνωση από συστήματα που παρατηρείται ότι προσφέρουν μεγαλύτερα οφέλη στην κοινωνία.⁶⁰

Σήμερα οι παραγωγικές διαδικασίες έχουν τη μορφή της μαζικής εκροής εμπορευμάτων τα οποία διοχετεύονται στην τοπική αγορά αλλά και μέρος αυτών προορίζεται για εξαγωγές. Η δημιουργία οργανωμένης μονάδας παραγωγής βοήθησε στο γεγονός της εντατικοποίησης των περιστάσεων για σύντομα αποτελέσματα στο χώρο της βιομηχανίας. Οι βιομηχανίες πλέον στηρίζονται σε μεγάλες εκτάσεις εγκαταστάσεων οι οποίες είναι άρτια εξοπλισμένες ώστε να ανταποκρίνονται σε μεγάλες παραγωγές, οι οποίες θα διαθέτονται στις ξένες αγορές και από τις οποίες θα λαμβάνουν σημαντικά έσοδα. Ωστόσο για τη δημιουργία αυτών των μονάδων χρειάζεται σημαντικό κεφάλαιο ώστε να δαπανηθεί και να καλυφθούν οι ανάγκες για τη δημιουργία μιας βιομηχανίας.⁶¹

Όσον αφορά τις ανισορροπίες της αγοράς ώθησαν πολλούς από τους μικροκαλλιεργητές της επαρχίας να βγουν από τον τομέα της αγροτικής ζωής και να

---

⁵⁹ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

⁶⁰ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

⁶¹ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

καταφύγουν στην αστική ζωή της πόλης αναζητώντας εργασία σε βιομηχανίες και εργοστάσια. Ο έντονος ρυθμός αστικοποίησης που ακολούθησε διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη ζωή των κατοίκων αφού από την μία εγκατέλειψαν τις αγροτικές εργασίες στις οποίες είχαν τον κύριο λόγο ως καλλιεργητές, και από την άλλη ασχολήθηκαν ως εργαζόμενοι πλέον σε επιχειρήσεις άλλων.⁶²

Το φαινόμενο αυτό αν και αρχικά παρατηρήθηκε στις χώρες της Ευρώπης δεν άργησε να μεταφερθεί και σε άλλες ηπείρους, όπως είναι η Ασία και πιο συγκεκριμένα στην Κίνα. Κάθε χρόνο εκατομμύρια κάτοικοι της αγροτικής υπαίθρου μεταφέρονται από τα χωριά στις μεγάλες πόλεις αναζητώντας μια θέση εργασίας στον βιομηχανικό χώρο, φιλοξενούμενοι σε μικρά δωμάτια που καλύπτουν τις βασικές ανάγκες τους προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα μικρό μεροκάματο για την επιβίωσή τους.⁶³

Συνέπεια της κινητοποίησης των ανθρώπων προς την αστική ζωή και την παραμέληση της παραγωγικής διαδικασίας από αυτούς είναι να δημιουργηθούν εργοστάσια τα οποία δραστηριοποιούνται στην παραγωγή τροφίμων. Η τροφή είναι μία από τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου και η επιβίωσή του εξασφαλίζεται από αυτήν. Έτσι για να είναι επαρκή τα προϊόντα- τρόφιμα, να παρέχουν την ποιότητα και την ασφάλεια που πρέπει στους καταναλωτές τους δημιουργούνται οργανισμοί που κινούνται στο χώρο της παραγωγής και έχουν στόχο την κερδοσκοπία τους μέσα από την κατανάλωση.

Η κυριαρχία των τροφίμων είναι ένας σημαντικός κλάδος της εργοστασιακής υπόστασης. Ο κλάδος των τροφίμων διεκδικεί επάξια μεγάλη μερίδα από την αγορά και μάλιστα κινητοποιείται σε μεγάλο βαθμό στις μικρές τοπικές κοινωνίες. Η παραγωγή στις μικρές κοινωνίες καταφέρνει να εξομαλύνει τις διαφορές ανάμεσα στους κατοίκους, τα προϊόντα να προσφερθούν σε όλους και παράλληλα

---

⁶² Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁶³ Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

αναπτύσσεται μια μερίδα αγαθών που προορίζονται για εξαγωγή και προώθηση σε άλλους τόπους.⁶⁴

Αυτή η κατάσταση μπορεί να καταφέρει να μειώσει τον κίνδυνο της φτώχειας. Η αγορά πλέον είναι ανοιχτή και δέχεται προϊόντα από κάθε τόπο και σε διάφορες τιμές. Έτσι ο καθένας μπορεί να προμηθευτεί και να καταναλώσει αγαθά ανάλογα με το εισόδημα που διαθέτει. Η φτώχεια περιορίζεται σε σημαντικό βαθμό και οι άνθρωποι μπορούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους. Τα πιο ασθενείς οικονομικά κράτη μπορούν πλέον να οργανωθούν και να προστατέψουν μέρος της οικονομίας τους καθώς και διάφορους τομείς αυτής. Από την άλλη τα αναδυόμενα κράτη πρέπει να στηρίζουν τα φτωχότερα μέσα από συνεχείς προσπάθειες για τόνωση της οικονομίας, προστασία και επιβολή εξαγωγών.

Κάθε χώρα οφείλει να θεσπίσει ικανή ηγεσία με πολιτικά οράματα και στόχους προκειμένου να τεθούν ορθά θεμέλια για την ανάπτυξη της τοπικής γεωργίας. Οι ντόπιοι που ακόμα ασχολούνται με τις γεωργικές εργασίες και την παραγωγική διαδικασία χρειάζεται μια ώθηση και ένα έναυσμα προκειμένου να δραστηριοποιηθούν και να ασχοληθούν με τον κλάδο της γεωργίας. Τα προϊόντα που παράγουν εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους και επομένως δεν θα ήταν λογικό να σταματήσει η δράση τους. Έτσι τα κίνητρα οφείλουν να δοθούν από τις κυβερνήσεις και από τις τοπικές αρχές. Οι τοπικές αρχές ιδιαίτερα γνωρίζουν τις ανάγκες του τόπου και γνωρίζουν που πρέπει να στοχεύσουν ώστε να παρακινήσουν τους αγρότες να ασχοληθούν ακόμα πιο σθεναρά και ενεργά με την αγροτική ζωή. Η αποκομιδή των προϊόντων φέρει εκτός από έσοδα και την ηθική ικανοποίηση των αγροτών ότι η εργασία τους πιάνει τόπο και ότι είναι απαραίτητη για όλους μας.

Επίσης μια σημαντική παράμετρος για την ανάπτυξη του γεωργικού κλάδου και της παραγωγικής διαδικασίας τροφίμων από την αγροτική ζωή της υπαίθρου είναι η χρηματοδότηση και τα κίνητρα που τους δίνεται από διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Το διεθνές οικονομικό σύστημα στις περισσότερες περιπτώσεις στηρίζει τα οικονομικά ανοίγματα ανθρώπων που το έχουν ανάγκη και όπου παρατηρούν ότι οι προσδοκίες τους έχουν όραμα. Ωστόσο η χρηματοδότηση των

---

⁶⁴ Λουλούδης, Λ.- Μπεόπουλος Ν., 1995, Η Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεμέλιο, Αθήνα

εξαγωγών από τους διεθνείς οργανισμούς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την απελευθέρωση του εμπορίου και των αγορών.⁶⁵

Επιπλέον η χρηματοδότηση δίνεται κατά κύριο λόγο στις κυβερνήσεις και αυτές με τη σειρά τους τη διασπούν στις τοπικές αρχές που κρίνουν ότι χρειάζονται την οικονομική στήριξη για την παραγωγή προϊόντων και την προώθηση αυτών. Οι περιβαλλοντικοί κανόνες δεν στηρίζονται απαραίτητα στη χρηματοδότηση και τους κανόνες που θεσπίζει η πολιτική ηγεσία του τόπου.⁶⁶

2.7 Τοπική παραγωγή και περιβάλλον

Η τοπική γεωργία και η παραγωγή τροφίμων μπορεί να παραγάγει υγιεινή τροφή ενώ παράλληλα δρα ως ευεργετική δύναμη για το περιβάλλον.

Η μικρής κλίμακας γεωργία για τοπική κατανάλωση διαδραματίζει ήδη σημαντικό ρόλο στη μετεγκατάσταση των οικονομιών που θα μας επιτρέψουν να ζήσουμε σε μια βιώσιμη κοινωνία. Η τοπική παραγωγή τροφίμων χρησιμοποιεί λιγότερη ενέργεια, καταργεί την εξάρτηση από τις εισαγωγές ζωοτροφών και κρατά τον άνθρακα στο έδαφος, ενώ αυξάνει τη βιοποικιλότητα. Οι τοπικοί σπόροι είναι περισσότερο ευπροσάρμοστοι στις αλλαγές του κλίματος οι οποίες ήδη μας επηρεάζουν.

Επίσης η μικρής κλίμακας γεωργία δεν συμβάλει θετικά μόνο στην ισορροπία του άνθρακα στον πλανήτη, δίνει επίσης απασχόληση σε 2,8 δισ. ανθρώπων σε όλο τον κόσμο και εξακολουθεί να είναι ο καλύτερος τρόπος για την καταπολέμηση της πείνας, του υποσιτισμού και την τρέχουσα κρίση των τροφίμων. Οι αγρότες, ακτιβιστές, αγρότες χωρίς γη και νέοι από όλο τον κόσμο είναι έτοιμοι να κάνουν τις απαραίτητες αλλαγές, και να παρέχουν υγιεινά, τοπικά παραγόμενα τροφή

---

⁶⁵ Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς οικονομικές σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις

⁶⁶ Δαμτσάς Σ., 2000, Διεθνείς σχέσεις και παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα

για τις κοινωνίες μας, να προστατέψουν την βιοποικιλότητα και να δημιουργήσουν ένα βιώσιμο μέλλον. Απαιτούν πραγματικές λύσεις και εκπροσωπούν το μέλλον.

Σημαντική πλευρά της διατροφικής κρίσης αποτελεί και το μοντέλο παραγωγής προϊόντων που έχει άμεση σχέση με την ποιότητα τροφίμων και το περιβάλλον. Ειδικότερα το μοντέλο της εντατικής γεωργίας, εκτός από την ολιγοπωλιακή συγκέντρωση της παραγωγής, επεξεργασίας και εμπορίας τροφίμων, συνδέεται με την εκτεταμένη χρήση αγροχημικών τα οποία υποβαθμίζουν την ποιότητα των προϊόντων, δημιουργούν κινδύνους στην ανθρώπινη υγεία και ασκούν μακροχρόνιες και ανεπανόρθωτες βλάβες στη φύση. Παράλληλα το συγκεκριμένο μοντέλο συνδέεται με τη σπάταλη χρήση φυσικών πόρων, την άκρατη εμπορευματοποίηση και τα στρεβλά παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα. Η ανάγκη ριζικής στροφής στον τρόπο παραγωγής προϊόντων, χρησιμοποιώντας βιώσιμες μεθόδους παραγωγής αποτελεί μεγάλης σημασίας ζήτημα και σχετίζεται με τις τοπικές, περιφερειακές και εθνικές διατροφικές ανάγκες και μόνο εξ' υπολοίπου θα πρέπει να συνδέεται με την παραγωγή προϊόντων για εξαγωγές. Συνακόλουθα του βιώσιμου παραγωγικού μοντέλου είναι και ένα αντίστοιχο μοντέλο κατανάλωσης που θα πρέπει να στηρίζεται στις διατροφικές παραδόσεις κάθε χώρας, την τοπική παραγωγή, τους κανόνες υγιεινής διατροφής και ασφάλειας τροφίμων και προστασίας του περιβάλλοντος.

Από την άλλη το μοντέλο της εντατικής γεωργίας και της άκρατης εμπορευματοποίησης, συνδέεται με τα αυξανόμενα κρούσματα υποβάθμισης της ποιότητας των τροφίμων. Τα μεγάλα διατροφικά σκάνδαλα. Τελευταίο κρούσμα που είδε το φως της δημοσιότητας, ήταν η διοχέτευση στην ελληνική αγορά από τη Γερμανία, ακατάλληλων κρεάτων στον οποίο υπήρχε το παθογόνο βακτήριο E.coli 0157, το οποίο μπορούσε να προκαλέσει επιδημία και αποτράπηκε την τελευταία στιγμή χάρη στον έλεγχο και την εντολή καταστροφής τους από τον ΕΦΕΤ.

2.8 Αγροοικολογία

Φαίνεται ότι όσο περισσότεροι επιστήμονες μελετούν την αγροοικολογία, τόσο καλύτερα είναι τα νέα.

Η πιο εκτεταμένη ανάλυση συγκρίνει σοδειές μεταξύ οργανικής και συμβατικής γεωργίας, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι το χάσμα απόδοσης ανάμεσα σε αυτά τα δύο είδη καλλιέργειας, εμφανίζεται πολύ πιο μειωμένο απ' ό,τι υποστηριζόταν παλαιότερα, ενώ για κάποιες σοδειές δεν υφίσταται καν.

Σε περιοχές όπου παρέχονται σημαντικά ερευνητικά ποσά για τη μελέτη των οργανικών καλλιεργειών ή την αγροοικολογία το ευρέως διαλαλημένο χάσμα απόδοσης εξαφανίζεται. Η αγροοικολογία, όχι μόνο αποφέρει τις απαραίτητες σοδειές δίχως χημικές εισροές, γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς και άλλες ακριβές καλλιεργητικές πρακτικές ακριβείας, αλλά επιτρέπει και μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα.

Τα αγροκτήματα που καλλιεργούνται με αγροοικολογικό τρόπο εστιάζουν συνήθως στις οργανικές καλλιεργείες ή μετατρέπονται σε βάθος χρόνου σε οργανικά αγροκτήματα. Η ποικιλία σε καλλιεργούμενα είδη και η έμφαση στο συνδυασμό κτηνοτροφίας, καλλιεργητικών ποικιλιών και δασικών εκτάσεων, επιτρέπει την ανάπτυξη μεγαλύτερης περιβαλλοντικής προσαρμοστικότητας εντός του αγροτικού συστήματος. Και όπως αποδεικνύεται, πρόκειται για ένα ζήτημα ζωτικής σημασίας σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση έντονων καιρικών φαινομένων, τα οποία σχετίζονται με το φαινόμενο του θερμοκηπίου, και τα οποία μπορούν να καταστρέψουν ολοσχερώς μια σοδειά κατά τη διάρκεια μιας καλλιεργητικής περιόδου. Σε αντίθεση με τις καλλιεργείες γενετικά τροποποιημένων οργανισμών όπου επιδιώκεται η ανάπτυξη της προσαρμοστικότητας εντός του γονιδιώματος ειδικών ποικιλιών, η αγροοικολογία ενδυναμώνει την προσαρμοστικότητα ενός ολόκληρου αγροοικοσυστήματος. Φυσικά, δεν ακολουθούν τις αρχές της αγροοικολογίας όλα τα οργανικά αγροκτήματα. Ορισμένα αποτελούν απέραντες μονοκαλλιέργειες βιομηχανικού τύπου, παραμένοντας εξίσου ευάλωτα στις κλιματικές αλλαγές με τα αντίστοιχα συμβατικά. Αυτό που αποδεικνύεται είναι ότι η αγροοικολογία αποτελεί το κλειδί για καλή απόδοση κι αειφορία.

Η συνεισφορά των πραγματικών εφευρετών και ακούραστων δεξιολογών των αγροοικολογικών μεθόδων, θα πρέπει να αναγνωριστούν και να υποστηριχθούν στη δημιουργία παραγωγικών, αειφόρων τροφικών συστημάτων.

Για την ακρίβεια, το κλειδί για την οριστική αντιμετώπιση της πείνας σε παγκόσμιο επίπεδο δεν είναι η παραγωγή τροφίμων για όσους πεινούν αλλά η παροχή δυνατότητας στους ανθρώπους να τρέφουν τον εαυτό τους.

Παγκοσμίως, οι μικροκαλλιεργητές σε ολόκληρο τον κόσμο παράγουν το 70% των τροφίμων στο 25% της καλλιεργήσιμης γης. Κατά έναν τραγικό τρόπο, επειδή δε διαθέτουν αρκετή γη συγκαταλέγονται επίσης ανάμεσα στους φτωχότερους του κόσμου, αποτελώντας έτσι το 70% αυτών που πεινούν. Χρειάζεται να δημιουργήσουμε ένα δίκαιο σύστημα παραγωγής τροφίμων για τους ανθρώπους που στην πραγματικότητα παράγουν τα τρόφιμα σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι μικροκαλλιεργητές χρειάζονται περισσότερη γη, πρόσβαση σε νερό και βασικές υποδομές, εκπαίδευση και υπηρεσίες υγείας – όχι γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, καλλιεργητικές μεθόδους ακριβείας ή τις παγκόσμιες αγορές. Επίσης, η αγροοικολογία τους είναι απαραίτητη, ενώ οι ίδιοι είναι οι πιο κατάλληλοι για την εφαρμογή της.

2.9 Via Campesina

Η Via Campesina είναι το κορυφαίο διεθνές κίνημα των μικρών αγροτών στον κόσμο. Προωθεί το δικαίωμα όλων των λαών στη διατροφική αυτάρκεια. Ιδρύθηκε το 1993 από ομάδα εκπροσώπων αγροτών και αγροτισσών από την Ευρώπη, τη Λατινική Αμερική, την Ασία, τη Βόρεια Αμερική και την Αφρική και είχε αρχική έδρα της στο Βέλγιο, την περίοδο εκείνη οι πολιτικές στον αγροτικό χώρο και στην αγροτική βιομηχανία άρχισαν να παγκοσμιοποιούνται και οι μικροί γεωργοί είχαν ανάγκη να αναπτυχθούν και να παλέψουν για ένα κοινό όραμα.

Το 2004, η οργάνωση τιμήθηκε με το Διεθνές Βραβείο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Global Exchange, στο Σαν Φρανσίσκο.

Σταδιακά μετατράπηκε σε μια από τις βασικές οργανώσεις που ασκούν κριτική στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Η άνοδος της είναι μια έκφραση της αντίστασης των αγροτών απέναντι στην κατάρρευση του κόσμου της υπαίθρου που προκαλείται από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και την εντατικοποίηση αυτών των πολιτικών, καθώς ενσωματώνονται στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

Η Via Campesina περιγράφει τον εαυτό της ως «ένα διεθνές κίνημα που συντονίζει οργανώσεις αγροτών, παραγωγών μικρής και μεσαίας κλίμακας, γεωργικών εργατών, γυναικών της υπαίθρου και αυτόχθονες κοινότητες από την Ασία, την Αφρική, την Αμερική και την Ευρώπη . Πρόκειται για μια συμμαχία πάνω από 148 οργανώσεις, υποστηρίζοντας την οικογενειακή φάρμα με βάση τη βιώσιμη γεωργία και ήταν η ομάδα που έπλασε πρώτα τον όρο κυριαρχία των τροφίμων. Η τροφική κυριαρχία, αναφέρεται στο δικαίωμα παραγωγής τροφή. Η Via Campesina έχει πραγματοποιήσει αρκετές εκστρατείες συμπεριλαμβανομένης μιας εκστρατείας για την υπεράσπιση των σπόρων του αγρότη, μια εκστρατεία για να σταματήσει η βία κατά των γυναικών, μια εκστρατεία για την αναγνώριση των δικαιωμάτων των αγροτών, μια παγκόσμια εκστρατεία για την αγροτική μεταρρύθμιση και άλλα.

Από την ίδρυσή της, η Via Campesina προωθεί μια ταυτότητα των γυναικών αγροτισσών που είναι πολιτικοποιημένη, δεμένη με τη γη, την παραγωγή της τροφής και την υπεράσπιση της διατροφικής αυτάρκειας σε αντιπαράθεση με το σημερινό αγροτοβιομηχανικό μοντέλο παραγωγής και μεταποίησης της τροφής. Ενσαρκώνει ένα νέο είδος αγροτικού διεθνισμού, που μπορεί να ιδωθεί ως μια αγροτική συνιστώσα στη νέα παγκόσμια αντίσταση που παρουσιάζει το αντι-παγκοσμιοποιητικό κίνημα.

Το 1996, που συμπίπτει με τη Σύνοδο Κορυφής για τον Επισιτισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων στη Ρώμη, η Via Campesina υπογράμμισε τη σημασία της διατροφικής αυτάρκειας ως μια πολιτική εναλλακτική σε ένα βαθιά άδικο και εξοντωτικό σύστημα παραγωγής της τροφής. Αυτό δεν υπονοεί μια επιστροφή στο παρελθόν, αλλά μάλλον ανακτά τις γνώσεις και τις παραδοσιακές πρακτικές, τις οποίες συνδυάζει με τις νέες τεχνολογίες και γνώσεις.

Οργανωμένη σε εννέα περιφέρειες, συμμετέχουν 150 τοπικές και εθνικές οργανώσεις, η ομάδα έχει μέλη σε όλο τον κόσμο σε 70 χώρες. Λαμβάνει στήριξη από διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις, ιδρύματα και δημόσιους οργανισμούς σε όλο τον κόσμο. Ισχυρίζεται ότι εκπροσωπεί κατ 'εκτίμηση 200 εκατομμύρια αγροτικές οικογένειες σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως εκ τούτου, θεωρείται ευρέως ως το πιο σημαντικό κοινωνικό κίνημα στον κόσμο. Πρόκειται για ένα αυτόνομο, πλουραλιστικό και πολυπολιτισμικό κίνημα, ανεξάρτητο από όποιο πολιτικό, οικονομικό ή άλλου

τύπου οργανισμό. Βασίζεται στην ισχυρή ενότητα και αλληλεγγύη μεταξύ μικρής και μεσαίας κλίμακας παραγωγών από το Βορρά μέχρι το Νότο.

Υπερασπίζεται τη μικρή βιώσιμη γεωργία ως έναν τρόπο προώθησης της κοινωνικής δικαιοσύνης και αξιοπρέπειας. Εναντιώνεται στην γεωργία που καθορίζεται από τις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, που καταστρέφει ανθρώπους και φύση.

Οι γυναίκες παίζουν καθοριστικό ρόλο στο έργο του κινήματος. Σύμφωνα με τον FAO οι γυναίκες παράγουν το 70% της τροφής στον πλανήτη αλλά περιθωριοποιούνται και καταπιέζονται από τον νεοφιλελευθερισμό και την πατριαρχία. Το κίνημα υπερασπίζεται τα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων σε όλα τα επίπεδα.

Στόχος του κινήματος είναι η διατροφική αυτοδυναμία και το σταμάτημα της καταστροφικής νεοφιλελεύθερης διαδικασίας. Στηρίζεται στην πεποίθηση ότι οι μικροί γεωργοί που αποτελούν περίπου τον μισό πληθυσμό της γης, είναι ικανοί να παράξουν τροφή για τις κοινότητές τους και να θρέψουν τον κόσμο μέσα από έναν αειφόρο και υγιή τρόπο παραγωγής.

Θέτει σε προτεραιότητα την τοπική παραγωγή τροφής και την τοπική κατανάλωση. Αναγνωρίζει σε μια χώρα το δικαίωμα να προστατεύει τους ντόπιους παραγωγούς από φθηνές εισαγωγές, να ελέγχει την παραγωγή της και να διασφαλίζει το δικαίωμα χρήσης και διαχείρισης της γης, των εδαφών, του νερού, των σπόρων, της κτηνοτροφίας και της βιοποικιλότητας σε αυτούς που παράγουν τροφή και όχι στον εταιρικό τομέα.

2.9.1 Φεμινιστική οπτική

Με την πάροδο του χρόνου, η Via Campesina έχει ενσωματώσει μια φεμινιστική οπτική, δουλεύοντας για να επιτευχθεί ισότητα των φύλων μέσα στις οργανώσεις που την αποτελούν και να χτίσει συμμαχίες με φεμινιστικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένης της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, μεταξύ άλλων.

Στην καρδιά της Via Campesina, ο αγώνας των γυναικών τοποθετείται σε δύο επίπεδα: την υπεράσπιση των γυναικείων δικαιωμάτων μέσα στις οργανώσεις και την

κοινωνία συνολικά και τον αγώνα τους ως αγρότισσες μαζί με τους συνεργάτες τους ενάντια στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο αγροτικής παραγωγής.

Η φεμινιστική δουλειά της έχει προχωρήσει σημαντικά από την εποχή της σύλληψής της. Στο πρώτο διεθνές συνέδριο στο Μονς του Βελγίου το 1993, όλοι οι εκλεγμένοι συντονιστές ήταν άντρες. Στην τελική διακήρυξη, η κατάσταση των γυναικών της υπαίθρου δεν λήφθηκε υπόψη. Αν και αναγνωρίστηκε η ανάγκη να ενσωματωθούν οι ανάγκες των γυναικών στη δουλειά της Via Campesina, το συνέδριο απέτυχε να εφαρμόσει μηχανισμούς που θα εγγυώνται τη συμμετοχή των γυναικών στις διαδοχικές συναντήσεις. Έτσι, στο 2^ο διεθνές συνέδριο στο Μεξικό το 1996, το ποσοστό των γυναικών που συμμετείχαν ήταν 20% επί του συνόλου: το ίδιο με το 1^ο συνέδριο. Για να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα, δημιουργήθηκε μια Γυναικεία Επιτροπή και εφαρμόστηκαν μέτρα που επέτρεψαν μεγαλύτερη συμμετοχή και αντιπροσώπευση.

Αυτή η κίνηση διευκόλυνε την ενσωμάτωση μιας φεμινιστικής ανάλυσης στη Via Campesina. Έτσι, παρουσίασε δημόσια τη θεωρία της για τη διατροφική αυτάρκεια στη Σύνοδο Κορυφής για τον Επισιτισμό του FAO στη Ρώμη το 1996, οι γυναίκες συνεισέφεραν με τα αιτήματά τους. Αυτά περιλάμβαναν την ανάγκη η τροφή να παράγεται τοπικά, ενώ πρόσθεταν τη διάσταση της «ανθρώπινης υγείας» στις «βιώσιμες αγροτικές πρακτικές», ζητώντας τη δραστική μείωση των επιβλαβών χημικών εισροών και υπερασπίζοντας την δραστική προώθηση της οργανικής γεωργίας. Οι γυναίκες επέμειναν επίσης ότι η κυριαρχία στην τροφή δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς τη μεγαλύτερη συμμετοχή τους στη χάραξη αγροτικών πολιτικών.

Το έργο της Γυναικείας Επιτροπής βοήθησε να προωθηθούν ανταλλαγές μεταξύ γυναικών από διαφορετικές χώρες, συμπεριλαμβανομένων ξεχωριστών συναντήσεων γυναικών που συμπίπτανε με τις διεθνείς συναντήσεις. Μεταξύ του 1996 και του 2000, το έργο της εστίαζε κυρίως στη Λατινική Αμερική – μέσα από εκπαίδευση, ανταλλαγές και συζητήσεις – και έτσι η συμμετοχή των γυναικών της υπαίθρου αυξήθηκε σε όλα τα επίπεδα και δραστηριότητες της Via Campesina.

Το Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών της Via Campesina τόνισε την ανάγκη να ενισχυθεί περαιτέρω η διάρθρωση των γυναικών και να δημιουργηθούν μηχανισμοί για μεγαλύτερη ανταλλαγή πληροφοριών και συγκεκριμένων πρωτοβουλιών αγώνα. Ανάμεσα στις συγκεκριμένες προτάσεις ήταν η άρθρωση μιας παγκόσμιας

εκστρατείας για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών, η επέκταση της συζήτησης σε όλες τις οργανώσεις που αποτελούν τη Via Campesina και η δουλειά για την αναγνώριση των ίσων δικαιωμάτων των αγροτισσών για την πρόσβαση σε γη, σε πίστωση, στις αγορές, καθώς και στα δικαιώματα διαχείρισης όλων αυτών.

2.9.2 Συμμαχίες

Η Via Campesina έχει καθιερώσει συμμαχίες με διάφορες οργανώσεις και κοινωνικά κινήματα σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Μία από τις σημαντικότερες συμμαχίες της είναι με την Παγκόσμια Πορεία Γυναικών, ένα κορυφαίο διεθνές φεμινιστικό δίκτυο, με το οποίο έχει καλέσει σε κοινές συναντήσεις και δράσεις και έχει συνεργαστεί, μεταξύ άλλων στο Διεθνές Φόρουμ για την Διατροφική Αυτάρκεια που πραγματοποιήθηκε στο Μάλι το 2007.

Η αρχική συνάντηση μεταξύ των δύο παραπάνω δικτύων, έγινε υπό το αντι-παγκοσμιοποιητικό κίνημα με στόχο τη συμφωνία στη δημιουργία αντι-συνόδων και δράσεων εντός του Διεθνούς Κοινωνικού Φόρουμ. Η ενσωμάτωση μιας φεμινιστικής οπτικής μέσα στη Via Campesina δημιούργησε περισσότερη αλληλεγγύη, η οποία χτίζεται με την πάροδο του χρόνου. Στο Φόρουμ για τη Διατροφική Αυτάρκεια το 2007 στο Μάλι, μία συνάντηση έγινε με πρωτοβουλία κορυφαίων διεθνών κοινωνικών κινήματων όπως η Via Campesina, η Παγκόσμια Πορεία Γυναικών, Το Διεθνές Φόρουμ των Ψαράδων και άλλων, με σκοπό την προώθηση στρατηγικών σε ευρύ φάσμα κοινωνικών κινήματων για τη διατροφική αυτάρκεια.

Η επιτυχία αυτής της συνεργασίας εγγράφεται στη διπλή συμμετοχή όσων γυναικών είναι ενεργά μέλη και στις δύο οργανώσεις. Οι εμπειρίες αυτές ενθαρρύνουν στενότερες σχέσεις και συνεργασίες μεταξύ των δύο δικτύων και ενδυναμώνουν τον φεμινιστικό αγώνα των γυναικών της υπαίθρου, που είναι κομμάτι ενός μεγαλύτερου αγώνα εναντίον του καπιταλισμού και της πατριαρχίας.

Συμπερασματικά το διατροφικό σύστημα έχει αποτύχει να εξασφαλίσει την διατροφική ασφάλεια των κοινοτήτων. Αυτή τη στιγμή, περισσότεροι από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι υποφέρουν από την πείνα παγκοσμίως. Επίσης, το σύστημα αυτό έχει μία βαθύτατα αρνητική επίπτωση στο περιβάλλον, καθώς προωθεί ένα εντατικό αγροτοβιομηχανικό μοντέλο που έχει συμβάλει στην αλλαγή του

κλίματος και την καταστροφή της βιοποικιλότητας. Το σύστημα αυτό είναι ιδιαίτερος επιβλαβής για τις γυναίκες.

Η δημιουργία εναλλακτικών σε αυτό το μοντέλο απαιτεί την ενσωμάτωση της έμφυλης οπτικής. Η διατροφική αυτάρκεια, για να είναι μια εναλλακτική στο κυρίαρχο αγροτοβιομηχανικό μοντέλο, πρέπει να περιέχει μία φεμινιστική οπτική για να σπάσει την πατριαρχική και καπιταλιστική λογική.

Η Via Campesina, το μεγαλύτερο διεθνές κίνημα για την διατροφική αυτάρκεια προχωράει προς την εξής κατεύθυνση: να δημιουργήσει συμμαχίες με άλλα κοινωνικά κινήματα, ειδικά φεμινιστικές οργανώσεις όπως η Παγκόσμια Πορεία Γυναικών, με σκοπό την προώθηση της δικτύωσης και της αλληλεγγύης μεταξύ των γυναικών σε Βορά και Νότο, τις πόλεις και την ύπαιθρο, καθώς και μεταξύ αυτών και των συντρόφων τους.

2.10 Τρίτος κόσμος, αναπτυσσόμενες χώρες, διατροφή και περιβάλλον

Στη πραγματικότητα η έννοια του Τρίτου Κόσμου, δεν έχει να κάνει με την οικονομική ανάπτυξη. Ο όρος, έκανε την εμφάνιση του αμέσως μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μαζί με τους όρους Πρώτος Κόσμος και Δεύτερος Κόσμος.

Παρά όλα αυτά, στις μέρες μας η χρήση του όρου αφορά τις χώρες του πλανήτη με χαμηλό δείκτη ανάπτυξης, ανεξάρτητα από το πολιτικό καθεστώς που κυριαρχεί σε αυτές και είναι πια ισοδύναμη με την έννοια "οι φτωχές χώρες". Κατά προσέγγιση, οι χώρες στις οποίες συνήθως αναφέρεται ο όρος συνιστούν τα δύο τρίτα του πλανήτη.

Σε γενικές γραμμές, οι χώρες που συνήθως περιγράφονται ως Τρίτου Κόσμου παρουσιάζουν χαμηλούς δείκτες οικονομικής, βιομηχανικής ή τεχνολογικής ανάπτυξης.

Ο υποσιτισμός και η φτώχεια είναι φαινόμενα αλληλένδετα και οι προσπάθειες μείωσης του παιδικού υποσιτισμού στον κόσμο καταπολεμά ταυτόχρονα τη φτώχεια. Οι ρίζες του υποσιτισμού βρίσκονται στη φτώχεια, την έλλειψη εκπαίδευσης και τις

ανισότητες και χρειάζεται κάτι περισσότερο από την απλή παροχή τροφίμων για να καταπολεμηθεί. Τα στοιχεία είναι αδιάψευστα:

Τα παιδιά που επιβιώνουν από υποσιτισμό συχνά έχουν ασθενή υγεία σε όλη τη ζωή τους και μειωμένες νοητικές ικανότητες που περιορίζουν τη δυνατότητά τους να πάνε σχολείο και να κερδίσουν όταν μεγαλώσουν ένα αξιοπρεπές εισόδημα. Έτσι παγιδεύονται σε ένα φαύλο κύκλο ασθενικής υγείας και φτώχειας από γενιά σε γενιά. Η εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και πείνας αποτελούν κορυφαία παγκόσμια προτεραιότητα.

Ο όρος αναπτυσσόμενες χώρες αναφέρεται στις χώρες που βρίσκονται σε χαμηλό στάδιο οικονομικής ανάπτυξης. Παλιότερος, αλλά και ανακριβής, φορτισμένος όρος είναι το τρίτος κόσμος.

Χαρακτηριστικά των αναπτυσσομένων χωρών είναι συνήθως οι κακές υποδομές, η χαμηλή μόρφωση και το ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό, η έλλειψη των επενδύσεων και βιομηχανικής παραγωγής, οι ασθενικοί θεσμοί, η ανώριμη δημοκρατία κ.τ.λ.

Αποτέλεσμα της ανέχειας που παρατηρείται λόγω του χαμηλού ρυθμού ανάπτυξης, είναι συχνά η μετανάστευση προς τις πλουσιότερες χώρες για την αναζήτηση εργασίας και την βελτίωση των συνθηκών ζωής.

Πολλές από τις χαμηλής ανάπτυξης χώρες, δεν θα έπρεπε να ονομάζονται αναπτυσσόμενες, καθώς δεν παρουσιάζουν θετική ανάπτυξη.

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, οι επιστημονικές έρευνες έχουν προσφέρει άφθονα δεδομένα που δείχνουν την αυξανόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Οι διαπιστώσεις αυτές συντελούν στη βαθμιαία συνειδητοποίηση ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει κάποια όρια που προσδιορίζονται από το πεπερασμένο περιβάλλον του πλανήτη. Η ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι τα πάντα είναι δυνατά αν ο άνθρωπος διαθέσει "αρκετή ενέργεια και τεχνολογία" άρχισε να αμφισβητείται, όταν διαπιστώθηκαν η περιορισμένη αντοχή των φυσικών κύκλων, αλλά και οι αστάθμητοι κίνδυνοι από τις παρενέργειες της τεχνολογίας.

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε και το πρόβλημα της επάρκειας των τροφίμων ιδιαίτερα σε ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες λόγω της συνεχής αύξησης του ανθρώπινου πληθυσμού. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι οι συνεχόμενες πιέσεις για εντατικοποίηση της παραγωγής.⁶⁷

Η σημαντικότερη μεταβολή στην παραγωγική διαδικασία τροφίμων είναι η παγκοσμιοποίηση της. Η τάση πλέον είναι η προμήθεια πρώτων υλών από διαφορετικές περιοχές του πλανήτη, η επεξεργασία τους σε μεγάλες βιομηχανικές ομάδες και η διανομή του προϊόντος σε μεγάλες γεωγραφικές αποστάσεις μέσω πολύπλοκων διαδικασιών προμήθειας και εμπορίας.

Το νέο μεγάλο κύμα ανατιμήσεων στα τρόφιμα το 2010-11, ξεπέρασε σε πολλές περιπτώσεις το προηγούμενο «κύμα» του 2007-08 και οδηγεί σε νέες εξεγέρσεις πεινασμένων κυρίως σε αναπτυσσόμενες χώρες και στην υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των λαϊκών στρωμάτων στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Όλα δείχνουν ότι η «διατροφική κρίση» με την ένταση, το βάθος και τη διάρκεια που παρουσιάζει, πέρα από τους έκτακτους και συγκυριακούς παράγοντες, έχει και μονιμότερες αιτίες που συνδέονται με τη γενικότερη οικονομική κρίση και την άκρατη χρηματιστηριακή κερδοσκοπία τραπεζών και πολυεθνικών εταιριών, δείχνοντας τα όρια του σημερινού συστήματος και του κυρίαρχου μοντέλου παραγωγής τροφίμων.

2.11 Διατροφική επάρκεια και επιπτώσεις παγκοσμιοποίησης

Οι κυβερνήσεις σπεύδουν με κάθε τρόπο να προστατέψουν τις κοινωνίες τους από μια επισιτιστική κρίση και τις ίδιες από την οργή των πολιτών. Στην προσπάθειά τους να κατοχυρώσουν επαρκή αποθέματα τροφίμων, πολλές χώρες καταλήγουν να εντείνουν τις ελλείψεις σε διάφορες περιοχές του πλανήτη αποσταθεροποιώντας τις. Στην καλύτερη περίπτωση, ορισμένες κυβερνήσεις, χορηγούν έκτακτα επιδόματα ή

---

⁶⁷ Σακελλαρόπουλος Θ., 2001, Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η κοινωνική πολιτική Διεθνών Οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Κριτική Αθήνα

νομοθετούν μεγάλες αυξήσεις μισθών ώστε ο πληθυσμός να μπορέσει να ανταποκριθεί στη μεγάλη ακρίβεια των τροφίμων και να μην εξεγερθεί.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, μία παγκόσμια επισιτιστική κρίση μπορεί για την ώρα να αποφευχθεί αν απλώς βελτιωθούν οι σημερινές πρακτικές διαχείρισης των αποθεμάτων τροφίμων. Η κρίση στα τρόφιμα δεν έχει αγγίξει ακόμα το πιο θεμελιώδες αγαθό για τη ζωή: το νερό.⁶⁸

Ο όρος διατροφική κρίση, συνδέεται τόσο με θέματα παραγωγής και επάρκειας τροφίμων, όσο και με θέματα ακρίβειας, ποιότητας τροφίμων, διατροφικής ασφάλειας και χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας, καθώς και με τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη βιοποικιλότητα και την προστασία του περιβάλλοντος. Το διατροφικό πρόβλημα δεν είναι βέβαια καινούργιο. Στις αρχές της νέας χιλιετίας, σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ για την ανθρώπινη ανάπτυξη, πάνω από 850 εκατ. άτομα, κυρίως στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, πεινούσαν, ενώ το 2010 είχαν ξεπεράσει το 1,2 δισεκατομμύρια. Αν δεν ληφθούν άμεσα μέτρα, οι πεινασμένοι στη τρέχουσα δεκαετία θα ξεπεράσουν 1,5 δισεκατομμύρια άτομα, σε σύνολο 7 δισεκατομμυρίων ανθρώπων του πλανήτη.

Για την ερμηνεία του φαινομένου δεν επαρκούν αυξήσεις των τιμών οι αναφορές σε συγκυριακές ή εξωγενείς αιτίες, αλλά χρειάζεται να πάμε βαθύτερα στους παράγοντες που συνδέονται με το όλο σύστημα παραγωγής, ανταλλαγής, κατανομής και κατανάλωσης των παραγόμενων τροφίμων.

Συγκεκριμένα λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι κερδοσκόποι μετακινήθηκαν από τα διάφορα χρηματιστηριακά προϊόντα σε υλικές αξίες με αποτέλεσμα την ένταση της κερδοσκοπίας. Τα κερδοσκοπικά παιχνίδια εντείνονται από την ισχυρή θέση που κατέχουν οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες τροφίμων και οι αλυσίδες super-markets, σε βασικούς κρίκους της παραγωγής, επεξεργασίας και διακίνησης αγροτικών προϊόντων και ειδών διατροφής με αποτέλεσμα να καθορίζουν τις τιμές, αξιοποιώντας άλλοτε τη μεγαλύτερη ζήτηση και άλλοτε καταφεύγοντας σε αποθεματοποιήσεις και στη δημιουργία τεχνητών ελλείψεων. Κάτι ανάλογο ισχύει

---

⁶⁸ Bauman Z., 2004, Παγκοσμιοποίηση – οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Εκδόσεις Πολύτροπον

και στον τομέα των αγροτικών εισροών σε βάρος παραγωγών και σε όφελος των πολυεθνικών εταιριών.

Κατά συνέπεια το πρόβλημα δεν είναι γενικά η έλλειψη τροφίμων, αλλά ο άνισος τρόπος κατανομής τους και ο έλεγχος διακίνησης τους, παράλληλα με τη χρηματιστηριακή κερδοσκοπία των μεγάλων εταιριών. Όπως επισημαίνουν μελετητές, το παράδοξο της ύπαρξης πλεονασμάτων τροφής και πεινασμένων-υποσιτιζόμενων ανθρώπων, αποτελεί δομικό στοιχείο του υφιστάμενου μοντέλου παραγωγής και διανομής. Η υπαγωγή κάθε ανθρώπινης ανάγκης και δραστηριότητας, στο μηχανισμό της συσσώρευσης κεφαλαίου, έχει ως αποτέλεσμα η αγοραστική δύναμη να αντικαθιστά ολοένα και περισσότερα τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σοβαρός παράγοντας έλλειψης τροφίμων και αύξησης των τιμών, είναι η νεοφιλελεύθερη πολιτική στον αγροτικό τομέα, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και ειδικότερα στο διεθνές εμπόριο. Συγκεκριμένα οι ρυθμίσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και οι περιφερειακές συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου λειτουργούν ως ακήρυκτος πόλεμος κατά των μικρών παραγωγών. Η φιλελευθεροποίηση των αγροτικών σχέσεων, δηλαδή η πολιτική απορύθμισης και ενίσχυσης του ρόλου των αγορών, οδηγεί σε ένταση της εμπορευματοποίησης της αγροτικής παραγωγής και στον οικονομικό καταναγκασμό των αγροτών με όρους παγκόσμιας αγοράς. Ωστόσο η επικέντρωση της αγροτικής παραγωγής στις εξαγωγές, μειώνει την παραγωγή τροφίμων για τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού, αποδιαρθρώνει τις τοπικές κοινωνίες και εντείνει την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση εκατομμυρίων αγροτών που ζουν υπό άθλιες συνθήκες. Η πολιτική αυτή εντείνεται από τις δεσμεύσεις που επιβάλλει, στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες το ΔΝΤ, για παραγωγή τροφίμων με στόχο τις εξαγωγές προς εξεύρεση συναλλάγματος και την εξόφληση του δημόσιου εξωτερικού χρέους. Παράλληλα οι πρακτικές ντάμπινγκ που ακολουθούν οι αναπτυγμένες χώρες, χτυπούν την ντόπια παραγωγή και εντείνουν τη διατροφική εξάρτηση των αναπτυσσόμενων, εκβιάζοντας στη συνέχεια την παραχώρηση ευνοϊκών ρυθμίσεων, για επενδύσεις, βιομηχανικά προϊόντα, αγορά όπλων και άλλα.

Η διατροφική κρίση και οι μεγάλες ανατιμήσεις τροφίμων, δεν αφορούν μόνο τις αναπτυσσόμενες αλλά και τις αναπτυγμένες χώρες.

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες ο ρυθμός της παγκόσμιας παραγωγής τροφής έχει αυξηθεί περισσότερο από τον ρυθμό αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού. Σύμφωνα με τον παγκόσμιο οργανισμό τροφίμων παράγουμε 1.5 φορά περισσότερη τροφή από όση χρειάζεται για να τραφεί ο πληθυσμός τη γης. Αυτό πολύ απλά σημαίνει ότι παράγεται ήδη αρκετή τροφή για να ταΐσει 10 δις ανθρώπους, όπως υπολογίζεται ο παγκόσμιος πληθυσμός το 2050. Ακόμη και οι περισσότερες χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά πείνας έχουν αρκετή τροφή για να θρέψουν τον πληθυσμό τους, ωστόσο “αναγκάζονται” να εξάγουν τρόφιμα και άλλα αγροτικά προϊόντα.

Πραγματικότητα είναι η αφθονία και όχι η έλλειψη στη παγκόσμια επάρκεια τροφής. Όμως οι άνθρωποι που πεινούν δεν μπορούν να αγοράσουν αυτή την τροφή. Περίπου το 70% των ανθρώπων που υποφέρουν από την πείνα ζει σε αγροτικές περιοχές, εργάζεται με λιγιστή και φτωχή σε πόρους γη, διαβεί με λιγότερο από 2 δολάρια ημερησίως ενώ εξαρτάται από τη γη, το νερό, τους σπόρους, προκειμένου να μην πεθάνει από αστία.

Η πείνα είναι ξεκάθαρη συνέπεια κυρίως της φτώχειας, της ανισότητας, της άνιση κατανομής της τροφής και έλλειψης πρόσβασης σε γη, νερό, σπόρους και άλλους παραγωγικούς πόρους παρατηρούν και αποκαλύπτουν οι σημαντικότερες οργανώσεις παγκοσμίως που δραστηριοποιούνται για την αντιμετώπιση της.

Οι αιτίες που φέρνουν τόσους ανθρώπους αντιμέτωπους με την πείνα έχουν προκληθεί από τον άνθρωπο, που έχει σχεδιάσει και εφαρμόζει ένα επιζήμιο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα έξω από κάθε λογική σεβασμού της φύσης και της ανθρώπινης ζωής, στραγγαλίζοντας τις κοινωνίες μέσα από το χρέος και τη φτώχεια, για να δημιουργήσει υπερκέρδη.

Πέρα από τις χρηματοπιστωτικές, ενεργειακές, περιβαλλοντικές και πολιτικές κρίσεις, η ανθρωπότητα βιώνει συνεχώς επιδεινούμενες επισιτιστικές κρίσεις. Όλες αυτές οι κρίσεις συναρτώνται απόλυτα μεταξύ τους. Δεδομένου ότι η σίτιση αποτελεί την πρωταρχική ανάγκη για την επιβίωση της ανθρωπότητας, η επισιτιστική κρίση είναι μία από τις κρισιμότερες παραμέτρους τόσο σε κρατικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Το φαινόμενο αυτό είναι άμεσα συνυφασμένο με την εξάρτηση πολλών χωρών από ανεπτυγμένα κράτη και από πολυεθνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο χώρο

της αγροτικής παραγωγής και τροφίμων. Η αναποτελεσματική διαχείριση των υδάτινων πόρων επιβαρύνει επίσης την όλη κατάσταση όσον αφορά το θέμα της ερημοποίησης μεγάλων εκτάσεων αγροτικής γης.

Επί του παρόντος το επισιτιστικό πρόβλημα εμφανίζεται σαν πρόβλημα τιμών και όχι σαν πρόβλημα έλλειψης σε βασικά είδη διατροφής. Η άνοδος των τιμών των αγροτικών προϊόντων επηρεάζει και το επίπεδο ζωής των ανεπτυγμένων χωρών με έμμεσο τρόπο, μέσω της αύξησης του πληθωρισμού. Ο βαθμός έκθεσης μιας χώρας σε πιθανή επισιτιστική κρίση εξαρτάται από παράγοντες όπως το κατά κεφαλή εισόδημα των κατοίκων της, το ποσοστό δαπάνης για τρόφιμα στον οικογενειακό προϋπολογισμό και το ισοζύγιο εισαγωγών – εξαγωγών τροφίμων ως ποσοστό του ΑΕΠ της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό ότι όσο αυξάνεται το κατά κεφαλή εισόδημα τόσο ελαττώνεται το ποσοστό δαπάνης για τρόφιμα στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς και κατά συνέπεια μειώνεται ο βαθμός έκθεσης μιας χώρας σε πιθανή επισιτιστική κρίση.

Η βασικότερη, όμως, αιτία που το επισιτιστικό πρόβλημα έχει πάρει οικουμενικές διαστάσεις είναι η σταδιακή απώλεια της διατροφικής αυτοδυναμίας όλων των εθνικών οικονομιών. Αυτό έχει προκύψει βαθμιαία μέσα από μια διαδικασία πολιτικο-οικονομικής ολοκλήρωσης όπου η παραγωγή, η διανομή, η ανταλλαγή προϊόντων καθώς και η κατανάλωση γίνονται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτή η διαδικασία ξεκίνησε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την δημιουργία διεθνών φορέων που ως στόχο είχαν την σταδιακή φιλελευθεροποίηση της διακίνησης προϊόντων και υπηρεσιών σε μια διεθνοποιημένη αγορά. Μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη το φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο αντικατέστησε το μοντέλο της κεντρικά κατευθυνόμενης οικονομίας των πρώην κομμουνιστικών χωρών.

2.12 Διατροφική αυτονομία και διατροφική κυριαρχία των κρατών

Η τροφική κυριαρχία είναι ένας όρος που επινοήθηκε από τα μέλη της Via Campesina το 1996, υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι που παράγουν και διανέμουν τα τρόφιμα θα πρέπει να ελέγχουν τους μηχανισμούς και τις πολιτικές της παραγωγής και της διανομής τροφίμων, παρά τις εταιρείες και τους θεσμούς της αγοράς.

Σε κάθε ήπειρο, οι κοινότητες αγωνίζονται υπέρ της διατροφικής αυτονομίας. Ωστόσο, υπάρχει μια άνευ προηγουμένου επίθεση σε εξέλιξη από την αγροβιομηχανία, μια έννοια η οποία πλαισιώνεται με την προοπτική του να δημιουργηθεί χώρος για έναν ακόμη κεντρικότερο ρόλο για τις εταιρείες και τις αγορές. Αυτό θα μπορούσε να επιτρέψει σε επιχειρήσεις να διασφαλίσουν ακόμα καλύτερα την χειραγώγηση από πλευρά τους των τροφίμων και καλλιεργειών, και να διευκολυνθεί η διάδοση της γενετικής μηχανικής - επιδεινώνοντας την επισιτιστική και κλιματική κρίση.

Ωστόσο, η διατροφική αυτονομία είναι μια πραγματική και εφικτή εναλλακτική λύση. Δεν είναι εφαρμόσιμη μόνο σε αγροτικές κοινότητες, αλλά μια πρακτική που μπορεί και πρέπει να ενσωματωθεί σε μια ευρύτερη προσέγγιση για την ανάπτυξη βιώσιμων συστημάτων παραγωγής τροφίμων. Συγκεντρώνοντας όλους εκείνους που αγωνίζονται ειδικότερα εναντίον στη Monsanto και γενικότερα κατά του αγροβιομηχανικού μοντέλου μπορεί να βοηθήσει στο να αναπτύξουμε κοινούς στόχους.⁶⁹

Ειδικότερα η αντιμετώπιση της διατροφικής κρίσης και των μεγάλων ανατιμήσεων ειδών διατροφής και διασφάλισης της ποιότητας των τροφίμων, απαιτεί την καταπολέμηση των βασικών αιτίων που τη γενούν, σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Πρόκειται για καθαρά πολιτικό ζήτημα που προϋποθέτει και τους ανάλογους συσχετισμούς πολιτικών δυνάμεων. Ωστόσο με κινητοποιήσεις και παρεμβάσεις, μπορούν κατ' αρχήν να ληφθούν μέτρα περιορισμού της οξύτητας του προβλήματος, στην προοπτική της ριζικής αντιμετώπισης του. Στα πλαίσια αυτά χρειάζονται άμεσα μέτρα στήριξης των λαϊκών στρωμάτων που θίγονται από την ακρίβεια και ταυτόχρονα μέτρα στήριξης της οικογενειακής γεωργίας, αύξησης της παραγωγής τροφίμων σύμφωνα με τις ανάγκες της χώρας.

Δεν χρειάζονται μέτρα εντατικοποίησης της παραγωγής και συγκέντρωσης της σε λιγότερες μονάδες, αλλά μέτρα στήριξης των μικρομεσαίων αγροτών, για την παραγωγή μεγάλης ποικιλίας προϊόντων που θα εξασφαλίσουν ισοζύγιο τροφίμων με βάση τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς. Οι τιμές των προϊόντων πρέπει να

---

⁶⁹ Σάσκια Σάσεν, 2003, Χωρίς έλεγχο, Εκδόσεις Μεταίχμιο

σταθεροποιηθούν σε λογικό επίπεδο, τόσο για τους παραγωγούς όσο και τους καταναλωτές. Δηλαδή να καλύπτουν το κόστος παραγωγής και ένα μικρό όφελος υπέρ του παραγωγού. Να ενισχυθούν τα δίκτυα απευθείας διάθεσης των προϊόντων από τους παραγωγούς προς τους καταναλωτές. Να διασφαλιστεί το δικαίωμα των χωρών να επιβάλλουν έλεγχο στις εισαγωγές και εξαγωγές τροφίμων και των πρακτικών ντάμπινγκ, για προστασία της εγχώριας παραγωγής. Να στηριχτεί η παραγωγή ασφαλών ποιοτικά προϊόντων, παραδοσιακών και βιολογικών.

Η δύναμη των πολυεθνικών εταιριών πρέπει να περιοριστεί δραστικά και τα αγροτικά ζητήματα να βγουν έξω από τις αρμοδιότητες του ΠΟΕ. Στόχος της αγροτικής παραγωγής κάθε χώρας πρέπει να είναι η εξασφάλιση της αυτοδυναμίας σε βασικά είδη διατροφής, ενώ οι εξαγωγές-εισαγωγές να παίζουν επικουρικό ρόλο. Οι μικρομεσαίοι παραγωγοί μπορούν να θρέψουν τον κόσμο, γι' αυτό και πρέπει να θεωρούνται ως μέρος της λύσης του προβλήματος. Με κατάλληλες πολιτικές και μέτρα στήριξης, μπορούν να παράγουν τα αναγκαία τρόφιμα σε λογικές τιμές, για την αντιμετώπιση της διατροφικής κρίσης. Η πολιτική της αυτοδυναμίας τροφίμων δεν αφορά μόνο της αναπτυσσόμενες αλλά και τις αναπτυγμένες χώρες και εκφράζει τα συμφέροντα των μικρομεσαίων παραγωγών και λαϊκών καταναλωτών.

Συμπερασματικά, τα τρόφιμα πρέπει να γίνουν κεντρικό θέμα των συζητήσεων, όχι μόνο ως ποσότητα, αλλά κυρίως ως ποιότητα, ως συνηθειών διατροφής, ως σχέσεων παραγωγών-καταναλωτών, ως σχέσεων παραγωγής, πολιτισμού και παράδοσης, αντί για συμφέρον των πολυεθνικών.⁷⁰

Ειδικότερα η ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής και παραγωγικότητας της εργασίας, η διατήρηση της αγροτικής απασχόλησης ιδιαίτερα νέων παραγωγών, πρέπει να αποτελεί τον κεντρικό άξονα ανάπτυξης της υπαίθρου, με την εφαρμογή κλαδικών πολιτικών στήριξης της γεωργο-κτηνοτροφικής δραστηριότητας και προστασίας της βιοποικιλότητας. Οι αγροτικές επιδοτήσεις θα πρέπει να δίδονται με κριτήρια οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά και όχι προς όφελος των μεγάλων παραγωγών και ορισμένων κλάδων. Να εξασφαλιστεί συμπληρωματική εισοδηματική ενίσχυση στους αγρότες ορεινών, απομακρυσμένων και άγονων περιοχών που

---

⁷⁰ Σάσκια Σάσεν, 2003, Χωρίς έλεγχο, Εκδόσεις Μεταίχμιο

αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κόστος παραγωγής. Επίσης στόχος της αγροτικής πολιτικής, σε ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο, πρέπει να είναι ο έλεγχος της ασυδοσίας των πολυεθνικών, η μείωση της ψαλίδας τιμών μεταξύ παραγωγού-καταναλωτή, η συνολική ασφάλιση της αγροτικής παραγωγής, η παροχή αγροτικών συντάξεων για αξιοπρεπή διαβίωση, η προώθηση του αγροτουρισμού, της προστασίας του λαϊκού πολιτισμού, των τοπικών παραδόσεων και άλλα.

Βασικός σκοπός της αγροτικής πολιτικής πρέπει να είναι η προώθηση ενός νέου παραγωγικού μοντέλου, συμβατό με την υγιεινή διατροφή και την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και την καταπολέμηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Για το φαινόμενο του θερμοκηπίου και των κλιματικών αλλαγών, σοβαρές ευθύνες έχει το αγροχημικό μοντέλο της συμβατικής γεωργίας, το οποίο θα πρέπει ν' αλλάξει, ακριβώς επειδή είναι σε βάρος τόσο των αγροτών, όσο και των λαών και της βιοποικιλότητας του πλανήτη. Με ένα τέτοιο πλαίσιο αγροτικής πολιτικής, ενισχύεται η προοπτική ανάπτυξης της γεωργίας, σε όφελος των μικρομεσαίων αγροτών και καταναλωτών.

Η διατροφική κυριαρχία είναι το δικαίωμα των λαών, των κοινοτήτων καθώς και των χωρών στα υγιή και κατάλληλα τρόφιμα που παράγονται μέσω της οικολογικής και βιώσιμης μεθόδους, καθώς και το δικαίωμα τους να καθορίζουν τα δικά τους συστήματα τα τρόφιμα και τη γεωργία. Θα πρέπει να θέσει όσους παράγουν, διανέμουν και καταναλώνουν τρόφιμα στο επίκεντρο των συστημάτων τροφίμων και των πολιτικών και όχι τις απαιτήσεις των αγορών και των επιχειρήσεων. Η τροφική κυριαρχία ιεραρχεί τις τοπικής και εθνικής οικονομίας και της αγοράς και εξουσιοδοτεί τους αγρότες, την αλιεία μικρής κλίμακας, την παραγωγή τροφίμων, διανομής και κατανάλωσης με βάση την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα.

Η τροφική κυριαρχία δεν περιγράφει είναι μια έννοια για τον εκδημοκρατισμό της παραγωγής τροφίμων, η οποία μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω και να προσαρμοστεί σε διαφορετικές συνθήκες. Σημαντικές αρχές της κυριαρχίας των τροφίμων είναι το δικαίωμα στην τροφή, τα δημοκρατικά συστήματα παραγωγής τροφίμων, η ενίσχυση των τοπικών αγορών, οι δίκαιες εμπορικές σχέσεις και ο σχηματισμός των δίκαιων τιμών, οι αξιοπρεπείς μισθοί διαβίωσης, η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, η εκπαίδευση και η ελάφρυνση του χρέους για τα κράτη. Άλλες βασικές αρχές είναι η

πρόσβαση σε εύφορη γη, λιβάδια, τα αλιευτικά πεδία, τα δάση, το νερό και τους σπόρους. Η πρόσβαση αυτή πρέπει να διασφαλίζεται εφόσον είναι αναγκαίο μέσω των αγροτικών εκτάσεων και των μεταρρυθμίσεων.

2.13 Ο ορισμός της τοπικοποίησης

Ο όρος είναι ένα παιχνίδι διαλεκτικής με τον όρο παγκοσμιοποίηση και έτσι θα πρέπει να γίνει κατανοητός. Προέκυψε από την κριτική στο δυτικό καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης, που επιδιώκει να παγκοσμιοποιηθεί, οδηγώντας τον κόσμο προς την ισοπέδωση, την άλογη μονομερή ανάπτυξη και πιθανά στην καταστροφή.

Η Τοπικοποίηση λοιπόν είναι μια στρατηγική με την οποία θα απαντήσουμε στην υπαρκτή παγκοσμιοποίηση και στις οικονομικές και στις οικολογικές κρίσεις που γέννησε και γεννά. Μια στρατηγική με την οποία επιδιώκεται η στροφή σε μια αποκεντρωμένη, επανατοπικοποιημένη, αυτοδιαχειριζόμενη, οικολογική κοινωνία της ισοκατανομής, που θα έχει σαν κύτταρο την αυτοδύναμη κοινότητα και το δήμο και θα στηρίζεται στην ομοσπονδοποίηση των εθνών. Θα οικοδομηθούν οι δομές της σε σχέση απόρριψης, αντιπαράθεσης και ρήξης με τις δομές του κεντρικού κράτους και του εταιρικού τρόπου παραγωγής και διανομής. Είναι μια στρατηγική στα πλαίσια της γενικότερης πρότασης της από-ανάπτυξης που αρχίζει και διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια.⁷¹

Για παράδειγμα, στην Αυστραλία, σχεδόν το 30% του πληθυσμού αφήνει πίσω τον μέχρι τώρα τρόπο ζωής του και επιλέγει ένα αποκεντρωμένο στηριγμένο στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα νέο τρόπο ζωής και δράσης. Αν λοιπόν από ανάγκη στραφούν προς αυτούς τους κοινωνικούς πειραματισμούς, πλατύτερα κοινωνικά στρώματα, τότε υπάρχουν πολλές δυνατότητες να λυθεί και το κοινωνικό και το οικολογικό πρόβλημα. Είναι μια επιλογή που θα μπορούσε να αποδειχθεί λύση για την επιβίωση, ιδίως των νέων σήμερα, αλλά και των επερχόμενων γενεών.

---

⁷¹ Κολέμπας Γ., 2009, Τοπικοποίηση: Από το παγκόσμιο στο τοπικό, Εκδόσεις Αντιγόνη

2.13.1 Ιδέες Τοπικοποίησης

Αυτό που προτείνεται με την Τοπικοποίηση είναι μια δυνατότητα εξόδου και από τις οικονομικές αλλά και από τις οικολογικές κρίσεις. Η θεσμοθέτηση των δομών της αποκεντρωμένης, οικολογικής κοινωνίας της ισοκατανομής και της εγγύτητας, θα οδηγήσει τους ανθρώπους και τις κοινοτικές τους συλλογικότητες να επαναπροσδιορίσουν τις ανάγκες τους, να ελέγξουν την ζωή, τον χρόνο τους και την οικονομία. Να αναβαθμίσουν την ποιότητα ζωής, πρόνοιας και περιβαλλοντικής προστασίας. Να αποκαταστήσουν το αίσθημα ασφάλειας για το μέλλον, στα πλαίσια ενός ισορροπημένου οικοσυστήματος. Απορρίπτοντας τον ανταγωνισμό, σαν διαδικασία ανάπτυξης και δίνοντας έμφαση στην συνεργασία να μπορέσουν να πετύχουν την ισοκατανομή εξουσίας σε όλα τα επίπεδα με απεξάρτηση από τις αγορές και το χρήμα. Θα εμπνευσθούν για να δημιουργήσουν ένα νέο πολιτισμικό ρεύμα και μία νέα αυτοκαθοριζόμενη κοινωνία, σε σχέση απόρριψης, αναδιάρθρωσης και ρήξης με τα συστήματα της παγκοσμιοποίησης και του κεντρικού εθνικού κράτους.⁷²

Η Τοπικοποίηση θεωρεί ότι ο ευνοϊκότερος χώρος για τη δημιουργία μιας νέας πολιτικής και νέων θεσμών, είναι ο χώρος της τοπικής κοινωνίας, του Δήμου και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Του Δήμου, που περιλαμβάνει την τοπική πόλη και τη γύρω από αυτήν ύπαιθρο.

2.13.2 Σχέση Τοπικοποίησης-Αποανάπτυξης

Η οικονομία δεν είναι δυνατόν να αυξάνεται επ' αόριστον σε ένα πλανήτη με φυσικά όρια. Η καμπύλη της οικονομίας δεν μπορεί να είναι εκθετική, να πηγαίνει προς το άπειρο.

Το κίνημα αυτό δεν θα πρέπει να προτείνει μόνο την εξάλειψη του χρέους. Θα πετύχαινε απλά την μερική συρρίκνωση του όγκου του κυκλοφορούντος χρήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Στόχος λοιπόν του κινήματος είναι να προωθήσει την

---

⁷² Κολέμπας Γ., 2009, Τοπικοποίηση: Από το παγκόσμιο στο τοπικό, Εκδόσεις Αντιγόνη

απεξάρτηση από αυτό το είδος χρήματος που συσσωρεύεται σε όλο και λιγότερα χέρια.

Η κατεύθυνση της αποανάπτυξης προτείνει να στηριχθούν στην αυτοδυναμία και αυτάρκεια περιοχών και χωρών και στις δίκαιες ανταλλαγές μεταξύ τους. Αυτό μελλοντικά δεν θα οδηγεί σε ελλείμματα.⁷³

Θα χρειασθεί λοιπόν να επιστρέψουμε στην αγροτική οικο-γεωργία, που θα ικανοποιεί τις βιοτικές ανάγκες της αλυσίδας: αγρότης-κοινότητα-περιοχή-χώρα και δεν θα στηρίζεται στην εταιρική παραγωγή.

Βέβαια σήμερα η γενικότερη πρόταση για την αποανάπτυξη, κινδυνεύει να γίνει αντιληπτή σαν δεκανίκι του από-αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Αυτό θα επιδιώξει στο επόμενο διάστημα ώστε να αφορά πλέον μόνο τις οικονομικές ελίτ στη δύση, ξεκινώντας από τους αδύνατους κρίκους της Νότιας Ευρώπης.

Η κατεύθυνση της από-ανάπτυξης με τη στρατηγική της τοπικοποίησης για να ελπίζει ότι η πρόταση της θα γίνει αποδεκτή από την κοινωνική πλειοψηφία θα πρέπει να υπάρξει μια προσέγγιση. Μια θέση ανάμεσα στους αγώνες που γίνονται για να βελτιωθεί η θέση των εκμεταλλευόμενων και στις συνειδητές προσπάθειες για το ξεπέραςμα του κοινωνικού μοντέλου που στηρίζεται στην υπερβολική ατομική κατανάλωση.

Σε αυτό βοηθά το γεγονός ότι από την μια συρρικνώνεται το κοινωνικό κράτος πρόνοιας και άρα δεν θα μπορούν να ικανοποιούνται αιτήματα σοσιαλδημοκρατικού τύπου και από την άλλη ότι το κεντρικό κράτος θα παίζει το ρόλο κυρίως του μηχανισμού καταστολής και ελέγχου.

Συμπερασματικά, η μακροχρόνια ανάπτυξη θα έρθει μόνο με την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν υπάρξει εκμετάλλευση του συγκριτικού πλεονεκτήματος, έτσι ώστε οι παραγωγικοί συντελεστές να εξειδικευτούν στην παραγωγή ενός μόνο προϊόντος ή υπηρεσίας.

---

⁷³ Σερζ Λατούζ., 2008, Το στοίχημα της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Βανιάς

2.14 Αειφόρος ανάπτυξη

Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, προέβαλε την αειφορία ως μία σύγχρονη απάντηση στο πρόβλημα των υλικών ορίων της οικονομικής μεγέθυνσης. Η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη έχει στόχο την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, με τρόπο ώστε να καλύπτονται οι ανθρώπινες ανάγκες του παρόντος, ιδιαίτερα αυτές των φτωχότερων στρωμάτων και του Τρίτου Κόσμου, χωρίς να υπονομεύεται η κάλυψη των αναγκών του μέλλοντος. Η αειφορία, ως προσπάθεια συμβιβασμού των αντιθέσεων μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος, αποτελεί μια μετριοπαθή αναπτυξιακή και φιλοπεριβαλλοντική προσέγγιση, δεν ταυτίζεται με την οικολογική άποψη της οικοανάπτυξης και βρίσκεται σε αντίθεση με πιο ακραίες οικολογικές ή αναπτυξιακές απόψεις.

Η διάσκεψη για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, στο Ρίο το 1992, καθόρισε στόχους και προτεραιότητες της αναγκαίας περιβαλλοντικής και αναπτυξιακής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο.⁷⁴

2.14.1 Περιβαλλοντικά προβλήματα

Τα σπουδαιότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που οδήγησαν στον προσδιορισμό και στην επιτακτική ανάγκη για εφαρμογή της αειφόρου ανάπτυξης είναι:

Το ενεργειακό πρόβλημα, που επήλθε κυρίως από την αλόγιστη ενεργειακή κατανάλωση. Συνιστώσες του είναι η εξάντληση των μη ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων κυρίως του πετρελαίου, η αβεβαιότητα ενεργειακής τροφοδοσίας, η άνοδος των τιμών ενέργειας.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση με συνεπακόλουθες επιπτώσεις την όξινη βροχή, την τρύπα του όζοντος, την ενίσχυση του φαινομένου του θερμοκηπίου και εντέλει, την κλιματική αλλαγή και τα ακραία καιρικά φαινόμενα.

Η ποιοτική και ποσοτική υποβάθμιση του νερού, η ποιοτική και ποσοτική υποβάθμιση του εδάφους, τα απορρίμματα και απόβλητα.

---

⁷⁴ Στέργιος Μπαμπανάσης, 2012, Από την κρίση στην βιώσιμη ανάπτυξη, Εκδόσεις Παπαζήση

Ο θόρυβος, ο οποίος διακρίνεται σε οδικό, βιομηχανικό, θόρυβο εγκαταστάσεων, σιδηροδρομικό και αεροπορικό.

Η οπτική ρύπανση. Τα ανθρώπινα έργα, πολλές φορές, χαρακτηρίζονται από τη διάχυση στο περιβάλλον αντιαισθητικών εικόνων εγκατάλειψης άχρηστων πραγμάτων.

Η εμφάνιση των παραπάνω περιβαλλοντικών προβλημάτων και των επιπτώσεών τους, που θέτουν σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων του πλανήτη, επιβάλλει εδώ και πολύ καιρό την υιοθέτηση ενός άλλου τρόπου ζωής και ανάπτυξης, με βασικό δομικό στοιχείο την αειφορία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναμφίβολα τα τελευταία χρόνια συναντάμε αλλαγές τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό και κοινωνικό προσκήνιο των χωρών παγκοσμίως. Κάθε χώρα έχει το δικό της σύστημα κανόνων στο οποίο λειτουργεί και όλες μαζί διέπονται από κανονισμούς και θεσμούς με επιρροή και συναγωνισμό μεταξύ τους. Στο παγκόσμιο στερέωμα πλέον υπάρχει ομοιογένεια και οι σχέσεις μεταξύ των χωρών έχουν εξομαλυνθεί με αποτέλεσμα τη συνεργασία.

Γενικότερα με την έννοια της παγκοσμιοποίησης έχουν ενοποιηθεί πολλοί κλάδοι της παγκόσμιας ζωής. Κυρίως ο οικονομικός τομέας που έπειτα από πλήγματα των οικονομικών κρίσεων που έχει υποστεί διατηρεί τη δυναμικότητά του και προωθείται από τις κυβερνήσεις. Οι χώρες ανασυγκροτούνται και χτίζουν από την αρχή μια οικονομία που να μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις των δανειστών τους αλλά και των ίδιων των πολιτών, οι οποίοι έχουν δεχτεί ισχυρές ζημιές στα οικονομικά τους έσοδα.

Η διεθνής αγορά της παγκοσμιοποίησης θέτει την κάθε χώρα να αντλεί έναν ανταγωνισμό προκειμένου να έχει δύναμη σε αυτήν και να μπορεί να προωθήσει τα εμπορεύματά της. Με την παγκοσμιοποίηση έχουμε κοινή οικονομία, επικοινωνία, ελευθερία κινήσεων. Με άλλα λόγια αναφερόμαστε στην οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών που συμβαίνει μέσω του εμπορίου, των αγορών, της ροής κεφαλαίου και χρήματος καθώς επίσης και της εξέλιξης της τεχνολογίας και της πληροφόρησης.

Φυσικά η εξέλιξη του διεθνούς εμπορίου έχει συμμετάσχει ουσιαστικά στην έννοια της παγκοσμιοποίησης. Από την αρχαιότητα παρατηρείται η κίνηση και μεταφορά προϊόντων από μια περιοχή σε άλλη βάσει της ποσότητας που παρήγαγε και τι μπορούσε να εξάγει στο εξωτερικό ώστε να αυξηθούν τα έσοδα της.

Αν και με τις περιόδους της οικονομικής κρίσης το εμπόριο δέχτηκε ζημιές παρόλα αυτά δε σταμάτησε ποτέ να αποτελεί μέσο αποκομιδής κερδών για τις χώρες. Πολλοί ήταν αυτοί που αδυνατούσαν να αγοράσουν τις ποσότητες των εμπορευμάτων και έτσι αυτά έμεναν στις αποθήκες. Για να αποφύγουν την οικονομική ζημία οι επιχειρήσεις αποφάσισαν να πωλήσουν τα αγαθά αυτά σε πιο χαμηλές τιμές με σκοπό

να κινηθεί η αγορά και να διοχετευτεί κεφάλαιο. Στην επίτευξη ενός εμπορίου που το διέπει η συνεργασία, η αλληλεξάρτηση και η αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών συνέβαλλε και η δημιουργία των οικονομικών οργανισμών που υλοποιήθηκαν προκειμένου να προάγουν κάποιες αξίες του κλάδου.

Παρατηρούμε εύλογα ότι η ανάπτυξη που υπάρχει σε κάθε χώρα ξεχωριστά αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο αφορά κάποιους τομείς. Η οικονομική ανάπτυξη είναι αλληλένδετη με τα οικονομικά στοιχεία του κράτους, τις εισαγωγές και τις εξαγωγές που θα κάνει, τα ποσά που θα διαθέσει για δημόσιες δαπάνες, και τα έργα που η κυβέρνηση θα θεωρήσει ότι πρέπει να γίνουν για έναν καλύτερο τόπο. Η τεχνολογική ανάπτυξη αφορά καινοτομίες και την εξέλιξη της τεχνολογίας που συνεχώς ανανεώνεται και μας χορηγεί νέα επιτεύγματα για την καλύτερη χρήση και λύση των προβλημάτων που δημιουργούνται στην καθημερινή μας ζωή.

Η ανάπτυξη στο χώρο των επιχειρήσεων έχει κάνει μεγάλα βήματα από την εποχή της παγκοσμιοποίησης και μετά. Κάθε κράτος προωθεί τις επιχειρήσεις του μέσα σε ένα πλαίσιο ειρήνης, συνεργασίας και φιλίας. Οι στρατηγικές που αναπτύσσονται είναι τέτοιες ώστε να θέτονται νέοι σταθεροί στόχοι ανάπτυξης και εξέλιξης. Σε όλο αυτό το ταξίδι κάθε κράτος συναντά συμμάχους που ενισχύουν και στηρίζουν την ανάπτυξη μέσα από προγράμματα και χρηματοδοτήσεις.

Τέλος η παγκοσμιοποίηση φέρει και ορισμένες συνέπειες στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Βαρύνουσας μορφής είναι οι οικολογικές κρίσεις όπου ζημιώνουν το περιβάλλον και προκαλούν διάφορα προβλήματα όπως είναι η μόλυνσή του ή η κοπή των δέντρων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για πρώτη ύλη, ή να εκμεταλλευτεί ο χώρος του δάσους για την εγκατάσταση εργοστασιακών κτιρίων.

Η οικολογική κρίση που συναντάμε από την παγκοσμιοποίηση αφορά επίσης και τις ενέργειες που γίνονται προκειμένου να δημιουργηθούν γέφυρες επικοινωνίας για τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις έχουν δεχτεί να ζημιωθούν περιβαλλοντικά προκειμένου να αναπτύξουν σημεία επαφής με τα γειτονικά και μη κράτη. Τα έργα που γίνονται για τις σιδηροδρομικές εγκαταστάσεις ή τα καυσαέρια που διοχετεύονται στην αγορά είναι κάποιες από τις μορφές αυτής της κρίσης.

Σε όλη αυτήν την κατάσταση οι ηγέτες των κρατών οφείλουν να πάρουν θέση και να προσδιορίσουν τη σημαντικότητα του περιβάλλοντος και πως θα το προστατέψουν.

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές ενέργειες που αφορούν την ορθή χρήση των δασών αλλά και τη σωστή εκμετάλλευση των υπολοίπων παραγωγικών συντελεστών. Έχουν σχηματιστεί μάλιστα διάφορα προγράμματα που προστατεύουν το περιβάλλον και θεσπίζουν νόμους και κανόνες για αυτήν την προστασία. Τέλος υπάρχουν προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων οργανισμών που χρηματοδοτούν την ανέγερση των δασών και την προστασία τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

- 1) Κούρκουλος Α., 1988, Διεθνές εμπόριο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων
- 2) Θαλασσινός Ε, 1998, Διεθνή Οικονομικά , Εκδόσεις Σταμούλη
- 3) Βεργοπούλου Κ., 1999, Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη
- 4) Κολέμπας Γ., 2009, Τοπικοποίηση: Από το παγκόσμιο στο τοπικό, Εκδόσεις Αντιγόνη
- 5) Αλμπάνη Β.Ε., 1998, Παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Τροχαλία
- 6) Πανηγυράκης Γ., 2001, Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα
- 7) Σάσκια Σάσεν, 2003, Χωρίς έλεγχο, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- 8) Στέργιος Μπαμπανάσης, 2012, Από την κρίση στην βιώσιμη ανάπτυξη, Εκδόσεις Παπαζήση
- 9) Bauman Z., 2004, Παγκοσμιοποίηση – οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Εκδόσεις Πολύτροπον
- 10) Πέτρος Παπαγεωργίου-Διονύσιος Χιόνης, 2003, Διεθνής επιχειρηματική δραστηριότητα και οργανισμοί, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε Αθήνα
- 11) Σεργί Λατούζ., 2008, Το στοίχημα της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Βανιάς
- 12) Μανωλάτος Γ., 2007, Διεθνές εμπόριο, διεθνής χρηματοδότηση, παγκοσμιοποίηση, Εκδόσεις Έλλην
- 13) Δασκάλου – Γεωργίου, 1995, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική
- 14) Ζαχαριάδης- Σούρας Δ., 2004, Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Β' Έκδοση. Εκδόσεις Σταμούλης
- 15) Μακεδόνας Κ., 2005, Διεθνές εμπόριο: Η πολιτική οικονομία των διεθνών οικονομικών σχέσεων, Εκδόσεις Έλλην
- 16) Τσαντίλης Δ., 1997, Περιβάλλον και απασχόληση, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα
- 17) Δαμτσάς Σ., 2000, Διεθνείς σχέσεις και παγκοσμιοποίηση , Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα
- 18) Teedman I., 1993, Διεθνές εμπόριο, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

- 19) Χαρδούβελης Γ.Α., 2009, Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας, Eurobank EFG Economic Research
- 20) Λουλούδης, Λ.- Μπεόπουλος Ν., 1995, Η Περιβαλλοντική Πολιτική. Θεμέλιο, Αθήνα
- 21) Κώστας Μελλας-Γιάννης Πολλάλης, 2005, Παγκοσμιοποίηση και Πολυεθνικές εταιρείες, Εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα
- 22) Πεσματζόγλου Β, 2002, Διεθνές εμπόριο και περιβάλλον , Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- 23) Σακελλαρόπουλος Θ., 2001, Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η κοινωνική πολιτική Διεθνών Οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Κριτική Αθήνα
- 24) Τόλιος Γ., 2012, Διατροφική κρίση, κοινωνία, βιοποικιλότητα, περιβάλλον, μαρξιστική σκέψη
- 25) Νικολόπουλος Τ., 2011, Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις και Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί, Σημειώσεις
- 26) Βεργκάρα Φ., 1997, Συνηγορία υπέρ βολонταρισμού, Εκδόσεις Άρδην

Διαδικτυακές Πηγές

- 1)<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%BF%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7>
- 2)http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7
- 3)http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7.%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1
- 4)http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1_%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%8D%CF%86%CE%B5%CF%83%CE%B7_1929
- 5)http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CE%A3%CE%AD%CE%BD%CE%B3%CE%BA%CE%B5%CE%BD

6)http://www.ime.gr/chronos/14/gr/1923_1940/economy/facts/08.html

7)<http://www.rnews.gr/el/news.php?n=854>

Άρθρα σε εφημερίδες

Μουζέλης Ν., 2000, Πως η ανάπτυξη φέρνει φτώχεια και οικολογική καταστροφή, Εφημερίδα 'Το Βήμα'